T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ALEVİ VE SÜNNİLERDE SOSYAL KİMLİK VE ÖNYARGI (MALATYA ÖRNEĞİ)

Azize DURMAZ

Diyarbakır 2015

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ALEVİ VE SÜNNİLERDE SOSYAL KİMLİK VE ÖNYARGI (MALATYA ÖRNEĞİ)

Azize DURMAZ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Celal ÇAYIR

Diyarbakır-2015

TAAHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Alevi ve Sünnilerde Sosyal Kimlik ve Önyargı: Malatya Örneği" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun … yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

KABUL VE ONAY

Azize DURMAZ tarafından hazırlanan ‘‘Alevi ve Sünnilerde Sosyal Kimlik ve Önyargı: Malatya Örneği’’ adındaki çalışma, 17.08.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**,** Din Sosyolojisi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

ÖNSÖZ

Alevi sorunu Türkiye'de özellikle son yıllarda dini, politik, hukuki, sosyolojik gibi birçok yönüyle tartışılan konuların başında gelmektedir. Konunun tüm yönleriyle tartışılması kuşkusuz yıllardır aynı coğrafyada yaşayan iki inanç grubu arasında yaşanan problemlerin çözümlenmesi noktasında önemli katkı sağlayacaktır. Bunun yanında meselenin kaynağını oluşturduğu düşünülen sosyal psikolojik boyutlarıyla ilgili yapılan çok az çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma sosyal kimlik kuramı özelinde Alevi-Sünni ilişkilerinin sosyal psikolojik boyutlarına odaklanmaktadır.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmak amacıyla Sosyal Kimlik ve Sosyal Temas Kuramları'na yer verilmiş, ikinci bölümde araştırmada takip edilen metot üzerinde durulmuş, üçüncü bölümde çalışmanın sonuçlarına yer verilmiş ve son olarak araştırma bulguları ilgili literatür ışığında tartışılmıştır.

Araştırmanın başlangıcından sonuç aşamasına kadar görüş, önerileriyle bana yardımcı olan, desteğini benden esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç.Dr. Celal ÇAYIR' a, ihtiyaç duyduğumda bana zaman ayırıp tavsiyelerde bulunan Yrd. Doç.Dr Pervin DEMİRULUS' a,Yrd. Doç.Dr. Mücahit ARPACI' ya teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde en büyük destekçim ve karşılaştığım tüm zorluklarda güç kaynağım olan annem, babam ve kardeşlerime sonsuz şükranlarımı sunarım.

Azize Durmaz

2015

ÖZET

Bu tezin amacı, Türkiye'deki en büyük iki inanç grubunu oluşturan Alevi ve Sünnilerin aralarındaki ilişkileri, birbirlerine yönelik tutumlarını ve kalıpyargılarını Sosyal Kimlik ve Sosyal Temas Kuramları açısından incelemektir. Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde, Alevi ve Sünnilerin dini iç -gruplarıyla özdeşleşme düzeylerinin dış gruba karşı olan tutumlarına etkisi ve gruplar arası temas düzeyi ile önyargılı tutumlar arası ilişki araştırılmıştır.

Araştırmanın örneklemini Malatya'da yaşayan 153 Sünni ve 163 Alevi katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara dini kimlik, sosyal temas, sosyal mesafe ve kalıpyargı ölçeklerinden oluşan anket formları uygulanmıştır.

Araştırma bulguları iki grup arasında dini kimliğin önemi, topluluk içindeki dini iç-grup özdeşimi, sosyal temas sıklığı ve dış gruba yönelik sosyal mesafe tercihi değişkenlerinde anlamlı düzeyde farklılık bulunduğunu göstermiştir. Hem Alevi hem de Sünniler iç grubun tersine dış gruba yönelik daha yüksek düzeyde sosyal mesafe tercihinde bulunmuşlardır. Ayrıca Alevilerin belirgin olarak iç gruba olumlu dış gruba ise olumsuz kalıpyargılar atfettikleri, buna karşın Sünnilerin genel olarak her iki gruba da olumlu kalıpyargılar atfettikleri tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, sadece Alevi grupta dini kimlik özdeşiminin dış gruba yönelik tutumları etkilediği, dini kimlik özdeşimi arttıkça Alevilerin dış gruba karşı olan önyargılı tutumlarının da arttığı belirlenmiştir. Beklendiği gibi her iki grubun da dış grup üyeleriyle teması arttıkça önyargılı tutumlarda düşüş olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonuçları literatürdeki ilgili çalışmalar kapsamında yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevi ve Sünni, Sosyal Kimlik, Sosyal Temas, Önyargı, Kalıpyargı

ABSTRACT

The aim of the study was to investigate the attitudes and stereotypes of Alevis and Sunnis toward each other in terms of Social Identity and Social Contact theories. Within the framework of Social Identity Theory, it was hypothesized that the degree of Alevis' and Sunnis' identification with their religious in-group would have an impact on their attitudes toward out-group. It was also hypothesized that prejudicial attitudes would decline as intergroup contact increased.

The sample was consisted of 153 Sunni and 163 Alevi participants living in Malatya, Turkey. Survey form including the measures of religious identification, social contact, stereotype and social distance was applied to participants.

The research findings revealed that there were significant differences between Alevis and Sunnis in importance of religious identity, public religious identity, social contact quantity and social distance toward in-group and out-group. Both Sunnis and Alevis were found in higher levels of social distance preferences for out-group in contrast to the in-group. Also, unlike the Alevis, Sunnis have attributed positive stereotypes against both in and out- groups. As a result, ıt was determined that religious identification affects attitudes toward out-group, but only for Alevi group. For the Alevi group, prejudicial attitudes has increased as importance of religious identity grows. As expected, for both groups, social distance toward outgroup was found to decrease as intergroups contact increased.

The research results were interpreted in the context of studies on literature and discussed.

Key words: Alevis and Sunnis, Social Identity, Social Contact, Prejudice, Stereotype

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ……I

ÖZET……II

ABSTRACT ……III

İÇİNDEKİLER …… IV

TABLO LİSTESİ ……VII

KISALTMALAR ……IX

GİRİŞ ……1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 KİMLİK VE SOSYAL KİMLİK TANIMI ……..5

1.2 DİNİN KİMLİK OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ……7

1.3 SOSYAL KİMLİK KURAMI ……9

1.3.1 İç- Grup Kayırmacılığı……13

1.3.2 Önyargı ……15

1.3.3 Kalıpyargı……19

1.4 ÖNYARGILARIN DAVRANIŞLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ……24

1.5 ÖNYARGILARIN ÖNLENMESİNDE SOSYAL TEMASIN ROLÜ……26

1.6 TÜRKİYE'DEKİ ALEVİ VE SÜNNİLER ……29

1.7 ALEVİ- SÜNNİ FARKLILAŞMASI …… 31

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1 Örneklem……..…… 39

2.2 Veri Toplama Araçları …….……...……42

2.2.1 Dini Kimlik Ölçeği …….……...42

2.2.2 Sosyal Temas Ölçeği ……..……42

2.2.3 Sosyal Mesafe Ölçeği …..……...…….……..43

2.2.4 Kalıpyargı Ölçeği …...……...……...…..…….43

2. 3 İşlem …….……...44

2.4 Verilerin Analizi 45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1 Grupların Dini Kimlik, Sosyal Temas ve Sosyal Mesafe Değişkenleri Açısından Ortalama Puanları ve Standart Sapmaları ……...……...……...…..46

3.2 Dini Kimlik, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe, Eğitim Düzeyi ve Ekonomik Düzey Arasındaki Korelasyon Analizleri ……...…….……49

3.2.1 Alevi Gruba Yönelik Korelasyon Analizleri ……...……..49

3.2.2 Sünni Gruba Yönelik Korelasyon Analizleri …….52

3.3 Alevi ve Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihleri ……...…….53

3.3.1 Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihleri ……..…….…….54

3.3.2 Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihleri ..…….58

3.4 Alevi ve Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihlerine İlişkin Regresyon Analizleri …….……62

3.5 Alevilerin İç ve Dış Gruba Yönelik Kalıp yargıları ……...…….63

3.6 Sünnilerin İç ve Dış Gruba Yönelik Kalıpyargıları ……..……..68

TARTIŞMA VE SONUÇ ……..……..…...……73

KAYNAKÇA ……..……..……77

EKLER ……87

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Katılımcıların demografik bilgileri …….....…...……..……..41

Tablo 2: Grupların ölçeklerden aldıkları puanların karşılaştırılması ……...…….47

Tablo 3: Grup puanlarının cinsiyet açısından karşılaştırılması ……....……..…48

Tablo 4: Alevilere yönelik korelasyon analizi …….....……51

Tablo 5: Sünnilere yönelik korelasyon analizi ……..……53

Tablo 6: Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihleri ……..55

Tablo 7: Sünni ve Alevilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanlarının karşılaştırılması ……..56

Tablo 8: Sünni kız ve erkeklerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanlarının karşılaştırılması ……...……...……56

Tablo 9: Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanlarının eğitim düzeyine göre karşılaştırılması …….....……57

Tablo 10: Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanlarının gelir düzeyine göre karşılaştırılması …….....……57

Tablo 11: Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihleri ……...…...……59

Tablo 12: Sünni ve Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanlarının karşılaştırılması …….……...……..60

Tablo 13: Alevi kız ve erkeklerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanlarının karşılaştırılması ……..……60

Tablo 14: Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanlarının eğitim düzeyine göre karşılaştırılması …….....……..……..61

Tablo15: Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanlarının aylık gelir düzeyine göre karşılaştırılması …….....……...……..61

Tablo 16: Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi puanlarının yordanmasına ilişkin hiyerarşik regresyon analizi özet tablosu …….....…….62

Tablo 17: Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihi puanlarının yordanmasına ilişkin hiyerarşik regresyon analizi özet tablosu ……...…….63

Tablo 18: Alevilerin iç ve dış gruba yönelik kalıpyargıları ……....…….65

Tablo 19: Alevilerin cinsiyete göre dış gruba yönelik kalıpyargıları …….....……66

Tablo 20:Alevilerin eğitim durumuna göre dış gruba yönelik kalıpyargıları **....**…..67

Tablo 21: Alevilerin ekonomik duruma göre Sünnilere yönelik kalıpyargıları …... 68

Tablo 22: Sünnilerin iç ve dış gruplara yönelik kalıpyargıları ……...……. 70

Tablo 23: Sünnilerin cinsiyete göre dış gruba yönelik kalıpyargıları ……...…….. 71

Tablo 24: Eğitim düzeyine göre Sünnilerin dış gruba yönelik kalıpyargıları …...…72

Tablo 25: Aylık gelir düzeyine göre Sünnilerin Alevilere yönelik kalıpyargıları **....**72

KISALTMALAR

Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
N	: Örneklem hacmi
Ort.	: Ortalama
P	: Anlamlılık düzeyi
s.	: Sayfa
Ss	: Standart sapma

GİRİŞ

Problem

Tarihsel sürece bakıldığında, günümüze kadar var olan tüm semavi dinlerin mezheplere ayrıldığı görülür. Bu anlamda, mezheplere ayrılmak bir dinin ayakta kalmasının ve daha da önemlisi farklı coğrafyalara yayılmasının en önemli yoludur. Farklı coğrafyalara yayılan dinlerin yayıldıkları coğrafyanın sosyal yapısından etkilenmesi ve ilkelerinin farklı yorumlanması doğal bir süreçtir.

Meseleye İslamiyet açısından bakıldığında, İslamiyet, Hz. Muhammed'in hayatında Arap Yarımadası ile sınırlıyken onun ölümünden sonra başta Anadolu ve Afrika olmak üzere dünyanın çeşitli coğrafyalarına yayılmıştır. Dolayısıyla farklı tarihi ve kültürel kodlara sahip coğrafyalarda İslamiyet farklı şekillerde yorumlanmaya ve yaşanmaya başlamıştır. Halifelik Döneminde yaşanan, özellikle Kerbela olayı gibi çatışmalar ve savaşlar İslamiyet'te Sünni-Şii ayırımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslamiyet adı altında heterojen sosyal-dini grupların bazıları Sünni bazıları ise Şii bloğa dâhil olurken bir kısmı da daha uç noktalara kaymıştır. Sonuç olarak her iki dini grup da kendi İslam anlayışının en saf ve doğru anlayış olduğunu savunarak diğerlerini önyargı ve ayırımcılıkla dışlamaya başlamıştır.

Günümüzde Anadolu'da varlığını devam ettiren Alevilik, Şii bloğa daha yakın olmakla beraber birçok açıdan Şiilikten farklılaşmaktadır. İman esasları, ibadet şekilleri ve gündelik yaşayış bakımından farklı olan Alevi ve Sünniler arasında birtakım çatışmalar yaşanmaktadır. İç grup bağlılığını ve özdeşimini arttıran iki grup arasında sosyal mesafeler de açılmıştır.

İslam'ın farklı algılanması ve yaşanması temelinde oluşan Alevi-Sünni kimliği, mensuplarına "sosyal gruplama" ve "sosyal kıyaslama" yapmak suretiyle

ötekileştirme yolunu açabilmektedir. Bu süreçte iç grup yüceltilirken dış gruba aşağılayıcı söylemlerde bulunulmaktadır. Biz de bu çalışmamızda Alevi ve Sünnilerin birbirlerine karşı olan algı ve tutumlarını, birbirleriyle sosyal ilişkiye girme durumlarını ve sıklığını, kendi gruplarıyla özdeşim düzeyini ve birbirlerine karşı sahip oldukları önyargı ve kalıpyargıları (stereotip) sosyal kimlik kuramı açısından incelemeye çalıştık.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hızla sanayileşen, kentleşen ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle ülkeler arasındaki mesafelerin ortadan kalktığı modern toplumlarda insanların zihinlerinde birbirlerine karşı var olan sınırlar azalmak bir yana her geçen gün artmaktadır. Kuşkusuz bunun önemli nedenlerinden biri insanlar arasındaki ırk, dil, din, cinsiyet, yaş gibi kimlik farklılıklarından kaynaklanan karşılıklı önyargılardır. Önyargılar "öteki" hakkındaki yanlış inançlar ve araya konulan sosyal mesafeler ekseninde dönen bir kısırdöngüye neden olmaktadır. Bu süreçte insanlar başkalarının kendilerinden farklı olan inanç, adet, gelenek ve yaşam tarzlarının, içinde oluştuğu sosyo-kültürel yapı tarafından şekillendiğini görmezden gelmektedirler. Böylece etnosentrik eğilimler artmakta ve insanların birbirini anlayarak uzlaşma şansı azalmaktadır. Bu nedenle bir toplumda barışın sağlanması için insanların birbirlerine karşı olan önyargı ve kalıpyargıların ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Grupların birbirlerine karşı ne gibi önyargılara sahip olduğu, bu tutumların kaynağında nelerin bulunduğu ve bunların nasıl en aza indirgenebileceğiyle ilgili Batı'da 20.yüzyıldan bu yana birçok araştırma yapılmaktadır. Türkiye'de ise son yıllarda sosyal psikolojiye olan ilginin de artmasıyla birlikte gruplar arası tutumlarla ilgili araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışma da Türkiye'deki iki farklı dini grup arasındaki önyargı ve kalıpyargıları Sosyal Kimlik Kuramı ve Sosyal Temas Hipotezi'nin varsayımlarına dayanarak açıklamaktadır. Araştırmada Alevi ve Sünnilerin dini grup özdeşimlerinin belirlenmesi ve sosyal kimlik, sosyal temas, önyargı arasındaki ilişkinin anlaşılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amaçları doğrultusunda aşağıdaki hipotezler belirlenmiştir:

1.Alevilerin dini kimliklerine verdikleri önem Sünnilere göre daha yüksektir.

2. Alevilerin dış grupla temas düzeyleri Sünnilere göre daha düşüktür.

3.Hem Alevi hem de Sünnilerin dış gruba yönelik sosyal mesafe tercihleri iç gruba yönelik olan sosyal mesafe tercihlerinden daha yüksektir.

4. Hem Alevi hem de Sünnilerin dini iç-gruplarına bağlılık düzeyleri ve dış gruba yönelik sosyal mesafe tercihleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

5. Hem Alevi hem de Sünni grupta dini iç-grup bağlılığı arttıkça dış gruba yönelik sosyal mesafe tercihi de artmaktadır.

6.Hem Alevi hem de Sünnilerin dış grup üyeleriyle temasları arttıkça dış gruba yönelik sosyal mesafe tercihleri azalmaktadır.

7. Hem Alevi hem de Sünni grupta ekonomik düzey arttıkça dış gruba yönelik sosyal mesafe tercihi azalmaktadır.

8.Hem Alevi hem de Sünni katılımcılar dış gruba karşı kendi iç gruplarına daha olumlu kalıpyargıları atfetmektedirler.

Sayıltılar

Bu araştırmada Alevi ve Sünnilerin birbirlerine yönelik tutumlarını ve birbirleriyle ilişkilerini araştırmak amacıyla her iki gruba anket formu uygulanmış, anketi dolduranların ölçeklerdeki sorulara samimi ve gerçeği yansıtan cevaplar verdikleri varsayılmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan ölçme araçlarının problem ile ilgili geçerli ve doğru bilgileri ölçtüğü varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

. Araştırma Malatya ilinde yaşayan, 153 Sünni ve 163 Alevi katılımcının oluşturduğu bir örneklem grubu ile sınırlıdır.

- Araştırmanın bulguları, verilerin toplandığı tarih olan Şubat-Nisan 2015 arasındaki zaman aralığı ile sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 KİMLİK VE SOSYAL KİMLİK TANIMI

Kimlik kavramı, Türkçe Sözlük'te "Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü' , "Herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü","Kişinin kim olduğunu tanıtan belge, hüviyet" olmak üzere üç farklı şekilde tanımlanmaktadır. Üçüncü tanımda dikkat çekildiği gibi kimliğin tanımlanmasında anahtar kelime 'kim' sorusudur. Çünkü insan diğer bireylerle etkileşime girebilmek için onların davranışları, tutumları hakkında bilgi sahibi olmak ister. Dahası insan hem kendi kendisiyle hem de diğer bireylerle olan ilişkilerine yön verebilmek için kendi benliğiyle ilgili bilgiye de muhtaçtır. Kimlik bireylere kendileri ve diğerleri hakkında sağladığı bilgilerle toplumsal etkileşimi gerçekleştirirken etkileşimsel ve toplumsal yapılar da insanlara kimlik kazandırır (Hogg ve Vaughan,2011: 138).

Günümüzde 'kimlik' denildiğinde daha çok Psikoloji'deki anlamı anlaşılsa da aslında bu kavram 'özdeşlik ilkesi'ni ifade edecek şekilde Felsefe içinde zaten kullanılmaktaydı (Altunoğlu,2009: 7).Son yıllarda ise Psikoloji ve Sosyal Psikoloji'nin yanı sıra Sosyoloji, Antropoloji, Siyaset Bilimi gibi birçok farklı disiplinin araştırma konusunu oluşturmaktadır. Kimlik konusunda özellikle 1970'li yıllardan itibaren sosyal psikologlar tarafından kayda değer birçok araştırma yapılmıştır.

Psikologlar, kimlik ve benlik kavramlarını birbiriyle ilişkili olarak kullanmaktadırlar. Benlik William James'in ifadesiyle ''bireyin kendi olarak tanımladığı her şeyin toplamı'dır. O,benliği 'ben (I)' ve 'beni/bana (me)'olmak üzere

ikiye ayırarak incelemiştir. Ona göre özne olan birey (ben) ancak nesne durumundaki beni/bana yardımıyla kendisinin farkına varabilir(James,1890).

Sosyal Etkileşimci Kuram benliğin bireyler arasındaki etkileşimden meydana geldiğini öne sürmektedir. Mead'e göre benlik başkalarıyla olan ilişkilerden kaynaklanmakta ve statik olmayan, aksine sürekli değişen bir yapı arz etmektedir. Ona göre etkileşim benlik kavrayışını etkilemekte ve birey zamanla kendisini başkalarının gözünden görmeye başlamaktadır (Mead,1934). Böylece bireyin içinde yaşadığı toplumsal yapıyla uyumu sağlanmaktadır.

İnsanların benlikleriyle ile ilgili sahip oldukları bilgilerin en önemli kaynağı toplumsallaşma sürecidir. Doğduğumuz andan itibaren kendimizi sosyal bir çevrenin içinde buluruz. Başlangıçta ailemizle sınırlı olan bu çevre zamanla okul, iş, din ve etnik alanları da içerisine alacak şekilde genişler. Çocukken ailemizin kontrolünde davranışlarımıza yön verir, kiliseye, camiye veya havraya gider ve kendimizi Musevi, Hıristiyan veya Müslüman olarak algılarız. Büyüdükçe sosyal çevremiz genişlediği gibi kişisel özelliklerimizi ve değerlerimizi yansıttığını düşündüğümüz sosyal grupları seçme özgürlüğümüz de artar. Bu deneyimler sonraları kimliğimizin önemli boyutlarını oluşturur. "Benlik ve kişilik insanın içinde yaşadığı toplumdan bağımsız olarak şekillenemez" (Akdemir, 2004:144). Toplum ve tek tek bireyler arasındaki bu dinamik ilişki ise bizi bireysel ve toplumsal kimlik ayırımına götürmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramcıları kimliği, her biri farklı benlik türlerini tanımlayan iki sınıf halinde incelemişlerdir (Hogg ve Vaughan, 2011: 150):

- Benliği grup üyeliği yönüyle tanımlayan sosyal kimlik.
- Benliği oldukça özgün olan kişisel ilişkiler yönüyle tanımlayan kişisel kimlik.

Sosyal kimlik " Bireyin benlik kavramının bir parçasıdır. Benlik kavramının bir parçası olarak da bir toplumsal gruba (ya da gruplara) üyelikle birlikte bu üyeliğe verilen değerden ve duygusal önemden doğar"(Tajfel,1981, akt. Taylor, Peplau ve Sears,2012: 111) .Bir sosyal grubun bireyin kimliğini yansıttığını

söyleyebilmemiz için bireyin bu gruba yalnızca üye olması yeterli değildir, aynı zamanda o gruba bir değer yüklemesi ve onunla özdeşleşmesi gerekmektedir.

Özdemir, toplumsal kimliği "bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin değerlerine, normlarına, akıl yürütmesine, sanatına, diline, dinine, gelenek ve göreneklerine ve diğer kurumlarına karşı geliştirdiği bir aidiyet bilinci" şeklinde tanımlamıştır (Özdemir, 2001: 108).

Gerek bireyler gerekse de gruplar, içinde bulundukları toplumsal ortamda kabul gören diğer kimlikler ile farklılaşan yönleriyle tanımlanırlar. Bilgin'in dediği gibi kimlik tanımı ; " Diğerinden, ötekinden geçer" (Bilgin,2003:199). Conolly de benzer bir görüşe sahiptir. Ona göre " Kimlik var olmak için farklılığa ihtiyaç duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür'' (Conolly,1995: 93).

Hall kimliğin ötekiyle kurulan ilişki yoluyla belirginleştiği görüşünü şöyle ifade etmektedir : " Kimliği, aynı görünen, aynı hisseden, kendilerini aynı sayan insanlara bağlayan anlayış tam bir saçmalıktır. Kimlik bir süreç olarak, bir anlatı olarak, bir söylem olarak daima Öteki'nin konumundan anlatılır " (Hall, 1998: 72).

1.2 DİNİN KİMLİK OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ

Din ve kimlik arasındaki ilişki ile dinin bireyin hayatında ve sosyal ilişkilerindeki rolüne ilişkin sorular başta Psikoloji olmak üzere yıllardır sosyal bilimler içerisinde tartışılmaktadır. Bu konular etrafında yürütülen tartışmaların örtüşmediğini söyleyebiliriz. Zira birçok sosyal bilimin başlangıcı sayılabilecek 20. yüzyılda, başta Freud olmak üzere birçok bilim adamı dinin bireyin kimliğindeki ve sosyal hayattaki işlevi konusunda birbirinden farklı görüşler öne sürmüşlerdir.

Freud' a göre din, bireyin maruz kaldığı iç ve dış tehditlere karşı sarıldığı bir sığınaktır. Çocukluğunda bir otorite figürü olarak gördüğü için babasından korkmayı ve aynı zamanda ona saygı duymayı öğrenen çocuk, büyüdüğünde baba figürünün yerine Tanrı'yı koyar. Ona göre din, çocukluk nevrozlarına benzer nedenlerden doğan kolektif bir nevrozdur (Fromm, 2012: 22). İnsanların bilinçaltındaki nevrozlara takılıp kalmasına neden olduğu için Freud' a göre din, aklın

kullanılmasını engeller ve bu nedenle dini düşünceler birey ve toplum geleceği için bir tehlike oluşturmaktadır (Fromm,2012: 23).

Din ve kimlik gelişimi ilişkisine odaklanan psikologlardan biri Erikson'dur. Ona göre sosyo-kültürel yapının önemli bir yönünü oluşturan din, bireylerin kimlik gelişimine katkıda bulunmaktadır. Erikson, temel gelişim görevinin kimlik inşası olduğunu belirttiği ergenlik döneminde dini tecrübelerin bireye bir dünya anlayışı ve bu dünya içerisinde kendi yerini belirleme fırsatı sunduğunu belirtmiştir (King,2003: 198). Bireyin psiko-sosyal gelişimini sekiz evre halinde inceleyen Erikson' a göre bireyin bu dönemlerde katıldığı dini ayin ve ritüeller anlam duygusunu güçlendirerek benlik gelişimini etkilemektedir (King,2003:198).

Daha önce belirtildiği gibi insan sosyal bir varlıktır ve doğar doğmaz kendisini çevreleyen kültürel bir yapının içinde bulur. Din de bu kültürel yapının unsurlarından biridir. İnsanlık tarihine ait bilgiler, bize, günümüzde olduğu gibi geçmişte de insanların olduğu her yerde dini bir inancın bulunduğunu göstermektedir. Kuşkusuz diğer sosyal kurumlar gibi din de bireyin kimliğini şekillendiren yapılardan biridir. Din, bireylere sunduğu Tanrı düşüncesi, inanç esasları, ahlak kuralları ve davranış normlarıyla onların kimliğini etkilemektedir (King,2003:198).

Her din mensuplarına bir arada bulunmalarını yani bir grup oluşturmalarını tavsiye eder. Öyle ki bu gruplarda roller ve sorumluluklar çok nettir ya da kapalı bir şekilde de olsa belirlenmiştir Dini liderin hayatı ve özellikle tarihi ve geleneksel olaylar inananlar için birer örnek teşkil eder (King,2003: 199). Dinin önerdiği bu sosyal bağlam giderek bireyin aidiyet hissini ve dolayısıyla kimlik gelişimini hızlandırır. Bu esnada bireysel kimliğin grup kimliği içerisinde erimesi söz konusu olabilmektedir. Zira özellikle aşkın ve kutsal özelliğinden dolayı dini grup kimliğinin diğer kolektif kimliklere göre mensuplarını grubun kural ve normlarına bağlama özelliği daha güçlü olabilmektedir. Bu anlamda dini grup kimliğinin toplum açısından olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu sorusu öne çıkmaktadır. Onat' a göre dinin toplumsal ve kültürel kimlik açısından hem birleştirici hem de parçalayıcı rolü vardır. " Din çift yönlü kesen bir kılıç gibidir. Toplum güçlü ve sağlıklı olduğu zaman, din, birlik-beraberliği, üretimi teşvik eder; insanların yaratıcı yeteneklerinin

etkin kılınmasını sağlar. Bunun tersi de doğrudur; dindeki temel ortak payda kaybolduğu, dinin dinamik boyutu öne çıkmadığı zaman, tekfir mekanizması işlemeye başlar; din egemenlik aracı olarak işlev görür ve toplumu parçalamaya başlar" (Onat,2009:8). Onat bireysel kimlik açısından da benzer bir tespitin yapılabileceğini öne sürmektedir. Yani sağlıklı bir din anlayışı bireyin kimlik bütünlüğüne olumlu katkı yaparken çarpık bir din anlayışı ise sorunlu kimliklerin ve kimlik bunalımının yaşanmasına neden olmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan ve günümüzde de yaşanmaya devam eden din kaynaklı savaşlar ve mücadeleler dini-sosyal kimliğin yıkıcı örneklerindendir. Esasında son yıllarda oluşturulan sosyal psikoloji kuramlarının temel amacı da, grup içinde farklılaşan ve ötekileştirme yoluyla yıkıcı olabilen insan davranışlarının nedenlerini araştırmaktır. Sosyal Kimlik Kuramı da bu kuramların başında gelmektedir.

1.3 SOSYAL KİMLİK KURAMI

"Sosyal Psikoloji, bireylerin davranış, duygu ve düşüncelerinin başkalarının gerçek, hayal edilen veya ima edilen varlığından nasıl etkilendiğinin bilimsel yollarla araştırılmasıdır"(Akt. Hogg ve Vaughan,1995:1).Buradan anlaşılacağı gibi grup süreci sosyal psikoloji içinde önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte geleneksel sosyal psikoloji sosyal grubu bireysel boyutta ele aldığından büyük oranda indirgemecidir (Demirtaş, 2003: 126).Bu durum ise, Tajfel'in de belirttiği gibi, sosyal psikolojideki grup etkisinin gereksizleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu kuramsal yaklaşıma yöneltilen ilk eleştirilerden biri Şerif'in çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Şerif'e göre psikolojik süreçler her ne kadar gruplar arası algı ve davranışlar üzerinde etkili olsa da sadece bu tür birey içi süreçlere odaklanmak gruplar arası ilişkileri açıklamada yetersiz kalır. Ona göre gruplar arası algı ve davranışların belirleyici faktörü ilgili gruplar arasındaki ilişkilerin niteliğidir (Sherif, 1936).

Sosyal Psikoloji'deki bireyselci bakış açısına eleştiride bulunan önemli kuramlardan biri 1970'li yılların sonlarında Tajfel ve Turner tarafından geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı'dır. "Sosyal kimlik kuramcıları grup süreçleri ve gruplar arası

ilişkilere dair pek çok sosyal psikolojik kuramın sınırlı bir açıklayıcı güce sahip olduğunu, çünkü bu kuramların görüngüleri açıklarken basitçe kişilik özelliklerinin ya da kişiler arası ilişkilerin yarattığı etkileri bir araya getirdiğine inanırlar"(Hogg ve Vaughan,2011: 446). Bu kuram günümüzde gruplar arası önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık olgularını açıklamak amacıyla kullanılan etkili kuramlardan biridir.

Tajfel ve Turner'ın çalışmalarının temel çıkış noktası bir gruba üye olmanın birey üzerindeki etkilerinin araştırılmasıdır (Demirtaş, 2011: 3). Kuşkusuz, insanların üyesi oldukları gruplar başkalarıyla etkileşimlerinde kendilerini konumlandırmayı mümkün kılarak onları bir kimlikle donatırlar (Hogg,2005: 462). Dolayısıyla insanlar çoğu zaman bireysel kimlikleri yerine "Müslüman Ali, İşçi Hüseyin, Türk Fatma, Galatasaraylı Ahmet " gibi bir gruba atıf yaparak kendilerini tanımlama eğilimindedirler. Dahası bireyler kendilerini olduğu gibi çevrelerini de bir gruba dâhil ederler. İki ya da daha fazla insan bilişsel açıdan bir grup olarak algılandığında ise, bu grup artık diğer gruplardan ayrı tutulur ve"farklı" olarak ele alınır (Bilgin,1995: 21).

Tajfel' e göre sosyal kimlik, " bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır" (Tajfel,1978: 63) .Sosyal Kimlik Kuramı insanların olumlu bir benlik kavramına sahip olmaya güdülü olduklarını ileri sürmektedir (Tajfel ve Turner, 1979). Bireyin olumlu bir benlik değerine sahip olması ve bunu koruması ise çoğu zaman grup aidiyetlerine yani algıladığı sosyal kimliğine bağlıdır. Kurama göre olumlu bir benlik saygısı geliştirmenin ilk ve temel adımı ise sosyal kategorizasyon sürecidir. Çünkü birey kategorileştirme ile başkalarından farklı olan yönlerini bulmaya, kendisinin daha iyi olduğunu anlamaya ve bu yolla olumlu bir sosyal kimlik oluşturmaya çalışmaktadır (Soylu,1999: 53-54).

"Kategorizasyon; birbirine denk veya benzer olayları objeleri ve kişileri bazı ortak niteliklerinden hareketle sınıflama anlamına gelmektedir" (Yapıcı, 2004: 52).Birey kategorizasyon süreciyle sosyal çevresini kendisine anlamlı gelecek tarzda gruplara bölerek düzenlemektedir (Tajfel, 1982). Buna göre kategorizasyon bireyin çevresindeki yoğun ve karmaşık verilere hızlı bir şekilde anlam verebilmesini sağlayan bilişsel bir süreçtir. Sosyal kategorizasyonun en önemli işlevi sosyal

dünyayı yalınlaştırmak; algılama, hatırlama, düşünme ve tepki verme süreçlerini hızlandırmaktır (Spears ve Haslam, 1997: 171-207) .İnsan zihni kognitif tasarruf gereği günlük yaşamda çevresini birçok farklı özelliğe göre ve çok hızlı bir şekilde kategorize edebilmektedir. Bununla beraber araştırmalara göre insanlar, diğerlerini kategorileştirme sürecinde en çok, en belirgin veya en ayırıcı olan kategorilere (ırk, cinsiyet, değerler ya da inançlar gibi) odaklanma eğilimindedirler (Mannix ve Neale, 2005: 41).

Kategorize etmede bireysel kişilik özellikleri yok sayılmış olur (Hogg ve Vaughan, 2011: 447).Böylece kategorize edilen birey kendine özgü özellikleriyle değil, bir grubu betimleyen temel özelliklerle algılanır. Aynı durum birey kendini kategorize ettiğinde de geçerlidir. Kendini kategorize eden birey kendi kişisel özelliklerini bir yana bırakarak özdeşim kurduğu grubun kural, norm ve değerlerine uygun olarak düşünmeye ve davranmaya başlar.

Birey, kategorizasyon süreciyle kendini de yerleştirdiği bir iç grup ve başkalarının bulunduğu dış grup ayırımı yapmaktadır. Bireyin kendini ait hissettiği grupların, içinde bulunduğu sosyal çevreye göre değişebileceği göz önünde tutularak iç grup ve dış grupların bir tane olabileceği gibi duruma göre birden fazla da olabileceği söylenebilir. Bunun yanında iç -dış grup ayrımı saf fiziksel yani nötr bir ayrım değildir. Zira bu süreçte bireylerin değerleri, inançları, tutumları, ideolojileri etkili olmakta ve bireyin sosyal kimliğini şekillendirmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramı, bireyleri iç -dış grup olarak ayırmanın "vurgulama etkisi" adı verilen bir sonuca yol açtığını ileri sürmektedir. Tajfel ve Wilkes 1963' de bir deneysel çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada elde edilen sonuca göre bireyler kendi grupları içindeki benzerlikleri ve karşı grupla aralarındaki farkları gerçekte olduğundan daha fazla olarak algılamaktadırlar. Oysaki aslında, ne iki grup arasında kesin bir farklılıktan ne de aynı gruptaki insanlar arasında kesin bir benzerlikten/ homojenlikten bahsedilebilir (Bilgin, 1994:158; Bilgin, 2007:128). İç ve dış gruplar arasındaki farkların abartılması var olan sosyal mesafe aralığının daha çok açılmasını da beraberinde getirmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramı kategorizasyon süreciyle çevresini "biz" ve "onlar" şeklinde ayıran bireylerin, kendi konumunu ve benliğini belirlemek amacıyla gruplar arasında sosyal karşılaştırma yaptıklarını öne sürmektedir. Sosyal Kimlik Kuramcılarının Festinger'in etkisiyle oluşturdukları ''Sosyal Karşılaştırma Kuramı'' na göre bireyler olumlu bir benlik duygusuna ulaşmak için kendi gruplarıyla diğer gruplar arasında sosyal karşılaştırma yaparlar ve bu süreçte kendi gruplarını kayırıp diğer grupları ise kendilerinden daha aşağıda görürler.

Sosyal Karşılaştırma Kuramındaki ilk kuramsal çalışmaları yapan Festinger' e göre bireylerde kendi tutum ve yeteneklerini değerlendirme yönünde doğuştan gelen bir güdü vardır. Bireyler kendi durumlarını nesnel bir şekilde değerlendirebilecekleri standart bir aracın yokluğunda kendilerini, kendilerine benzeyen başkalarıyla karşılaştırma yoluna başvururlar. Festinger'in oluşturduğu kuram kendisinden sonra farklı yönleriyle ele alınarak genişletilmiştir. Nitekim günümüzde insanlar karşılaştırmaları yalnızca yetenek ve tutumları konusunda değil, ayrıca heyecanları, kişilikleri, maaş ve saygınlık gibi boyutlarda kazançlarıyla ilgili olarak da yapmaktadırlar (Taylor, Peplau ve Sears, 2012: 129-130).

Sosyal Kimlik Kuramcıları Festinger'in kuramından etkilenmekle beraber bazı hususlarda ondan ayrılmaktadır. Festinger'in kuramı sosyal karşılaştırmayı kişiler arası boyutta ele alırken Sosyal Kimlik Kuramı ise bunu grup düzeyine taşımıştır. Sosyal Kimlik Kuramı insanların benliklerini yüceltmek ve olumlu bir sosyal kimliğe sahip olmak için sosyal karşılaştırma yaptıklarını öne sürmektedir. Ancak olumlu bir benlik değerine sahip olma güdüsü, bireyin yaptığı karşılaştırmaların nesnel değerlendirmeler içermekten çok bireyin özdeşim kurduğu iç grubun, ilgili karşılaştırma boyutlarında, dış gruplardan daha olumlu olarak değerlendirilmesine yol açar (Hogg ve Abrams, 1998; Harnish ve diğ.,1996).

Toplum birbirinden farklı seviyelerde statü, güç ve itibar sahibi olan gruplardan meydana gelmiştir. Bazı gruplar toplum içerisinde çok saygın ve değerli kabul edilirken bazıları ise daha az değerli görülmektedir. Dolayısıyla düşük statülü bir gruba mensup olan kişiler pozitif bir kimlik sahibi olabilmek için arayış içine girmektedirler. Sosyal Kimlik Kuramı bireylerin bu gibi durumlarda benlik değerlerini korumak için sosyal hareketlilik veya sosyal değişme stratejilerinden

birine başvurduğunu ileri sürmektedir (Leach ve Spears, 2008; Harnish ve diğ.,1996; Haslam ve Reicher,2006). Hangi davranış yolunun seçileceğini belirleyen ise bireylerin kendi grupları ve diğer gruplar hakkında sahip oldukları inançlardır. Eğer gruplar arasındaki sınır geçirgense ve bireyler aşağı bir gruptan üst gruba geçebileceklerine ilişkin bir inanca sahipse sosyal hareketlilik tercihi kullanılır. Demokratik ülkeler bu tür değişimlere daha açıktır. Buna karşın bireyler, gruplar arasındaki sınırların geçişken olmadığına inanıyorsa devreye mevcut durumun değiştirilip değiştirilemeyeceğine ilişkin inançlar girer. Düşük statüye sahip olan grup mevcut durumun değiştirilemeyeceğine ilişkin bir inanca sahipse var olan durum korunmuş olur. Bu durumda alt statüdeki grup üyeleri olumsuz olan sosyal kimliklerini olumluya dönüştürmek için sosyal yaratıcılık stratejilerini kullanırlar. Bu stratejilerden bazıları şunlardır (Sakallı, 2010: 182);

1) Kendini yüksek statü sahibi olan gruplar yerine daha alt statüdeki bir grupla karşılaştırmak,

2) Gruplar arası karşılaştırma yaparken kendi lehine olacak şekilde yeni karşılaştırma boyutlarına başvurmak,

3) Kendi grubuna atfedilen olumsuz sıfat veya özellikleri olumluya dönüştürmek.

Buna karşın düşük statü sahibi olan grup var olan düzenin değiştirilebileceğine inanıyorsa, bu durumda, gruplar arasında rekabet ve bunun sonucunda da sosyal değişme gerçekleşir. “Böylelikle, gruplar arasında doğrudan bir çatışma (örneğin, siyasal eylemler, kolektif protestolar, devrimler ve savaşlar) yaşanır”(Hogg ve Vaughan,2011: 450).

1.3.1 İç Grup Kayırmacılığı

İnsanları iç ve dış gruplara ayırmanın önemli etkilerinden biri iç grup kayırmacılığıdır. Birçok araştırmacı tarafından farklı bağlamlarda kanıtlanan bu etkinin ortaya çıkmasında gerçekçi çatışma kuramcılarının iddia ettiği gibi sadece

gruplar arasındaki rekabet ve çıkar çatışması mı etkili olmaktadır? Tajfel ' e göre bu sorunun yanıtı "hayır"dır. Ona göre sadece biz ve onlar şeklindeki gruplama davranışı, iç grup kayırmacılığının gözlenmesine neden olabilmektedir.

Tajfel ve arkadaşları bu düşünceden hareketle asgari grup örneği deneylerini gerçekleştirmişlerdir. Bunun için Britanya'da bir grup erkek çocuğu ile bir deney yürütülmüştür. Katılımcılar tamamen rastlantısal bir şekilde iki gruba ayrılmış, fakat onlara bu dağıtımın "ressam Kandinsky'yi tercih edenler" ve "ressam Klee'yi tercih edenler" e göre yapıldığı söylenmiştir. Katılımcıların kimliği gizlenmiş ve her birine sayılarla birer kod verilmiştir. Deney süresince iç-grup ve dış- grup üyelerinin iletişim kurmasına izin verilmemiştir. Katılımcılara sadece hangi grupta yer aldıkları söylenmiştir. Daha sonra çocuklardan kendilerine verilen ödülleri sadece grup üyeliği ve kod numarasıyla tanımlanan deneydeki tüm bireylere dağıtmaları istenmiştir. Sonuçta, her ne kadar hem iç hem de dış grup üyelerini ödüllendirerek adil olmaya çalışsalar da, bireylerin, en büyük ödülleri iç-gruba vererek yanlı davrandıkları gözlenmiştir. Deneklerin büyük bir bölümü kişisel olarak tanımadıkları halde, kendi grup üyelerine öteki grup üyelerine verdiklerinden daha fazla miktarda para dağıtmak suretiyle iç-grup tarafgirliği göstermişlerdir (Yapıcı,2004: 50-51; Tajfel ve diğ.,1971).

Bu ve buna benzer yüzlerce asgari grup deneyi göstermişti ki tarafgirlik olgusu gruplar arasında herhangi bir rekabet ya da çıkar çatışması olmadan da ortaya çıkabilmektedir. Grup üyeleri bu süreçte kendi gruplarının pozitif statüsünü ve değerini korumak için ayrımcı davranışlarda bulunmaktadırlar.

Gruplar arası davranışın oluşabilmesi için kategorizasyonun yeterli olduğu görüşü bazı yönlerden itirazlarla karşılaşmıştır. Örneğin Hogg ve meslektaşları gerçekleştirdikleri bir dizi minimal grup deneyi neticesinde insanların gruplarla özdeşim kurmalarının bir nedeninin öznel belirsizliği aza indirmek olduğunu gözlemlemişlerdir. Dolayısıyla kategorizasyonun özdeşim ve ayrımcılığı ortaya çıkarabilmesi için insanların kendilerini kategoriyle özdeşleştirmeleri gerekir ve insanların kendilerini kategoriyle özdeşleştirmeleri, kategorizasyonun verili durumdaki öznel belirsizliği aza indirmesine bağlıdır (Hogg ve Vaughan,2011: 444). Buna göre, "sosyal kategorizasyonun gruplar arası davranış için gerekli olduğunu

fakat yeterli olmayabileceğini söylemek daha doğrudur" (Hogg ve Vaughan, 2011: 444).

1.3.2 Önyargı

Önyargı ve ayrımcılık geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplum için sorun oluşturmaya devam etmektedir. Özellikle sosyo-politik olaylar sırasında devreye girerek büyük olaylara ve can kayıplarına yol açabilmektedir. Önyargılı tutumlar her toplumda istenmeyen ve insanların dert yandığı tutumlardır. Buna rağmen her insan az ya da çok bir önyargıya sahiptir. Yani önyargı toplumsal yaşamın bir gerçeğidir.

Önyargı kavramı insanların günlük hayatta diğerleriyle ilişkilerinde kullandığı ve genellikle olumsuz anlam yüklenen kavramlardan biridir. Birini tanımlamak için kullanıldığında o kişinin " yeterli deneyim, gözlem ve bilgiye sahip olmadan bir insan veya olay hakkında karar verdiğini" belirtmek amacıyla kullanılır. Önyargılı tutuma sahip olan kişi peşin hükümlüdür. Zira karşılaştığı durum ya da kişilerle ilgili gerçek kanıtlara dayalı değerlendirmeler yapmak yerine kendisinde önceden var olan bilgiye dayalı ve çoğu zaman olumsuz değerlendirmeler yapmak eğilimindedir.

Önyargılı tutumlar tarihin her döneminde var olmasına rağmen Duckitt'e göre önyargı kavramı bilimsel bir kavram olarak 20.yüzyıldan itibaren psikoloji içerisinde kullanılmaya başlamıştır. Önyargı kavramıyla ilgili tarihsel bir analiz yapan Duckitt, önyargıların bir sorun olarak algılanmaya başlamasının da büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleştiğini öne sürmektedir (Duckitt,2001: 253).

Bir davranışın önyargı olarak nitelendirilebilmesi için hangi bilişsel / davranışsal faktörlerin var olması gerekmektedir? Bu sorunun yanıtıyla ilgili başta Allport olmak üzere geleneksel bir anlayış önyargının üç temel bileşenden oluştuğunu öne sürer: (Hogg ve Vaughan, 2011: 383)

1-bilişsel: tutum nesnesi hakkındaki inançlar,

2-duygusal: tutum nesnesi ve onun sahip olduğuna inanılan nitelikler hakkındaki güçlü (genelde olumsuz) duygular,

3-konatif: tutum nesnesine karşı belli biçimde davranma niyeti (konatif bileşen eylemin kendisi değil, belli tarzda davranma niyetidir)

Yukarıda bahsi geçen tutum nesnesi bir kişi veya gruba işaret etmektedir. Önyargıların bilişsel yönü ise insan zihnindeki şablonlara benzetilebilen kalıpyargılardır. Ancak bu üçlü modeli tüm önyargı kuramcılarının benimsediğini söyleyemeyiz. Örneğin Brown önyargıyı, ayrımcılığı da kapsayacak şekilde şöyle tanımlar : " Bir grubun üyelerine salt o grubun üyesi olmalarından dolayı, aşağılayıcı sosyal tutumlar ya da bilişsel inançlarla yaklaşmak, onlar hakkında olumsuz duygular beslemek ya da onlara karşı düşmanca ya da ayrımcı davranışlar sergilemek" (Hogg ve Vaughan, 2011: 383).

Önyargının Doğası adlı kitabıyla birçok psikologu etkileyen Allport önyargıyı, ''hatalı ya da esnek olmayan bir genellemeye dayalı antipati" olarak tanımlamıştır. Baron ve Byrne'a göre ise önyargı ,"Bir sosyal grup üyesi için, sadece o grup üyesi olması nedeniyle geliştirilen (genellikle olumsuz) tutum"dur(Baron ve Byrne, 2000: 211).Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi bireyler kişilik özelliklerinden ziyade ait oldukları grup nedeniyle önyargı ve ayrımcılığa hedef olmaktadırlar.

İnsan neden önyargılıdır? Önyargının kaynağı nedir? Psikoloji içinde bu sorulara yanıt veren birçok önyargı kuramı bulunmaktadır. Bu kuramlardan bazıları psikanalist teoriden etkilenen psikodinamik kuramlardır. Psikodinamik yaklaşım önyargıyı, karakter yapısı, güdüler, çatışmalar gibi birey-içi süreçlerle yani genel olarak insan kişiliğinin özel bir durumuyla açıklar. Bu kuramlardan biri önyargıyı yön değiştirmiş saldırganlık olarak görür (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 186).Kurama göre engellenmiş bireyler güçlü bir mahrumiyet ve kızgınlık duygusu hissederler. Kızgınlık sonucu oluşan saldırganlık dürtülerini, korku ya da başka nedenlerle kızgınlıklarının asıl kaynağına yöneltemediklerinde, saldırganlıkları yön değiştirerek bir başka hedefe yönelir. "günah keçisi" ya da "şamar oğlanı" adı verilen bu hedefler genelde azınlık grupları ya da toplumdaki dezavantajlı insanlardır. Örneğin Yunanistan'da ekonominin kötüye gitmeye başladığı 2011 yılından itibaren göçmen azınlıklar işsizliğin sorumlusu olarak algılanmaya başlamış ve bu yüzden maruz kaldıkları ayırımcı davranışlar yükselmiştir.

Psikodinamik yaklaşımlardan bir diğeri İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'daki Nazi ideolojisinin yükselişe geçmesini sağlayan psikolojik faktörleri açıklamaya çalışan Otoriteryen Kişilik Kuramı'dır. Adorno ve arkadaşları tarafından geliştirilen bu kuram otoriter kişiliğin önyargı üretiminde oldukça etkili olduğunu ileri sürmüştür. Adorno ve arkadaşları yaptıkları araştırmalar sonucunda otoriter kişilerin özellikle azınlık gruplarına karşı önyargılı oldukları sonucuna varmışlardır. Bu kuram otoriter kişiliğin kökeninde erken çocukluk çağındaki anne-baba etkisinin bulunduğunu öne sürmektedir. Aşırı mükemmeliyetçi ve otoriter fakat bir o kadar da tutarsız bir aile içinde yetişen çocuk, büyüdüğünde otoriteye kolayca boyun eğen fakat kendi istek, ihtiyaç ve duygularını ifade etmekten korkan biri haline gelir. Böyle yetişen bir birey yetişkinlikte otoriter bir kişilik geliştirmekle beraber geçmiş baskılanmışlıkları yüzünden otorite figürlerine karşı güçlü bir öfke hisseder. Kurama göre birey, kızgınlık sonucu oluşan saldırganlık dürtülerini, otorite figürlerine yöneltemeyeceğinden yansıtma savunma mekanizmasını kullanarak kendisinden daha aşağı ya da daha zayıf olan başkalarına yöneltir ve böylece kendisini psikolojik gerilimden kurtarmış olur.

Otoriter kişilik kuramının farklı bir versiyonu, Rober Altemeyer tarafından, 1980'lerde geliştirilen ve "sağ kanat otoriteryenizm" olarak bilinen kuramdır. Bu yaklaşım otoriterliğin yaygın olarak siyasal muhafazakârlar arasında görüldüğünü ve bu tür otoriter kişiliğin psikolojik bir rahatsızlıktan değil toplumsal öğrenmeden kaynaklandığını öne sürmesi nedeniyle başlangıçtaki otoriter kişilik kuramından ayrılmaktadır (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 187).

Önyargıları açıklamaya çalışan güdüsel kuramlardan biri olan "toplumsal baskınlık kuramı" ise gruplar arası rekabet üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre artı değer üreten bütün toplumlar grup temelli bir hiyerarşiden meydana gelmiştir (Pratto&Sidanius,2003). Kurama göre toplum, güç, ekonomik, politik, sosyal konum gibi birçok yönden birbirinden farklı olan gruplardan oluşmuştur ve bu gruplardan bazıları diğerlerinden daha üstündür. Baskın gruplar ayrıcalıklı konumlarını koruma, toplumsal konumları düşük gruplarsa bu eşitsizliği ortadan kaldırma yönünde güdülenirler ve sonuçta oluşan rekabet ortamı gruplar arası çatışmaya, dolayısıyla da önyargıların doğmasına neden olur (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 187-188).

Toplumsal baskınlık kuramı insanların grup temelli hiyerarşik bir toplumu destekleme isteklerinin birbirinden farklı olduğunu öne sürmektedir. Bu istekleri yansıtan"toplumsal baskınlık yönelimi" ölçekleri geliştirilmiştir. Araştırmalar toplumsal baskınlık yönelimi yüksek olan bireylerin alt gruplara karşı daha fazla önyargılı olduklarını göstermektedir. Bu bakımdan toplumsal baskınlık yönelimi ile yetkeci kişilik arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir.

Yukarıda kısa bir şekilde açıklamaya çalıştığımız gibi önyargının nedenleri ve işlevi konusunda psikoloji disiplini içerisinde çeşitli kuramsal açıklamalar getirilmiştir. Kuşkusuz psikanalitik yaklaşımlar önyargıları açıklama hususunda bize önemli katkılar sağlamaktadır. Fakat bu kuramlar grup içi süreçlerden ziyade meseleyi daha çok birey içi ve kişisel dürtülerle açıklamaya çalıştıklarından sınırlılıklar içermektedirler. Oysaki önyargılar sosyo-kültürel bir bağlam içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber önyargılı kişilerin insanları bireysel kimlikleriyle değil de grup kimlikleriyle değerlendirme eğiliminde oldukları çok açıktır.

Sosyal psikoloji grup özdeşimleri, iç grup -dış grup ilişkileri ekseninde önyargılı tutumların nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıca sosyal grup dinamikleri üzerinden önyargı konusunun açıklanması hususunda en büyük katkıyı sosyal kimlik kuramı çerçevesinde yapılan araştırmaların sağladığı söylenebilir (Paker, 2012: 7).

Sosyal Kimlik Kuramı insanların toplumsal dünyayı iç ve dış gruplara ayırdıkları düşüncesinden yola çıkar. Kendilerini de bir iç gruba ait hissedip onunla özdeşleşen insanlar bu toplumsal kimliklerinden bir kendine saygı duygusu türetirler. Fakat olumlu bir benlik oluşturmaları dış gruplara (ötekiler) karşı iç-grubu (biz) nasıl değerlendiklerine bağlıdır. Eğer ilgili değerlendirme boyutlarında kendi gruplarının konumu daha üstünse öz saygıları yüksek, kendi gruplarının konumu daha düşükse öz saygıları da daha düşük olabilmektedir. Bu yüzden insanlar olumlu bir benliğe sahip olmak ve kendilerini iyi hissedebilmek için dış gruplara karşı kendi iç gruplarını kayırırlar. Birey için kendisini ait hissettiği grup her zaman daha iyi, daha değerli ve daha üstündür, dolayısıyla bu grubun bir üyesi olarak kendisi de değerli ve üstündür. Buna göre birey kendi grubu lehine davranırken öteki gruplara

karşı önyargılı tutumlar geliştirip ayrımcı davranışlarda bulunabilir. "Öyleyse toplumsal kimlik kuramı bilişsel ve güdüsel kuramların bir karışımıdır: Bilişseldir; çünkü sadece bir gruba ayrılma olgusu bu etkileri tetiklemek için yeterlidir; güdüseldir, çünkü toplumsal kimlik kendine saygı gereksinimini doyurur" (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 197).

Sosyal Kimlik Kuramına göre kendi gruplarıyla güçlü bir şekilde özdeşleşen bireylerin davranışlarını grup normları belirlemektedir. Ayrıca iç grupla özdeşim düzeyinin artması, dış gruplara karşı geliştirilen önyargıların dozunun da artmasına neden olmaktadır (Brewer, 1999).

1.3.3 Kalıpyargı

İngilizcede " stereotype" kavramına karşılık gelen kalıpyargı (stereotip) sözcüğü, Latincede ' stereos(sağlam, katı)' ve ' tupos (iz)' olmak üzere iki sözcüğün birleşmesinden oluşmuştur. Bu kavramı sosyal psikolojideki kullanımına en yakın anlamda il kez 1922 tarihli çalışmasında Walter Lipmann kullanmıştır (Harlak,200: 42). Lipmann'ın deyimiyle yarısı sosyal çevre, diğer yarısı ise kişinin kendisi tarafından oluşturulmuş ''kafamızdaki resimler" olarak tanımlanabilecek olan kalıpyargılar önceden var olan kültürel temsillerden geçerek meydana gelmektedir (Yapıcı,2004:9). O' na göre insanlar görüş alanlarına giren bir insan ya da gurubu (sunset) olduğu gibi görmezler, öncelikle onun bir insan veya gurup olduğunu anlar hemen sonra ise bu görüntüyle ilgili daha önceki birikimlerini hatırlarlar (Miller,1982: 6).Aslında bu süreç insanın kendi isteği dışında gelişen doğal bir süreçtir. Çünkü dış dünyanın karmaşıklığı ve hızı karşısında insanın yönünü bulmasına yardımcı olacak bilişsel bir haritaya ihtiyacı vardır. İşte kalıpyargılar insanların sosyal gerçeğin dolambaçlı yollarındaki seyahat programlarını netleştirir, algıları ve bilgileri basitleştirerek bilişsel bir harita işlevi görürler (Yapıcı, 2004: 10; Harlak, 2000: 42).Bununla birlikte kalıpyargılar hatalı bir şekilde kullanılmaları durumunda istenmedik sonuçlara da yol açabilirler (Yapıcı, 2004: 10).

İnsanlar çevrelerindeki çok sayıda uyarana hızlı bir şekilde anlam verme eğilimindedirler. Bu durumda en etkili yol, daha önce belirtildiği gibi, sosyal dünyayı

gruplara ayırma yani kategorizasyon sürecidir. Kategorizasyon süreci, insanların çevrelerini yalınlaştırmakta ve karşılaştığı olay, kişi veya durumlarla ilgili hızlı ve ekonomik bir şekilde değerlendirmelerde bulunmasına imkân tanımaktadır. Kategoriye dayalı bilgi işleme sürecinde insanlar, zihinlerinde bulunan eski bilgiye dayanarak karşılaştıkları yeni durumu sınıflarlar. Bu durumda insanlar hedef kişinin kişisel özelliklerine sadece belli bir kategoriyle tutarlı olup olmadığını belirlemek için dikkat ederler (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 191).

Kategorik bilgi işleme, toplumsal hayatta insanlara önemli avantajlar sağlasa da bazı önemli dezavantajları da vardır.Bireyleri sınıflamanın en açık ve önemli dezavantajı yalnızca önyargıları beslemeye hizmet eden aşırı derecede yalın kalıpyargılara yol açmasıdır (Taylor,Peplau ve Sears,2012: 194).Gruplama süreci kültürel yapı tarafından belirlenmiş bir takım düşünceler veya inançlar tarafından şekillendirilir.Yani insanlar herhangi birini bir gruba dahil ederken o kişinin fiziksel,yeteneksel veya kişisel özelliklerine ilişkin sahip oldukları inançlara göre bunu yaparlar.İşte,"Algılayıcının ,toplumsal gruplara ilişkin bilgilerini,inançlarını ve beklentilerini içeren bilişsel yapılara" kalıpyargı adı verilir (Mackie ve diğ.,1996: 41). Bir kişi bir gruba sokulduktan sonra kalıpyargılar genellikle çok çabuk ve isteğe bağlı olmaksızın devreye girer. Örneğin Türkiye'de çoğu insan tamircilik yapan ya da şoför olan kadınları görünce çok şaşırmaktadır. Bunun nedeni kadınların genellikle " zayıf, güçsüz, narin" gibi kalıpyargılarla eşleştirilmesidir.

Kalıpyargılar, bir sosyal gruba ilişkin aşırı genelleştirmeye ve abartmaya dayalı, olumlu ya da olumsuz inançlar olarak tanımlanmaktadır (Allport,1954: 191).Örneğin, " Romanlar /Çingeneler hırsızdır","kadınlar matematiği bilmezler", "Müslümanlar teröristtir" gibi değerlendirmeler kalıpyargılara birer örnektir. Buna göre bireysel farklılıkların göz ardı edilerek grup üyelerinin benzer kabul edilen özelliklerine ilişkin açıklamalara kalıpyargı adı verilir (Yapıcı,2004: 13). Kalıpyargılar her grup içinde olumsuz özelliklere sahip bireylerin olabileceği gerçeğinin üzerini örtmektedir. Böylece bireyleri kişisel kimliklerinden tamamen ayırarak damgalanmış bir grup içerisine hapsederler. Bu da çoğu zaman dezavantajlı konumda olan grupların ayrımcılıkla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

Bir gruba ilişkin kalıpyargılarımız sosyo-kültürel yapı tarafından oluşturulur ve yine toplumsallaşma yoluyla nesilden nesile aktarılır. Örneğin hemen herkes, doğruluğuna inansın ya da inanmasın, çevresindeki gruplara ilişkin birçok kalıpyargıyı çevresinden öğrenir.

Kalıpyargılar değişime karşı oldukça katı ve dirençlidirler. İnsanlar bazen kaıpyargılarıyla çelişen kişi veya davranışlarla karşılaşsalar bile var olan kalıpyargılarını korurlar. İnsanlar böyle durumlarda kalıpyargılarıyla tutarsız olan kişilerle belli bir süre karşı karşıya kaldıklarında onu genel kalıpyargının bir istinası olarak algılamak eğilimindedirler (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 193).

Allport " Önyargının Doğası" adlı eserinde insan zihninin düşünme yapısı üzerine yaptığı analizde kategorilendirmenin gruplarla ilgili yargılara varmanın bir yolu olduğunu belirtmiştir (Harlak,2000: 51). Esasında kalıpyargıların sosyal kategorilerle ilintili olduğu daha önceden düşünülmekle birlikte (örneğin Allport,1954; Ehrlich,1973),kategorileştirme sürecinin kalıpyargılardan ne şekilde sorumlu olabileceğini tam olarak ortaya koyan kişi Tajfel'dir (Hogg ve Vaughan,2011: 77).

Tajfel ve Wilkes 1963'te nesnelerin fiziksel boyutu ile sınıflama arasındaki ilişkinin yargılar üzerindeki etkisini araştırmışlardır (Harlak,2000: 52).Yapılan deneysel çalışmada, üzerinde uzun ve kısa çizgiler bulunan kartlar kullanılmış ve katılımcılardan kendilerine sunulan koşullar yardımıyla çizgilerin uzunluğunu kestirmeleri istenmiştir. Deneydeki koşullar: 1) Tüm kısa çizgilere A,uzun çizgilere ise B yazılmış, 2) A ve B harfleri kartların üzerine rastgele yazılmış ve 3) kartların üzerine hiçbir harf yazılmamıştır. Sonuçta katılımcıların birinci koşuldaki bilgiyi kullanarak karar verdikleri ve A tipi çizgilerin ortalama uzunluğunu bu çizgilerin gerçek uzunluğunun altında, B tipi çizgilerin ortalama uzunluğunu da bu çizgilerin gerçek uzunluğunun üzerinde olacak şekilde tahmin ettikleri gözlenmiştir(Hogg ve Vaughan,2012: 78).

Tajfel ve Wilkes bu deneye ait bulguların basit bir kalıpyargılama sürecine işaret ettiğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca onlar, belirli isimler veya etiketler altında sınıflandırılmış gruplar arasındaki bazı farklılıkların abartılarak vurgulanmasını ve

bu gruplar içindeki bazı farklılıkların ise en aza indirilmesini kalıpyargıların temel bir özelliği olarak değerlendirmişlerdir (Yapıcı, 2004: 53; Tajfel ve Wilkes, 1963:113). Tajfel'in "vurgulama etkisi" adını verdiği bu durum daha sonra yapılan birçok çalışma ile (Doise 1978;Eiser,1986;McGarty ve Turner,1992) de doğrulanmıştır.

İnsanların birbirine düşmanca duygular beslemesine yol açan kalıpyargıların nasıl oluştuğu ve ne gibi işlevler gördüğü Tajfel'in üzerinde önemle durduğu özel ilgi alanlarından biridir (Hogg,1997: 94). Sosyal Kimlik Kuramı'nın temellerini atan kişi olarak onun bu çerçevede ele aldığı hemen her kavramın kalıpyargılarla ilişkili olduğu söylenebilir (Hogg,1997: 107). O,1969' da kaleme aldığı " The Cognitive Aspects of Prejudice (Önyargının Kognitif Yönleri)" adlı makalesiyle kalıpyargıların kategorizasyon sürecinin özel bir hali olarak görülebileceğini belirterek bu alana farklı bir boyut kazandırmıştır (Arkonaç,1998: 88). Çünkü daha önceki psikodinamik yaklaşımlarda kalıpyargılar, aşırı genelleştirilmiş, istenmeyen ve hatta patolojik bir sorun olarak değerlendirilmekteydi. Oysa Tajfel yaptığı çalışmalar sonucunda, kalıpyargıların kategorizasyon sürecine bağlı zihinsel aktivitelerin bir ürünü olarak ortaya çıktığını öne sürmüştür (Tajfel, Sheikh ve Gardner,1964). O'na göre kategorizasyon süreciyle ortaya çıkan grup aidiyeti duygusu, ister istemez, iç gruplara olumlu dış gruplara ise olumsuz kalıpyargıların yüklenmesi için yeterli görünmektedir (Yapıcı,2004: 62).

İnsanlar kategorizasyon süreciyle sosyal dünyayı "biz" ve "onlar" şeklinde düzenlemektedirler. Bu süreçte grup içi benzerlikler ve gruplar arası farklılıklar abartılarak vurgulanmakta ve bu durum beraberinde kalıpyargısal algıları getirmektedir (Tajfel ve Wilkes,1963). Kalıpyargı oluşturma sürecinde bir grubu tarif ettiğine inanılan özellikler grup üyelerinin tümüne uygulanır. Böylece grup üyelerinin birbirlerinden farklı olan özellikleri göz ardı edilerek hepsine aynı karakteristikler atfedilir. Bu süreçte dış grup üyelerinin inançları da tektipleştirilerek dış grubun görüşlerinin iç grubun görüşlerine benzemediği inancı güçlenir (Göregenli,2011: 8).Bilişsel düzeyde ortaya çıkan mesafe zamanla sosyal düzeye taşınır ve böylelikle iç grup tarafgirliği ve ayrımcı davranışlar meşrulaştırılmaya çalışılır.

Kalıpyargı ve önyargılar sıklıkla birbiriyle karıştırılır (Göregenli,2011:7). Peki, kalıpyargı ve önyargılar arasındaki fark nedir? Genel olarak kalıpyargıların bilişsel, önyargıların ise duygusal olduğunu kabul etmek yalın bir ayrım olsa da gerçekte her ikisi de bir biliş ve duygu karışımını yansıtmaktadır (Taylor, Peplau ve Sears, 2012: 182). Yani, bu iki kavram farklı olsalar da birbirini tamamlamaktadır (Göregenli,2011: 7). Örneğin bir kişi eğer eşcinsellere karşı önyargılı ise zihninde bir grup adının yanı sıra ona bağlı kalıpyargısal özellikleri de (örneğin "ahlaksızlık") bulundurmak ve grup adıyla olumsuz duyguyu ilişkilendirmek eğilimindedir (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 182). Bununla birlikte gruplara ilişkin bütün kalıpyargılarımız olumsuz değildir. Örneğin Türkiye toplumunda tüm Japonların "çalışkan" olduğu, sarışın olan her yabancı turistin ''Alman" olduğu gibi olumsuz olmayan kalıpyargılar da bulunmaktadır. Fakat çoğu kalıpyargı olumsuz olduğundan ve kalıpyargılar birey farkında olmadan devreye girdiklerinden, sonradan ortaya çıkacak olumsuz etkilerini önleme olasılığı azalmaktadır (Augostinos, Walker ve Donaghue,2006: 244-245).

Sosyal Psikoloji alanında önemli bir yere sahip olan kalıpyargı ve önyargıların birbiriyle ilişkisi birçok araştırmacı tarafından tartışılmaktadır. Devine'in " ayrışma (dissociation)" modeli bu konuya açıklık getiren yaklaşımlardan biridir. Bu modele göre insanlar toplumdaki birçok gruba ilişkin belli kalıpyargılara sahiptirler. İnsan, toplumsallaşma sürecinde bu kalıpyargılarla sıklıkla karşılaştığından bunları zihninde içselleştirir. Bir toplumun tüm üyeleri tarafından bilinen bu kalıpyargıları temsil ettikleri gruplardan ayırmak neredeyse imkânsızdır. Örneğin kadın dendiğinde ilk akla gelen yargılar genellikle " duygusal, zayıf" ya da siyah dendiğinde ilk akla gelenler " tembel, saf" gibi yargılardır. Bu yaklaşıma göre, önyargılı olsun ya da olmasın herkesin zihninde tolumda iyi bilinen gruplara dair belli kalıpyargılar hazır halde bulunmaktadır ve grupla ilgili herhangi bir uyarıcıyla karşılaşıldığında bu kalıpyargılar otomatik olarak harekete geçmektedir (Augostinos, Walker ve Donaghue,2006: 245). "Devine ve Elliot (1995) kalıpyargı ve önyargı ilişkisi ile ilgili yaptıkları deneysel bir çalışmada beyaz öğrencilere uzun bir özellikler listesi verdiler. Öğrencilerden, bunlardan hangilerinin "siyahlara ilişkin kalıpyargıları oluşturduğunu belirtmeleri istenmiştir. Sonra, kişisel olarak hangilerinin siyahları nitelediğini işaretleme yönergesi verilmiştir. Kendileri

önyargılı olsunlar ya da olmasınlar, öğrencilerin yaklaşık %80'i " tembel" sözcüğünün yaygın bir siyah kalıpyargısı olduğunu belirtmiştir" (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 183).Fakat yüksek düzeyde önyargılı olan kişilerin düşük düzeyde önyargılı olanlara göre zihinlerindeki olumsuz kalıpyargıları harekete geçirmeye daha yatkın oldukları söylenebilir. Çünkü yüksek düzeyde önyargılı olan kişiler dış grupları otomatik olarak reddeden bir bilişsel yapıya sahiptir. Bu yapı onların kişisel ve sosyal kimlikleriyle de uyum göstermektedir. Bu nedenle hedef grupla ilgili bir uyarıcıyla karşılaştıklarında, zihinlerindeki olumsuz bilgiyi, herhangi bir değişikliğe gerek duymadan harekete geçirmektedirler.

1.4 ÖNYARGILARIN DAVRANIŞLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Önyargı, diğer tutumlar gibi, insanların davranışları üzerinde etkili olma gücüne sahiptir. Bu anlamda önyargılı tutumların sonucu genel olarak ayrımcı davranışlar olmaktadır. Sosyal bir problem olarak görülen ayrımcılık, psikologların yanı sıra sosyologların ve siyaset bilimcilerinin de üzerinde çalıştığı konulardandır. Sosyal psikoloji alanında ise ayrımcılık, dış grup düşmanlığının davranışsal bileşeni olarak görülmektedir (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 183).

Ayrımcılık, belli bir grubun üyelerine, sadece o grubun üyesi oldukları için genel anlamda olumsuz (bazen de olumlu)davranışlar gösterilmesidir (Feldman,1998: 83).Bu anlamda ayrımcılık, önyargıların davranışlara dönüşmüş hali olarak da tanımlanmaktadır (Bilgin,2003: 40).Allport(1954) ayrımcı davranışları en hafifinden şiddetlisine doğru şöyle sıralamıştır (Harlak,2000: 10):

Karşı Olmayı İfade Etme: İnsanlar, önyargı konusunda kendisi gibi düşünen diğerleriyle konuşur, antipatisini, düşmanca duygularını ifade eder.

Uzak Durma: Eğer önyargı daha yoğun ise, birey hoşlanmadığı ya da önyargılı olduğu kişi ve gruplarla bir arada olmaktan kaçınır.

Ayrımcılık: Kişi, önyargılı olduğu grupların iş, konut, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanmasına, politik haklarını kullanmasına karşıdır. Bu durum bazen kurumsallaşabilir(Güney Afrika'da olduğu gibi).

Fiziksel Saldırı: Kişi, önyargılı olduğu gruba yönelik şiddet ya da şiddet sayılabilecek bazı saldırılarda bulunur (Beyazların çoğunlukta olduğu bir mahallede yaşayan bir zenci ailesinin tehdit edilmesi ya da korkutulması gibi).

Yok Etme: Linç etme olayları, soykırım gibi olaylar(Almanya'da II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Yahudi Soykırımı gibi olaylar).

Önyargı ve ayrımcılık tarihin her döneminde ve hemen hemen her kültürde görülebilmektedir. Ayrıca kadın, erkek, heteroseksüel, genç, yaşlı, siyah, beyaz fark etmeksizin herkes bu tutumların hedefi olabilmektedir. Bununla beraber belli bazı azınlık grupları eskiden beri önyargının hedefi olmaktadırlar. Buradaki azınlık kelimesi sayıca az olmayı değil toplumsal güç bakımından zayıf bir konumda bulunmayı kastetmektedir. Önyargı ve ayrımcılığın açık birer kurbanı olan bu gruplar ırk, etnisite, cinsiyet, yaş, cinsel tercih ile fiziksel ve ruhsal sağlık temelinde ayrıştırılmış olan gruplardır(Hogg ve Vaughan,2011: 385).

Önyargılar, ayrımcılık olmadan var olabileceği gibi ayrımcılık da önyargılar olmadan ortaya çıkabilmektedir (Bilgin, 2007: 30).Önyargı ve ayrımcılık arasındaki ilişki esasında tutum-davranış ilişkisiyle benzerdir. Tutumlar her zaman görünür bir şekilde davranışa dönüştürülmeyebilirler. Bir tutum olarak önyargılar da bazı sebeplerden dolayı (örneğin, önyargıların davranışa dönüşecek kadar güçlü olmaması ya da hukuk kurallarının ayrımcı davranışları ağır ceza gerektiren suçlardan sayması gibi) insan davranışına açık bir şekilde yansımayabilirler. Bugün önyargı ve ayrımcılık arasındaki bu tutarsızlılar oldukça yaygındır, çünkü birçok yasa ırk, cinsiyet ve ulusal kökene dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır (Taylor, Peplau ve Sears,2012: 183).Ancak tabii ki, bu, ayrımcılığın tamamen ortadan kalktığı anlamını taşımamaktadır (Baron ve Byrne, 2000).

Yukarıda değindiğimiz gibi bazı durumlarda önyargısız ayrımcılıkla da karşılaşılabilmektedir. Bazen insanlar kendileri önyargılı olmasalar bile sosyal baskı

nedeniyle başkalarına karşı ayrımcı davranışlar sergileyebilirler. Örneğin bazı işverenler kendileri önyargılı olmasalar da müşterilerinin önyargılı olabileceğini düşünerek toplumun genel olarak önyargılı olduğu bir grup üyesini iş yerlerinde işe almayabilirler (Feldman,1998).

1.5 ÖNYARGILARIN ÖNLENMESİNDE SOSYAL TEMASIN ROLÜ

"Öteki" ne yönelik olumsuz ve genelleyici bilgiye dayanan önyargılar, gruplar arasında yaşanan çatışma ve şiddet olaylarında da önemli bir rol üstlenirler. Önyargıların oluşum sürecinde psikolojik olarak yaratılan iç grup-dış grup ayırımı söz konusu olmaktadır. İç gruplara tamamen olumlu özellikler atfedilirken dış gruplara ise olumsuz görülen özellikler yakıştırılır. Böylece dış grup üyeleri " biz" den tamamen farklı ve kendi içinde homojen olarak algılanır. Psikolojik olarak yaratılan bu ayrışma durumu gruplar arasında gerçek anlamda sosyal bir mesafenin oluşturulmasıyla sonuçlanır. Bu süreçte grup üyeleri kendilerine tehdit olarak algıladıkları dış grup üyeleriyle temaslarını keserler. Toplumsal gruplar arasında temas olmaması ise önyargıları besleyerek ayrımcı davranışların artmasına neden olur.

Sosyal temas hipotezi, gruplar arası yakınlaşma ve temasın, mesafe koymanın tam tersi bir etkiye yol açarak önyargı ve ayrımcılığı azaltacağı düşüncesine dayanmaktadır. (Pettigrew,1998).Buna göre sosyal temas, bireylerin birbirlerinin inanç, değer ve yaşam tarzlarıyla ilgili ilk elden bilgi elde etmesine imkân tanır. Birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulan bireyler "öteki"ne yönelik sahip oldukları genellemelerin hatalı olduğunun farkına varabilirler.

"Önyargının Doğası" adlı kitabında temas-önyargı ilişkisine özel bir yer ayıran Allport her ne kadar bu hipotezin kurucusu olarak bilinse de gruplar arası temasın önyargı ve ayrımcılığı azaltabileceği düşüncesi 1930'ların ortalarına kadar dayanmaktadır(Dovidio, Gaertner ve Kawakami,2003: 6). II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına kadar yapılan ilk araştırmalar, genellikle, Amerika'da yaşayan siyah ve beyaz ırk mensupları arasındaki temas-önyargı ilişkisine odaklanmaktaydı. F.Tredwell Smith'in (1943) 'Siyahlara Karşı Tutumların Değişmesinde Bir Deney' adlı kitabında belirttiği gibi, Columbia Üniversitesi Öğretmen Koleji'nde okuyan

öğrencilerin bir kısmı, Harlem'de siyahlarla dört gün boyunca yaşadıkları olumlu sosyal etkileşimden sonra bu deneyimi yaşamayan kontrol grubuna göre siyahlara karşı daha fazla olumlu tutum geliştirmeye başladılar.

Toplumsal temasın gruplar arası davranışlar üzerindeki etkisini araştıran birçok çalışma, hipotezin öne sürüldüğü yıllardan bu yana yapılmaya devam etmektedir (Pettigrew ve Tropp, 2006: 751). Bu araştırmaların ortaya koyduğu ortak sonuca göre gruplar arası temas her durumda olumlu tutum değişiklikleriyle sonuçlanmamaktadır. Öyle ki toplumsal temas, uygun koşulların sağlanmadığı bazı durumlarda var olan kalıpyargı ve önyargıları daha çok körükleyebilmektedir. Allport' a göre gruplar arası temas ancak bazı ön koşullar sağlandığı takdirde etkili olabilmektedir(Taylor, Peplau ve Sears, 2012: 470):

1-Temas kuramında, öncelikle, gruplar arasında ortak amaçlarla işbirliğine dayalı karşılıklı bağımlılık duygusu yaratılmalıdır. Sherif ve arkadaşlarının yaptığı deneyde olduğu gibi farklı grup üyeleri kıt kaynaklar için rekabet etmek yerine, iki tarafın karşılıklı çabalarını gerektiren ortak amaçlarla birlikte çalışmak zorundadırlar.

2-Etkileşimde bulunacak olan her iki grup üyeleri de statü olarak eşit konumda bulunmalıdırlar. Eğer gruplar arasındaki statü dengesizliği sürdürülürse, kalıpyargıların çözülmesi zorlaşır.

3-Temas yakınlığa yol açmak gibi bir gizilgüce sahip olmalıdır. Arkadaşlığın gelişmesine izin verecek kadar sık, uzun ve yakın olmalıdır.

4-Son olarak gruplar arasındaki ilişki ve temas mevcut kurumsal yapı ve çevre tarafından da desteklenmelidir. Yetke konumunda bulunanların bunu açık bir şekilde desteklemesi gerekmektedir. Örneğin bir toplumda mahkemeler kadınların itfaiyeye alınmasını emrettiği halde bir itfaiye müdürü kadın itfaiyeciler hakkında halk önünde alaycı yorumlar yaparsa, itfaiyede cinsiyet ayrımcılığı değişmeden devam eder.

Allport'un temas için öne sürdüğü ön koşullar, geçen yüzyılın yarısından bu yana geniş çaplı birçok araştırmanın(örneğin; Amir 1969, 1976; Cook,1978; Pettigrew,1998; Pettigrew&Tropp, 2000) yapılmasına sebep olmuştur. (Pettigrew ve

Tropp,2006: 752). Birçok farklı grup üzerinde; arşiv taraması, alan araştırması ve laboratuar deneyleri gibi değişik metotlarla gerçekleştirilen bu araştırmalar bazen ortaya karmaşık sonuçlar çıkarmaktadır (Pettigrew ve Tropp,2006: 752). Buna rağmen, birçok araştırma gruplar arası temasın, özellikle uygun koşullar sağlandığı takdirde, önyargıları azalttığını ortaya koymaktadır.

Sosyal temasın etkili sonuçlar verebilmesi için gruplar arasındaki etkileşim çok kısa tutulmamalı, bireylerin birbirlerini yakından tanımalarına fırsat verebilecek sıklıkta tekrarlanmalıdır. Bununla birlikte sosyal temasın sıklığı kadar niteliği de önyargıların azaltılmasında büyük rol oynar (Akbaş,2010: 26).Üniversite öğrencilerinin yaşlılara karşı olan tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan bir araştırmada katılımcılar yaşlılarla olan etkileşimlerinin sıklığını ve niteliğini ölçen bir anket formunu doldurdular. Araştırmacılar, sonuçta gençlerin yaşlılara karşı olumlu tutumlar geliştirmelerinde temasın niteliğinin sıklığından daha fazla etkili olduğu sonucuna vardılar (Schwartz ve Simmons,2001).

Toplum içinde statü olarak azınlık ve çoğunluk konumunda bulunan gruplar arasındaki temasın, her iki grup için de aynı etkiye yol açıp açmayacağı sorusu son dönemlerde ön plana çıkmaya başlamıştır (Tropp ve Pettigrew, 2005: 951). Tropp ve Pettigrew 1940 'lı yıllardan 2000'e kadar yapılmış olan ve toplam 713 bağımsız örneklemden oluşan 515 çalışmayı değerlendirdikleri bir araştırmada temas-önyargı ilişkisinin azınlık ve çoğunluk grup üyelerine göre değişip değişmediğini test etmişlerdir. Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, temas ve önyargı arasındaki ilişki azınlık statüsündeki gruplarda çoğunluk gruplarına göre daha düşük olma eğilimindedir (Tropp ve Pettigrew,2005: 951). Ayrıca, yine bu araştırmaya göre, Allport'un öne sürdüğü ideal koşulların temas üzerindeki etkisi, üst gruplarda alt gruplara göre daha yüksek olmaktadır(Tropp ve Pettigrew,2005: 956).

Sosyal temas hipotezi önemini korumakla birlikte özellikle son yıllarda birçok eleştiriye de maruz kalmaktadır. Bu eleştirilerden biri bireyler arasında kurulan temasın grup düzeyine taşınması problemidir. Bazen farklı gruplara mensup bireyler arasında dostane ilişkiler gelişse de, her ikisi de birbirlerini ait oldukları grubun bir istisnası olarak algıladıklarından temasın getirisi gruplara genellenememektedir. Bu nedenle bireyler gruplara yönelik sahip oldukları

önyargıları korumaya devam etmektedir. Araştırmacılar tarafından genelleme sorununun aşılmasına yönelik olarak üç farklı strateji önerilmektedir (Gürkaynak,2011: 8).

- De-kategorizasyon: Gruplar arası önyargı ve ayırımcı davranışların en önemli nedeni bireylerin birbirlerine grup aidiyetleri yönünden bakmasıdır. Brewer ve Miller(1984) tarafından ortaya atılan de-kategorizasyon stratejisine göre temas sırasında grup aidiyetlerinin baskılanarak bireyselliklerin ön plana çıkarılması önyargıların azalmasını ve tüm gruba genellenmesini kolaylaştırmaktadır. Grup kategorilerinin (din, etnik köken, cinsiyet vb.) etkisinden kurtulan insanlar diğerlerinin sosyal kimliğinden ziyade bireysel kimliğine odaklanabilmektedir.

- Baskın Kategori: Hewstone ve Brown (1986) tarafından ileri sürülen stratejiye göre temasta bulunacak kişiler grup aidiyetleri baskın olan kişiler olmalıdır. Bu insanlar ait oldukları grubun "tipik bir örneği" olarak algılanacağından grup genellemesi daha başarılı bir şekilde yapılabilecektir.

- Yeniden kategorizasyon: Adından da anlaşılacağı gibi üçüncü strateji iki grubun ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelmesi ve her iki kategorinin üstünde olan yeni bir ortak kimlik oluşturmasına dayanmaktadır. Örneğin etnik gruplar arasındaki problemlerin çözümlenmesi amacıyla Türkiye'de son yıllarda "Türkiyelilik" gibi bir üst kimlik önerilmektedir.

1.6 TÜRKİYE'DEKİ ALEVİ VE SÜNNİLER

Aleviler, yaklaşık 15 milyonluk nüfuslarıyla(bu sayı toplam nüfusun yaklaşık %25'ine tekabül eder) Sünnilerden sonra Türkiye'nin ikinci büyük dinsel topluluğunu oluşturmaktadırlar (Zeidan, 1999: 74). Aslında Türkiye'deki Alevi nüfusuyla ilgili birbiriyle tutarsız rakamlar öne sürülmekedir. Örneğin bazı Alevi örgütleri Alevi nüfus oranının %30-35 civarında olduğunu öne sürerken başka araştırmalar %5-6 civarında olduğunu belirtmektedirler. Etnisite ve konuşulan dil açısından ise Türkiye nüfusunun da büyük çoğunluğuna tekabül eden Türk, Kürt ve

Zaza kimliklerine sahiptirler. Ayrıca, Aleviler bulundukları bölgeye göre Tahtacı, Çepni, Abdal gibi farklı isimlerle de anılmaktadırlar(Türkdoğan,1995: 54).

Aleviler, Osmanlı Dönemi'nden 1950'li yıllara kadar daha çok uzak ve dağlık bölgelerde yaşarken bu tarihten itibaren İstanbul, Ankara, İzmir gibi daha büyük ve gelişmiş merkezlere doğru göç etmeye başlamışlardır (Koçan ve Öncü,2004: 475). Günümüzde ise Alevilerin yaklaşık üçte biri İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul ve Ankara dışında Alevilerin yoğun olarak bulunduğu iller arasında; Adana, Balıkesir, Eskişehir, Bursa, Antalya, Aydın, Ardahan, Erzincan, Sivas, Malatya, Tunceli, Kahramanmaraş, Tokat, Çorum, Amasya, Yozgat, Hatay, Adıyaman, Erzurum, Kars, Manisa, Muğla, Ordu illeri bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki birçok Alevi, başta Almanya olmak üzere Avrupa şehirlerine göç etmişlerdir.

Alevi ve Sünniler Anadolu'da yüzyıllardır birbirlerine komşu olarak yaşamaktadırlar. Bu süreçte Alevi-Sünni birlikteliğinin sorunsuz ve mutlu bir şekilde devam ettiğine ilişkin inançlar olsa da gerçekte Alevi ve Sünniler, özellikle de kırsal kesimde birbirinden bağımsız ve izole olan köylerde yaşamaktadırlar(Köse, 2010: 152). Uzun bir tarihi süreç sonucunda oluşan bölünmüşlükten ve dini-kültürel farklılıklardan kaynaklanan karşılıklı önyargı ve kalıpyargılar, iki grubun etkileşimini engelleyen en önemli psiko-sosyal neden olarak görülmektedir.

Kentleşme süreciyle birlikte Alevi ve Sünniler arasındaki sınırlar, coğrafik anlamda kapanmaya başlasa da yapılan birçok araştırma gruplar arası önyargıların devam ettiğine işaret etmektedir(Köse,2010: 153).Örneğin Yapıcı'nın (2004) üniversite gençleri arasında yaptığı bir araştırmaya göre " Alevi bir kişiyle rahatlıkla evlenirim" diyen Sünni gençlerin oranı % 28.5 iken Alevi gençlerden bu soruya " evet" cevabını verenler %95.5'dir (Yapıcı,2004: 271). A&G araştırma şirketi tarafından Türkiye genelinde yapılan bir ankete göre ise " farklı mezhepten biriyle evliliği normal karşıladığını" belirtenlerin oranı % 29.8 iken mezhepler arası evliliğe karşı olduğunu belirtenlerin oranı %50' dir.

1.7 ALEVİ-SÜNNİ FARKLILAŞMASI

Alevi-Sünni farklılaşmasının kökeni ve tarihi-kültürel gelişim süreci, bu iki inanç grubu arasında yaşanan çekişmelerin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesinde önemli bir yere sahiptir. Zira her ne kadar günümüzde Aleviliğin İslam dışı olduğuyla ilgili bazı görüşler ileri sürülse de yaygın görüş iki inancın da tarihin belli bir dönemi itibariyle İslam'ın farklı kültürlerde değişik şekillerde yorumlanması ve yaşanması sonucu oluştuğu yönündedir. Günümüzdeki Alevi ve Sünni kimliklerinin ortaya çıkmasını sağlayan inançsal farklılaşma, farklı kültürlere ve çok eski bir tarihi sürece dayandığından bu konu başlı başına bir tez konusu oluşturabilecek niteliktedir. Fakat biz araştırmamızın ana amaçları gereği belli hususlar üzerinde durmaya çalışarak genel bir çerçeve oluşturmak çabasındayız.

İslam dini içindeki bölünmelerin ilk ortaya çıkışıyla ilgili öne sürülen bir görüş bu farklılaşmayı binlerce yıl geriye götürerek Hz. Muhammed'in ölümüne dayandırmaktadır. Günlük yaşamda da sıkça karşılaşılan bu görüşe göre Hz. Muhammed sağlığında kendisinden sonra yerine geçecek kişi olarak Hz. Ali'yi göstermişir. Örneğin Hz. Muhammed bir toplantıda Hz. Ali'yi işaret ederek ''İçinizde bu benim kardeşimdir, varisimdir, halifemdir. Artık onu dinleyin ve ona itaat edin der"(Şener,1995: 24).Buna göre, Hz. Muhammed'in varisi olarak Hz. Ali'yi işaret ettiğini gösteren birçok hadis bulunduğu halde peygamberin vefatından sonra Hz.Ebubekir halife ilan edilerek Hz. Ali'den de ona biat etmesi istenir (Gölbaşı,2008: 44). O tarihten günümüze kadar Hz. Ali'nin hakkının yendiğini düşünen Ali taraftarları ile Ebubekir, Ömer, Osman ve onların takipçileri sayılan Muaviye ve Yezit taraftarları arasındaki çekişmeler gruplar arasındaki farklılık ve çatışmaların temelini oluşturmuştur(Gölbaşı,2008: 44). Kuşkusuz İslamiyet'in erken döneminde yaşanan ve Müslümanlar arasında Sünni-Şii ayırımının fitilini ateşleyen bu gelişmeler Aleviliğin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Bununla beraber Anadolu Aleviliğinin kendine özgü yapısı dikkate alındığında onun farklı kültürel ortamlarla etkileşerek günümüze ulaştığı görünmektedir.

Kelime anlamı olarak "Hz. Ali'nin soyundan gelen","Hz. Ali'ye tabi olan","Hz. Ali'nin yolundan giden","Hz. Ali'nin taraftarı olan" gibi birçok tanımı yapılan Alevilik kavramının İslam tarihi ve özellikle de tasavvufu içinde özel bir yeri

bulunmaktadır. İslam mezhepler tarihinde Alevilik, Hz. Ali'yi sevip ona bağlı kalmak ve Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'den sonra Müslümanların başına halife olması gerektiğini kabul etmek anlamında kullanılmaktadır(Fığlalı,1996: 7).Tasavvufta ise Alevilik Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Muhammed'e bağlanan tarikatların genel adıdır(Yılmaz,2009: 191).

Günümüzde Alevilik deyince ne anlaşılması gerektiği konusu çok belirsiz görünmektedir. Kimilerine göre Alevilik İslam dini içinde kalan bir mezhep kimilerine göre inançtan öte bir felsefe ve yaşam şekli kimilerine göre ise İslam, Hıristiyanlık, Zerdüştlük, Şamanizm gibi dinlerin karışımıyla oluşmuş bir sentezdir. Aslında Aleviliğin bir tarikat mı, mezhep mi yoksa yaşam şekli mi olduğu konusunda Alevilerin kafası da oldukça karışıktır(Onat,2005: 11).Çünkü sadece Anadolu Aleviliğini ele aldığımızda bile tek ve homojen bir Aleviliğin değil de birden çok Aleviliğin bulunduğunu görmekteyiz. Fığlalı da Anadolu'daki ve dünyadaki Alevilerin birbirine benzemediğini belirtmekte ve genel olarak ortak noktalarının şunlar olabileceğine işaret etmektedir: Aynı Allah'a ve onun gönderdiği Kuran-ı Kerim'e inanmak, aynı peygamber olarak Hz. Muhammed'i saymak, aynı halife Hz. Ali'yi sevmek ve belki de Cem ayini yapmaktır(Fığlalı:1991: 233-234). Kuşkusuz birbirinden farklı Alevilik versiyonlarının görülmesinin en önemli nedeni, Alevilik'in tarih boyunca merkezi bir yönetimce desteklenmemesi ve halk kültürü içinde şekillendiğinden kurallı, sistematik bir teolojik yapısının olmamasıdır.

Din sosyolojisi açısından bakıldığında Alevilik, Anadolu insanının farklı zaman ve mekânlarda birbirlerinin inanç ve kültürleriyle girdikleri etkileşim sonucu oluşan bir tür senkretizme işaret etmektedir(Koçan ve Öncü,2004: 475). Buna göre Alevilik, Şamanizm, Gök Tanrı, Zerdüştlük, Budizm, Maniheizm, Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam gibi pek çok dine ait öğeleri bir araya getirip uzlaştıran Anadolu'ya ait özgün bir inanç ve kültür sistemidir(Melikoff,1994: 32).Kuşkusuz bu sentezci görüş özellikle Aleviliğin bir yaşam biçimi olduğunu savunan Alevi örgütlerince de savunulmaktadır. Örneğin Pir Sultan Abdal Dernekleri Yönetim Kurulu Üyesi Hikmet Yıldırım 1996'da yapılan bir söyleşide şunları belirtmektedir (Bilici,2010: 75):

"*Türkiye'deki Alevilerin bu yaşamı ,hiçbir İslam ülkesine benzemez.Ne Arap'a,ne İran Şia'sına,ne Libya'ya,ne Mısır'a benzer.Anadolu Aleviliği çok farklı bir yapıya sahip: Oradan geçen bütün kültürlerden etkilenerek, Alevilik haline gelebilmiştir.Bu dinler arasında Zerdüştlük,Hıristiyanlık,Müslümanlık sayılabilir.Ancak hiçbiri ile bir bütünlük teşkil etmez.Ezenle ezilenler arasındaki kavgada her zaman ezilenden yana tavır almış bir harekettir…..Alevilik tamamen İslam dininin içinde de değildir,tamamen dışında da değildir."*

Alevilik genellikle Bektaşilikle birlikte anılmaktadır. Alevilik-Bektaşilik şeklindeki isimlendirmede Alevilik'in 19.yüzyıldan itibaren Kızılbaşlık yerine kullanıldığını söyleyebiliriz (Onat,2011: 8). Bu iki kavram birbirine benzemekle birlikte bazı noktalarda farklılaşmaktadırlar. Bektaşiliğin, Alevilikle temel inançları ve simgeleri ortaktır, fakat Aleviliğin tersine, Bektaşiliğe mensup olmak gönüllü katılıma bağlıdır (Çamuroğlu,2008: 9).Bektaşiliği Alevilik ya da Kızılbaşlıktan ayıran bir diğer husus da onun daha çok yerleşik ve kentli bir kültüre sahip olmasıdır (Gölbaşı,2008: 45). Fakat gerek Aleviler gerekse de Bektaşiler inançlarının kaynağını Hacı Bektaş-ı Veli'ye dayandırırlar (Melikoff, 2010: 3). Hacı Bektaş-ı Veli Horasan'dan Anadolu'ya göç etmiş olan bir mutasavvıftı. Kendisinin ölümünden sonra adına kurulan tarikat bir dönem Osmanlı Devleti'nin adeta resmi tarikatı niteliği taşımıştır (Onat,2011: 7).Öyle ki Yeniçeriler Hacı Bektaş-ı Veli'yi "pir" olarak kabul ederlerdi (Onat,2011: 7). Ayrıca Bektaşilik tarikatının dervişleri bazı dönemlerde Osmanlı padişahlarına yoldaşlık eder, fetihlerde görev alır ve gazi unvanını elde ederlerdi (Melikoff ,2010: 7). Osmanlı Devleti ile Bektaşi tekkeleri arasındaki bu olumlu ilişkiler Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra bozulmaya başlamıştır.

Kızılbaşlık, tarihi Şeyh Haydar (1460-1488) dönemine uzanan bir terimdir. Kızılbaş ismi Şeyh Haydar zamanında sosyolojik olarak Erdebil/Safevi Tekkesi'ne mensup olanlar için kullanılmaya başlanmıştır (Onat,2011: 7).Kızılbaşlar on iki yüzü olan kırmızı bir serpuş taktıklarından onlara " kızıl başlıklı" anlamına gelen "Kızılbaş" ismi verilmiştir. Osmanlı belgelerinde ise Kızılbaşlar "zındık, rafizi, şii, mülhid" gibi isimlerle anılmışlardır (Melikoff,2010: 9).

16.yüzyılda İran'da büyük bir devlet kurarak Osmanlı'ya rakip olan Şah İsmail önderliğindeki Safeviler, Anadolu'daki heterodoks grupları saflarına çekmek amacıyla yoğun bir propaganda faaliyetine başlamışlardır. Şah İsmail'in on iki imam soyundan geldiğini yayan Safevi halifelerinin, Osmanlı Devleti'nin Sünni Ortodoks anlayışının dışında kalan ve kendilerini dışlanmış hisseden Kızılbaşları etkilemeleri çok da uzun sürmemiştir. Daha önce de siyasi-sosyal nedenlerle birçok kez ayaklanan bu yarı göçebe Kızılbaş grupları aradıkları "Mehdi" ye kavuşma umuduyla Şah İsmail'in çağrısına cevap vermişlerdir."Şah'a gidelim" düsturuyla İran'a yoğun göçler başlamış ve Anadolu'daki isyanlarla şiddet olayları artmıştır. Safevilerin Anadolu Kızılbaşları üzerindeki etkisi dönemin ünlü şairlerinden Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde açık bir şekilde göze çarpmaktadır (Okan, 2004: 60-61) .Bunlar Şah'a ve dolayısıyla kurtuluşa ermenin birer simgeleri gibidir.

Osmanlı Devleti ülke bütünlüğünü tehdit etmeye başlayan bu ayaklanmaya çok sert cevap vermiştir. Yavuz Sultan Selim ulemanın da fetvalarını alarak Anadolu'daki Safevi taraftarlarının çoğunu öldürtmüştür. Temelde siyasi-ekonomik kaynaklı olan bu çatışma, Osmanlı Devleti'nin Çaldıran'da galip gelmesiyle sonuçlanmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin Alevilere yönelik baskıları Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde de devam etmiştir. Nitekim 1548'de şeyhülislamlığa getirilen Ebussuud Efendi'nin fetvalarıyla ehlisünnet dışı olanlar kendi inançlarına göre hareket edemez duruma gelmişlerdir (Okan,2004: 62).

Osmanlı-Safevi karşılaşmasında gerek Kızılbaş gerekse de Sünni kesimden birçok kişinin hayatını kaybetmesine yol açan olaylar, günümüzde yaşanan Alevi-Sünni ayırımının da kırılma noktası olmuştur. Bugün Alevi ve Sünni gruplar arasında büyük bir problem olarak ortaya çıkan "biz ve onlar" ayırımı, bu dönemde şiddetlenmeye ve kemikleşmeye başlamıştır (Okan,2004: 62).

Osmanlı Devleti'nin Çaldıran'da galip gelmesiyle Aleviler'in İran ile olan dini, askeri ve siyasi bağlantıları da kopmuştur (Zeidan,1999: 76).Bundan sonraki iki yüzyıl boyunca Aleviler, Osmanlı Devleti ile asgari düzeyde ilişkilerini sürdürmekle birlikte genel olarak içe kapanmışlardır (Çamuroğlu,2008: 18). Kendilerini diğer gruplardan soyutlayan Aleviler, dini-toplumsal yapılarını sağlamlaştırmaya çalışmış ve özgün bir Alevi kimliği oluşturmaya başlamışlardır.

Paylaştıkları tarihi, kültürel anılar ve kendilerini "dışarıdakilerden" ayıran kültürel farklılıkların(zaten sürekli gündemde olmasıyla)bilinçlere kazınmış olması, kendi aralarında büyük bir dayanışmayı da organize etmiştir (Okan,2004: 64).

Osmanlı Devleti'nin yükselen milliyetçilik akımı nedeniyle gayrimüslim tebaasının çoğunu kaybettiği 19.yüzyılda II. Abdülhamit bir ilke imza atarak Alevilik sorununun barışçıl yoldan çözülmesi için bir heyet kurulmasını emretmiştir (Çamuroğlu,2008: 19). Daha sonra İttihat ve Terakki Fırkası da dönemin siyasi şartları gereği Alevilik üzerinde durmuş ve Baha Sait aracılığıyla bir ön araştırma yaptırmıştır (Çamuroğlu,2008: 19).

Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler ve Sünniler yurt savunmasına birlikte katılmışlardır. Mustafa Kemal 23 Aralık 1919 yılında Hacı Bektaş kasabasını ziyaret ederek Bektaşilerin desteğini almıştır. Bu dönemde Milli Mücadele taraftarlarının gerek Sünni gerekse Alevi kesimden birçok dini grubun desteğini alarak ilerlediği genel olarak kabul gören bir görüştür. Mardin'in de belirttiği gibi "bağımsızlık mücadelesinin sürdürülmesinin, genellikle üzerinde durulmayan İslami bir dayanağı bulunmaktadır"(Mardin,1992: 30).

Aleviler, Kurtuluş Savaşı'nın ardından Mustafa Kemal'in batı tipi seküler bir ulus devlet yaratmak amacıyla getirdiği birçok yeniliği desteklemişlerdir (Gölbaşı,2008: 50).Özellikle hilafetin kaldırılmasıyla Kürt, Zaza, Çerkez, Laz gibi Türk olmayan Müslüman etnik grupların aksine Aleviler rahatlamışlardır (Okan,2004: 91-92). Fakat tekke ve zaviyelerin kapatılması ile tıpkı Sünni tarikatlar gibi onlar da inançlarında merkezi bir yer oluşturan dergâhlarını kaybetmişlerdir.

Aleviler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşu ile çok sayıda Alevi'nin hayatını kaybetmesine yol açan Dersim hadisesine rağmen Atatürk'ü ve laik Cumhuriyeti savunmaya devam etmişlerdir. Onlar, Osmanlı Devleti zamanında on yıllarca çevresinde yer aldıkları yönetimin bundan sonra merkezinde bulunmaya çalışmışlardır. Cumhuriyetin, mezheplerinden dolayı kendilerine uygulanan ayrımcılıkları yok ederek onlara tüm haklarını geri vereceğini düşünen Aleviler, zamanla Kemalizm'in önde gelen taraftarları olmuşlardır (Shankland,1993: 172). Fakat Alevilerin sorunları ve Sünni-Alevi gerginliği cumhuriyetten günümüze kadar

geçen süreçte çözülmek bir yana Kahramanmaraş, Çorum ve Sivas hadiseleriyle yükselişe geçmiştir. Bu olayların devlet kurumlarındaki bazı gruplarca mı yoksa derin devlet tarafından mı gerçekleştirildiği gibi tartışmalar günümüze kadar süregelmiştir (Köse,2010: 151).Gerçek olan ise Alevilerin bu olayların faili olarak çoğunlukla aşırı muhafazakâr Sünnileri göstermeleri ve bu hadiselerin Alevi kolektif hafızasında önemli bir etki bırakmasıdır (Köse, 2010: 151).

Kendi aralarında önemli farklılıklar görülse de Alevilerin İslam'ı algılama, yorumlama ve yaşama şekli Sünnilerinkinden oldukça farklıdır (Yapıcı 2008: 55).Alevilik inancının temel kavramlarının başında Hak-Muhammed-Ali üçlemesi gelir. Hz Ali ve Ehlibeyt sevgisi Sünnilik için de önemli olmakla birlikte Alevilikte ayrı bir yere sahiptir.

Alevilik-Bektaşilikte Tanrı ve evren anlayışı tasavvufa uygun olarak "vahdeti vücud" ilkesine dayanır (Yılmaz,1998: 36). Bu anlayışta evren ve insanların Allah'ın birer görünümü veya sureti olduğu kabul edilir. Vahdeti vücud ilkesine göre insan Allah olamaz, ama eğer içi ilahi aşkla dolarsa Tanrı'nın zat ve sıfatları insanda tecelli ederek onu Tanrısal bir konuma yükseltebilir (Noyan,1985: 266).Böylece Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin de Allah'ın birer sureti olduğuna inanılır.

İslamiyet'in mistik bir yorumu olan Alevilik-Bektaşilik inancına göre ruhu ham ya da çiğ olarak dünyaya gelen insanın Hakk' a yürüyebilmesi için insan-ı kâmil (olgun insan) yoluna girmesi gerekmektedir (Savaşçı,2004: 23-42). Olgun insan olmanın önemli şartlarından biri ise edeb sahibi olmaktır. "Eline, diline, beline sahip ol" deyimiyle özetlenen edeb kavramı, Alevilik inancının merkezinde yer almaktadır (Koçan ve Öncü,2004: 475). Hacı Bektaş-ı Veli tarafından söylenen bu deyiş, zamanla Aleviliğin önemli yapıtaşlarından biri haline gelmiştir.

İnsanın olgunlaşabilmesi için edep sahibi olmasının yanında aşması gereken dört kapı vardır. Bunlar sırasıyla şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Her kapının on makamı olduğuna inanılır. Dolayısıyla toplam kırk makam bulunmaktadır. Bu kapıların her biri ise birçok mistik ve sembolik öğe barındırmaktadır. Şeriat kapısında dini ile ilgili temel bilgileri öğrenen insan, bir sonraki aşama olan tarikat kapısında cem ayinlerine katılmaya ve Alevilik-Bektaşilik

yoluna girmeye başlar (Savaşçı,2004: 23-42). Kişi bir sonraki aşamada kendisinin ve evrenin gerçekliğini kavrar. En yüksek mertebe olan hakikat kapısında ise nefsini yenerek benliğini aşan insan, Hakk ile hak olmaya hazır hale gelmiştir (Savaşçı,2004: 23-42). Genel olarak Dede soylarının bu son aşamada olduğu kabul edilir (Shankland,2003: 28).

Alevi ve Sünniler arasındaki farklılıklardan biri İslam'ın beş şartının (kelime-i şahadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, zekât vermek) uygulanmasında görülmektedir. Alevilerin tümü olmasa da bir kesimi İslam'ın beş şartını bütünüyle uygulamamaktadır (Oytan,1979: 270).Onlar, Ramazan orucunun yerine Kerbela'da aç ve susuz bırakılan İmam Hüseyin'in yasını tutmak için Muharrem ayında on iki günlük oruç tutmaktadırlar (Subaşı,2014: 8). Abdest almayı ve namaz kılmayı birer fiziksel uygulama olarak gördüklerinden iyi kalpli olmayı ve doğru yoldan ayrılmamayı ibadet saymaktadırlar (Zelyut,1993: 237).Kendi inançlarının dinin şeklinden ziyade özünü yansıttığını öne süren Aleviler, Hacca gitmenin şart olmadığına inanmaktadırlar. Bununla beraber başta Hacı Bektaş-ı Veli olmak üzere Aleviliğin kutsal gördüğü kişilere ait türbeleri sıklıkla ziyaret etmektedirler.

Alevilik-Bektaşilik törenlerinin başında erkek ve kadınların birlikte yer aldıkları ayin-i cem ya da kısaca cemler gelir."Dede" ya da "pir" olarak anılan dini liderlerce yönetilen bu toplantılar Alevi toplumu için dini bir ritüel olmanın dışında birçok işleve sahiptir. Cem töreni öncelikle her dinsel ayin gibi bireyler arası dayanışmayı arttırarak grubun birliğine ve devamlılığına katkı sağlar. Ayrıca dedelerin topluluk içinde hoş karşılanmayan davranışlarda bulunan kişilere en ağırı "düşkünlük" olan çeşitli cezalar verebilmesi, cem ayinlerinin hukuki bir görevi de yerine getirdiğini göstermektedir.

Aleviliğin önemli özelliklerinden biri sosyal koşullardan dolayı daha çok sözlü kültüre dayanması ve yüzyıllarca bu yolla varlığını sürdürmesidir. Bu nedenle Alevilik'in tek yazılı kaynağı olan 'Buyruklar' inananlar için çok değerli ve kutsal kabul edilir. Alevi kültürünün günümüze aktarılmasını sağlayan kişiler ozanlar, âşıklar ve dedelerdir.

Kentleşme süreci Alevi kimliği üzerinde büyük değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Kırsal alandan kopup Sünni çoğunluğun arasında kalan Aleviler kültürlerini yaşama ve geleceğe aktarmada sıkıntıya düşmüşlerdir. Bu nedenle özellikle 1980'li yıllardan sonra Alevi kültürünün tanıtılması ve yaşatılmasını temel amaç edinen birçok dernek ve vakıf kurulmuştur. Kuşkusuz ki bu örgütler Alevi kimliğinin korunması ve yeniden üretilmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Hızlı bir örgütlenme süreci yaşayan Aleviler devletten birçok talepte bulunmaktadırlar. Fakat Alevi örgütlerinin, Aleviliğin tanımlanmasında olduğu gibi, talepler konusunda da bir anlaşmaya vardıkları söylenemez. Bununla beraber cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilip yasal bir statüye kavuşturulması, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin kaldırılması ya da bu derslerde Aleviliğe de Sünnilik kadar yer verilmesi, camilerin olduğu gibi cem evlerinin faturalarının da ödenmesi ve dedelere de imamlar gibi maaş ödenmesi sıklıkla gündeme gelen taleplerdendir.

Alevilerin sorunlarının değerlendirilip taleplerinin demokrasi ve eşitlik ilkeleri temelinde karşılanması için ilki 3-4 Haziran 2009, sonuncusu ise 28-30 Ocak 2010'da olmak üzere toplam yedi adet Alevi Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Çalıştay Nihai Raporu'nda Alevilerin sorunlarının çözümlenebilmesi için hukuki ve kurumsal bir dönüşümün gerekliliği vurgulanmakla beraber konunun toplumsal yönlerine de dikkat çekilerek Alevi-Sünni ilişkilerine zarar veren yıkıcı unsurların yok edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini Malatya ve ilçelerinde yaşayan Alevi ve Sünni gruplara mensup katılımcılar oluşturmaktadır. Seçkisiz olarak belirlenmiş olan örneklem 163 Alevi 153 Sünni olmak üzere toplam 316 kişiden oluşmaktadır.

Veri toplama araçlarını oluşturan ölçeklerden toplam 350 adet dağıtılmış ancak 316 tanesi analizlere dâhil edilebilmiştir. Eksik doldurulan, geri dönmeyen ya da hatalı bir şekilde doldurulan 34 adet veri kaybı bulunmaktadır.

Örneklemde toplam 177 erkek ve 139 kadın bulunmaktadır. Alevi örneklemi 74 (%45.4) kadın 89 erkekten (%54.6) oluşurken Sünni örneklemi ise 65 kadın (%42.5) ve 88 (%57.5) erkekten oluşmaktadır.15-71 yaş aralığına sahip olan Alevi katılımcıların yaş ortalamaları 38.77 iken Sünni katılımcıların yaş aralığı 16-77, yaş ortalamaları ise 31.45'tir. Katılımcılardan 260 kişi (% 82.2)Malatya merkezde yaşarken 31 kişi (%9.8) Doğanşehir'de, 25 kişi (%7.9) ise Akçadağ'da ikamet etmektedir.

Katılımcıların eğitim düzeyi incelendiğinde 136 (% 43.0) kişinin MYO/Üniversite mezunu, 85'inin (%26.9) lise mezunu, 51' inin (% 16.1) ilköğretim mezunu,22'sinin (% 7.0) yüksek lisans/doktora mezunu ve 22'sinin (%7.0) herhangi bir eğitim kademesinden mezun olmamakla birlikte okuma-yazma bildiği görülmektedir. Tablo 1'de görüldüğü gibi katılımcılar arasında eğitim durumu açısından çok fazla bir fark olmamakla birlikte Sünni grupta MYO/Üniversite

mezunu (% 48.4) Alevi gruba (%38.0) göre daha fazladır. Ayrıca Alevi grupta İlköğretim mezunu (% 20.9) kişi sayısı Sünni gruba (% 11.1) göre daha fazladır.

Katılımcıların 140'ı (% 44.3) aylık ortalama gelirlerini 1000 tl ve altı,128'i (%40.5) 1001 tl-2500 tl arası, 48'i (% 15.2) ise 2501 tl ve üzeri olarak bildirmişlerdir. Görüldüğü gibi örneklemimizin çoğunluğunu ekonomik durumu düşük ve orta olarak değerlendirilebilecek olan katılımcılar oluşturmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı gibi Alevi ve Sünni katılımcıların ekonomik düzeylerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bununla beraber Alevi grupta ekonomik durumunu 1001-2500 tl arası olarak belirtenlerin sayısı (% 41.1)Sünni gruba göre daha fazladır. Ayrıca Sünni grupta ekonomik durumu 1000 tl ve altı olanların sayısı (69 kişi) Alevi grubuna göre daha az olduğu halde oran açısından bakıldığında daha fazladır.

Katılımcıların 200'ü (% 63.3) hayatlarının çoğunu il merkezinde,58'i (%18.4) ilçede, 15'i (%4.7) kasaba/beldede ve 43'ü (%13.6) köyde geçirmişlerdir. En uzun süre yaşanılan yer bakımından birbirine oldukça yakın sayılarda Alevi ve Sünni katılımcı bulunmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Aleviler (N:163)		**Sünniler** (N:153)	
Özellikler	Ortalama	Aralık	Ortalama	Aralık
Yaş	38,77	15-71	31,45	16-77
	N	%	N	%
Cinsiyet				
Kadın	74	45.4	65	42.5
Erkek	89	54.6	88	57.5
İkamet Yeri				
Merkez	131	80.5	129	84.3
Doğanşehir	20	12.2	11	7.2
Akçadağ	12	7.3	13	8.5
Eğitim Düzeyi				
Okuma-yazma biliyor	10	6.1	12	7.8
İlköğretim mezunu	34	20.9	17	11.1
Lise mezunu	46	28.2	39	25.5
MYO/Üniv. mezunu	62	38.0	74	48.4
Y.Lisans/doktora mezunu	11	6.7	11	7.2
Ekonomik Düzey				
1000 tl ve Altı	71	43.6	69	45.1
1001 -2500 tl	67	41.1	61	39.9
2501 tl -	25	15.3	23	15.0
En Uzun Süre Yaşanılan Yer				
Merkez	107	65.7	93	60.8
İlçe	24	14.7	34	22.3
Kasaba/Belde	6	3.7	9	5.8
Köy	26	15.9	17	11.1

2.2 Veri Toplama Araçları

Araştırmada "Demografik Bilgi Formu"nun yanında Alevi ve Sünnilerin dini grup kimliğini belirlemek için "Dini Kimlik Ölçeği", sosyal etkileşim düzeylerini belirlemek için "Sosyal Temas Ölçeği", önyargılarını belirlemek için "Sosyal Mesafe Ölçeği" ve kalıpyargılarını (stereotip) tespit etmek için "Sıfat Listesi" kullanılmıştır.

2.2.1 Dini Kimlik Ölçeği

Katılımcıların dini iç-grup bağlılığını belirlemeyi amaçlayan bu ölçek Akbaş (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan iki ayrı ölçeğin kombine edilmesiyle oluşturulmuştur. Bunlar, Phinney ve Ong'un (2007) "Çoklu Grup Etnik Kimlik Ölçeği"nin revize edilmiş versiyonu ile Luhtanen ve Crocker'ın (1992) "Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği" dir. Toplam 19 maddeden oluşan ölçek "1.Kesinlikle Katılmıyorum", "2.Katılmıyorum", "3.Kararsızım", "4.Katılıyorum","5.Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde 5'li likert formuna sahiptir.

Akbaş'ın 329 kişiyle gerçekleştirdiği araştırmada bu ölçek için Temel Bileşenler Analizi (PCA) yapılmış ve üç alt ölçek belirlenmiştir. Bunlardan "dini kimliğin önemi" on iki maddeden, diğerlerinin dini grup hakkındaki görüşlerine dayanan "topluluk içindeki dini iç grup özdeşimi " üç maddeden ve iç-grup hakkındaki olumsuz tutumları yansıtan "dini iç gruptan uzaklaşma" ise üç maddeden oluşmaktadır.19.madde ise hiçbir faktör üzerinde yeterli yük taşımadığı için analize dâhil edilmemiştir. Alt ölçekler. 90, .62 ve. 61 Cronbach Alpha değerleriyle güvenilir bulunmuştur.

Yapılan faktör analizinde Akbaş ile benzer sonuçlara ulaşılmıştır.19.madde hesaplamaya katıldığında dört alt boyut ortaya çıkmakta fakat bunların yorumlanması zorlaşmaktadır.

2.2.2 Sosyal Temas Ölçeği

İslam ve Hewstone (1993) tarafından geliştirilmiş olan temas ölçeği Türkçe'ye Akbaş (2010) tarafından uyarlanmıştır. Bu ölçek Alevi ve Sünnilerin etkileşim sıklığını ölçmeyi amaçlamaktadır. Farklı iki inanca sahip insanların özel

alanlarda arkadaş, dost olarak ve okul, iş gibi resmi yerlerdeki iletişim sıklığını ölçmektedir. Altı maddeden oluşan ölçek "Hiç","Nadiren","Ara sıra","Sık sık","Her zaman" olmak üzere beşli likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir.

Yapılan güvenirlik analizi ile bu ölçek .83 Cronbach's alpha değeriyle güvenilir bulunmuştur.

2.2.3 Sosyal Mesafe Ölçeği

Alevi ve Sünniler arasındaki önyargıları ölçmek amacıyla Bogardus tarafından geliştirilen ve Yapıcı (2004) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Sosyal Mesafe Ölçeği kullanılmıştır. Orijinal ölçekte bulunan "x grup üyesini yakın arkadaşım olarak kulübüme" ve "ülkemin vatandaşlığına kabul ederim" maddeleri bu ölçekten çıkarılıp yerlerine "x din ve mezhep mensubuyla kız kardeşimin evlenmesini onaylarım" ve " x'in kestiği hayvanın etini yerim" şeklinde iki madde eklenmiştir(Yapıcı,2004:155). Böylece madde sayısı orijinal ölçekteki gibi beş madde olarak kalmıştır. Ayrıca orijinal ölçekte katılımcı istediği herhangi bir maddeyi işaretleyebiliyorken bu ölçekte her bir maddeye "evet", "hayır" şıkları eklenerek katılımcının tüm maddeleri değerlendirmesi sağlanmıştır.

Sosyal Mesafe Ölçeğinden alınan puanlar yükseldikçe kişinin dış gruba yönelik önyargıları da artmaktadır.

Ölçeğin güvenirliği için yapılan Cronbach's alpha analizi 85 olarak tespit edilmiştir.

2.2.4 Kalıpyargı (Stereotip) Ölçeği

Alevi ve Sünnilerin birbirlerine karşı olan stereotiplerini belirlemek için Katz ve Braly tarafından geliştirilip Türkçe'ye Yapıcı (2004) tarafından uyarlanan sıfat listesi tekniği kullanılmıştır. Sıfat listesi; mert, sinsi, barışçı, saldırgan, bencil-egoist, yardımsever, çalışkan, tembel, cana yakın-sıcak, soğuk, cinsel konularda serbest, aile değerlerine bağlı, cesur, korkak, dürüst, hilekâr, dini inançlarına bağlı, hoşgörülü, önyargılı, duygusal, mantıklı düşünen-akılcı, hurafeci, sapık inançlı, kaderci, nazik-

kibar, kaba, demokrat, otoriter, geleneksel-muhafazakâr, modern-yenilikçi, pis ve temiz olmak üzere 32 sıfattan oluşmaktadır. Katılımcılardan Alevi ve Sünni sınıflarından her biri için en az beş sıfat işaretlemeleri istenmiştir.

Yapıcı tarafından listeyi oluşturan sıfatlar belirlenirken öncelikle yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalar taranarak 98 sıfattan oluşan bir liste hazırlanmıştır. Daha sonra gençlerle mülakatlar yapılmış ve gençlerin üzerinde yoğunlaştıkları 51 sıfat içinden eş anlamlılar ayıklanarak 32 sıfatlık bir liste hazırlanmıştır. (Yapıcı,2004:155).

Stereotiplerin belirlenmesi için sıfat listesi yönteminin kullanılması katılımcıların kendi kişisel inançları yerine kültürel olarak öğrendikleri özellikleri seçmeleri gibi bir risk taşımaktadır. Fakat bu araştırmada katılımcılara gerek ilgili ölçeğin yönergeler kısmında gerekse sözel olarak kendi kişisel inançlarını yansıttığını düşündükleri sıfatları işaretlemeleri özellikle belirtilmiştir.

2.3 İşlem

Araştırmaya başlamadan önce öncelikle Dicle Üniversitesi Etik Kurul'dan izin alınmıştır. İki grup arasında karşılaştırmalı analizlerin yapılabilmesi için katılımcıların başta cinsiyet ve dini inanç olmak üzere demografik değişkenler açısından birbirine yakın sayılarda olmasına dikkat edilmiştir.

Alevi katılımcılara ulaşabilmek amacıyla başta Pir Sultan Abdal Kültür Derneği ve Cem Vakfı olmak üzere Malatya'da bulunan Alevi dernek-vakıflarına gidilmiş ve yetkililerden izin alınarak bu kurumlara gelen kişilere gönüllülük esasına uyularak anket formu uygulanmıştır. Malatya merkez ve Doğanşehir ile Akçadağ ilçelerinde market, dükkân, alış veriş merkezi, okul, hastane, belediye binaları, fabrikalar gibi birçok alanda farklı meslek ve sosyo-ekonomik düzeylere sahip Alevi ve Sünni kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılara araştırmamızın amacı hakkında kısa bilgi verilmiş, anket formuna herhangi bir kimlik bilgisi yazılmayacağı ve anketimizin gönüllülük esasına dayandığı açıklanmıştır. Anket formunun doldurulması yaklaşık 25 dakika almıştır. Tüm verilerin toplanması ise yaklaşık üç ay sürmüştür.

2.4 Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesi amacıyla, öncelikle iki grubun dini kimlik ve alt ölçekleri ile sosyal temas ve sosyal mesafe değişkenlerinden aldıkları puan ortalamaları ve standart sapmaları tablolar halinde verilerek grup ve cinsiyet farklılıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Demografik değişkenlerden eğitim ve ekonomik düzey ile dini kimlik ve alt ölçekleri, sosyal temas ve sosyal mesafe ölçeklerinden elde edilen puanlar arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yönünü tespit etmek için pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Alevi ve Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi ölçeklerinin bütün maddeleri için ki kare testi yapılarak her iki grubun iç ve dış gruba yönelik tutum farklılıkları belirlenmiştir. Ayrıca Alevi ve Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihlerini yordayan değişkenleri tespit etmek için aşamalı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır.

Son olarak her iki grubun iç ve dış gruplara atfettikleri kalıpyargılar frekans ve yüzdeliğin yer aldığı tablolar içerisinde verilmiş, ayrıca demografik değişkenlere göre var olan kalıpyargı farklılıklarını tespit etmek için t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

Kullanılan istatistiksel işlemlerde %95 güven aralığı ve 0.05 anlamlılık düzeyi kabul edilmiştir. Verilerin analiz edilmesi için gerekli olan işlemler SPSS for Windows 18.0 istatistik paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1 Grupların Dini Kimlik, Sosyal Temas ve Sosyal Mesafe Değişkenleri Açısından Ortalama Puanları ve Standart Sapmaları

Alevi ve Sünnilerin, araştırmanın bağımlı değişkenlerinden aldıkları puan ortalamalarının ve standart sapmalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA)yöntemi uygulanmıştır. Bir dizi ANOVA sonucuna göre grupların ortalamaları bir değişken hariç diğerleri için farklılaşmaktadır.

Dini iç gruptan uzaklaşma alt ölçeği açısından gruplar arasında belirgin bir fark bulunmazken dini kimliğin önemi ($F(1,314)=13.03$, $p< .001$) ve topluluk içindeki dini kimlik özdeşimi ($F(1,314)=33.64$,$P<.001$) alt ölçekleri bakımından ise anlamlı ortalama farklılıkları bulunmaktadır. Alevilere ait dini kimliğin önemi puan ortalaması (ort.=4.20) Sünni gruba göre (ort.=3.89) daha yüksek iken Sünni grubun topluluk içindeki dini kimlik özdeşimi puan ortalaması (ort.=3.26) Alevi gruba (ort.=2.85) göre daha yüksektir. Dini kimlik ölçeği toplam puan ortalaması yönünden bakıldığında da iki grup arasında anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir($F(1,314)=11.14$, $P<.01$). Tahmin edildiği gibi Alevilerin dini kimlik bağlılığı düzeyi(ort.=3.53) Sünnilere göre(ort.=3.34) daha yüksektir.

Sosyal temas sıklığı değişkeni açısından bakıldığında iki grubun anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir(F(1,314)=6.89,P<.01). Tablo 10'da görüldüğü gibi Alevilerin temas sıklığı ortalaması (ort.=3.47) Sünnilerin ortalamasından (ort.=3.16) daha yüksektir. Yani öngörülenin aksine Alevilerin dış grup üyeleriyle temas düzeyleri Sünnilere göre daha yüksektir.

Analiz sonucuna göre, Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Ölçeği bakımından da grupların anlamlı farklılaşması söz konusudur (F (1,314)=267.61, p<.001). Buna göre Sünniler'in bu ölçekten elde ettikleri puan ortalaması (ort.= .43) Aleviler'in elde ettiği ortalamadan (ort.= .01) daha yüksektir. Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Ölçeği'ne bakıldığında, yine gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunduğu görülmektedir (F(1,314)= 150.26,p<.001).Bu değişken açısından Aleviler (ort.= .41) Sünnilere göre (ort.= .06) daha yüksek ortalamaya sahiptir.

Tablo 2: Grupların Ölçeklerden Aldıkları Puanların Karşılaştırılması

Değişkenler	Sünniler		Aleviler		F
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	
Dini kimliğin önemi	3.89	.77	4.20	.74	13.03**
Topluluk içindeki dini kimlik özdeşimi	3.26	.54	2.85	.70	33.64**
Dini iç-gruptan uzaklaşma	1.67	.82	1.85	.95	3.39
Dini kimlik(toplam)	3.34	.49	3.53	.48	11.14*
Sosyal temas sıklığı	3.16	1.06	3.47	1.02	6.89*
Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihi	.43	.29	.01	.10	267.61**
Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi	.06	.17	.41	.31	150.26**

*p<.01,**p<.001

Cinsiyete göre dini grup kimliği ve sosyal mesafe ölçeği bakımından her iki grubun sahip olduğu puan ortalamaları Tablo 3'de görüldüğü gibi ayrı ayrı analiz

edilmiştir. Sonuca göre, Sünni grupta cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık bulunmazken Alevi grupta dini kimliğin önemi ve Sünnilere yönelik sosyal mesafe değişkenleri açısından anlamlı ortalama farklılıkları bulunmaktadır. Buna göre Alevi kadınların dini grup kimliğinin önemi alt boyutu ortalaması erkeklere göre daha yüksektir(F (1,161)=9.86,p<.01).Yani Alevi kadınlar erkeklere göre dini kimliklerine daha çok önem vermektedirler. Ayrıca, Alevi kadınların Sünnilere yönelik sosyal mesafe ölçeği ortalaması(ort.= .52) da Alevi erkeklere (ort.= .33) göre daha yüksektir(F(1,161)=15.12,p<.001).Buna göre Alevi erkekler kadınlara göre dış gruba yönelik daha olumlu tutumlara sahiptir.

Tablo 3: Grup Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

	Sünniler					Aleviler				
	Kadın		Erkek		F	Kadın		Erkek		F
Değişkenler	Ort.	Ss	Ort.	Ss		Ort.	Ss	Ort.	Ss	
Dini kimliğin önemi	3.96	.70	3.84	.81	.81	4.40	.64	4.04	.79	9.86*
Topluluk içindeki dini kimlik özdeşimi	3.33	.56	3.21	.52	2.02	2.85	.62	2.85	.76	.001
Dini iç gruptan uzaklaşma	1.60	.78	1.72	.85	.88	1.73	.98	1.95	.92	2.15
Sosyal temas sıklığı	3.18	1.05	3.15	1.06	.03	3.41	1.05	3.52	1.00	.50
Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihi	.44	.30	.41	.30	.46	.01	.11	.02	.10	.42
Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi	.04	.15	.07	.19	1.67	.52	.31	.33	.29	15.12**

*p<.01,**p<.001

3.2 Dini Kimlik, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe, Eğitim Düzeyi ve Ekonomik Düzey Arasındaki Korelasyon Analizleri

Bu bölümde; dini kimlik, sosyal temas, sosyal mesafe, eğitim düzeyi ve ekonomik düzey değişkenleri arasındaki korelasyonlar Alevi ve Sünni grupları için bağımsız olarak tespit edilmiştir.

3.2.1 Alevi Gruba Yönelik Korelasyon Analizleri

Alevi grup için, eğitim düzeyi ile sosyal temas puanları(r= .22,p<.01) arasında pozitif; eğitim düzeyi ile Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanları (r = -.20,p<.01) arasında ise negatif ilişki bulunmaktadır. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe Alevilerin Sünniler ile olan temas sıklıkları artmakta, Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihleri yani önyargılı tutumları azalmaktadır. Eğitim seviyesi ile dini kimlik toplam puanı(r= -.23,p<.01) ve dini kimliğin önemi(r= -.22,p<.01) alt boyutu arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Yani eğitim düzeyi yükseldikçe Alevilerin dini iç-grup bağlılıkları ve dini kimliklerine verdikleri önem azalmaktadır.

Alevi katılımcıların ekonomik düzeyi ile sosyal temas (r=.22,p<.01) ve dini iç gruptan uzaklaşma alt boyutu (r=.20,p<.01) puanları arasında pozitif; ekonomik düzey ile Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi (r= - .21,p< .01) puanları arasında da negatif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Başka deyişle aylık gelir miktarı yükseldikçe Alevilerin Sünnilerle olan temasları ve Sünnilere yönelik olumlu tutumları artmaktadır. Ayrıca dini iç-gruplarından da daha fazla uzaklaşmaktadırlar.

Dini kimlik ölçeği toplam puanı ile dini kimliğin önemi (r = .90,p<.001)ve topluluk içindeki dini iç-grup özdeşimi (r = .46,p< .001) alt ölçekleri arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca dini kimliğin önemi alt ölçeği ile topluluk içindeki dini iç grup özdeşimi alt ölçeği (r = .21,p< .01) arasında pozitif, dini iç gruptan uzaklaşma alt ölçeği (r = -.46,p< .001) arasında ise negatif ilişkinin var olduğu görülmektedir.

Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanı ile dini kimlik toplam puanı(r= .36,p<.01) ve dini kimliğin önemi alt boyutu (r= .42,p<.001) arasında pozitif ilişki

bulunmaktadır. Alevilerin dini iç-grup aidiyetleri arttıkça sosyal mesafe puanları da yükselmekte yani Sünnilere karşı olan önyargılı tutumları artmaktadır.

Dini iç gruptan uzaklaşma alt boyutu puanı ile Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanı (r= -.21,p<.01) arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Buna göre Aleviler dini iç gruplarından uzaklaştıkça Sünnilere yönelik daha olumlu tutumlar sergilemektedirler.

Temas sıklığı puanı ile Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanı negatif ilişkilidir. (r= -.49,p<.001).Yani, öngörüldüğü gibi, Alevilerin Sünniler ile temasları arttıkça önyargılı tutumları azalmakta yani olumlu tutumları artmaktadır. Temas sıklığı ile topluluk içindeki dini iç-grup özdeşimi alt ölçeği (r=.23,p<.01) puanları arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Yani Alevilerin Sünnilerle olan temas sıklıkları arttıkça onlara karşı olan olumlu tutumları da artmakta böylece önyargılı tutumları azalmaktadır. Ayrıca temas arttıkça diğerlerinin kendi dini iç grupları hakkındaki olumlu görüşlerine dair inançları da artmaktadır.

Tablo 4: Alevilere yönelik korelasyon analizi

	Eğitim Düzeyi	**Ekonomik Düzey**	**Dini Kimlik Toplamı**	**Dini Kimliğin Önemi**	**Topluluk İçindeki Dini Grup Özdeşimi**	**Dini İç Gruptan Uzaklaşma**	**Sosyal Temas Sıklığı**	**Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe**	**Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe**
Eğitim Düzeyi		.27	-.23*	-.22*	-.12	.06	.22*	.01	-.20*
Ekonomik Düzey	.27		-.08	-.14	.03	.20*	.22	-.04	.21*
Dini Kimlik Toplamı	-.23*	-.08		.90**	.46**	-.11	-.07	-.01	.36*
Dini Kimliğin Önemi	-.22*	-.14	.90**		.21*	-.46**	-.10	-.01	.42**
Topluluk İçindeki Dini Grup Özdeşimi	-.12	.03	.46**	.21*		.09	.23*	.06	.05
Dini İç Gruptan Uzaklaşma	.06	.20*	-.11	-.46**	.09		.03	-.09	-.21*
Sosyal Temas Sıklığı	.22*	.22*	-.07	-.10	.23*	.03		.08	-.49**
Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	.01	-.04	-.01	-.01	.06	-.09	.08		.05
Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	-.20*	.21*	.36*	.42**	.05	-.21*	-.49**	.05	

***p<.01,**p<.001**

3.2.2 Sünni Gruba Yönelik Korelasyon Analizleri

Sünni grup açısından bakıldığında, eğitim düzeyi ile sosyal temas sıklığı puanı(r=.21,p<.01) arasında pozitif; eğitim düzeyi ile dini grup kimliğinin önemi alt boyutu (r= -.17,p<.05)arasında ise negatif yönde anlamlı ilişki bulunduğu görülmektedir. Başka bir deyişle Sünnilerin eğitim düzeyi yükseldikçe Alevilerle olan temasları artmakta, kendi dini iç-grup kimliklerine verdikleri önem ise azalmaktadır.

Sosyal temas sıklığı ile dini kimlik toplam puanı (r= -.20,p<.05) ve dini grup kimliğinin önemi alt boyutu(r= -.23,p<.01) arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Buna göre Sünnilerin Alevilerle etkileşimleri arttıkça dini iç-gruba verdikleri önem ve dini kimliklerine olan bağlılıkları azalmaktadır. Ayrıca temas sıklığı ile Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihi (r= -.55,p<.01) arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Yani temas arttıkça Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihleri azalmakta yani olumlu tutumları artmaktadır.

Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanı ile dini grup kimliğinin önemi (r= -.17,p<.05) ve topluluk içindeki dini iç-grup özdeşimi(r= -.17,p<.05) alt boyutları arasında negatif, dini iç-gruptan uzaklaşma alt boyutu(r= .17,p<.05) arasında ise pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Yani Sünnilerin kendi iç gruplarına yönelik sosyal mesafe tercihleri yükseldikçe dini gruplarına verdikleri önem azalmakta, dini iç-gruptan uzaklaşma düzeyleri ise artmaktadır. Ancak varsayılanın aksine dini kimliğin önemi ile Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihi arasında herhangi bir anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Dini kimlik toplamı ile alt ölçekleri arasındaki korelasyonlara bakıldığında; dini kimlik toplam puanının dini kimliğin önemi (r = .94,p< .01) ve topluluk içindeki dini iç grup özdeşimi (r = .67,p< .01) alt ölçekleri ile pozitif, dini iç gruptan uzaklaşma(r=-.16, p<. 05) alt ölçeğiyle ise negatif yönde anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca dini kimliğin önemi alt ölçeği ile topluluk içindeki dini iç grup özdeşimi alt ölçeği(r=.54,p<.01) arasında pozitif; dini kimliğin önemi alt ölçeği ile dini iç gruptan uzaklaşma alt ölçeği (r= -.45,p<.01) arasında ise negatif

yönlü anlamlı ilişki bulunmaktadır. Yani Sünnilerin iç gruplarına önem verme düzeyleri arttıkça dini gruplarından uzaklaşma seviyeleri azalmaktadır.

Tablo 5: Sünnilere yönelik korelasyon analizi

	Eğitim Düzeyi	**Ekonomik Düzey**	**Dini Kimlik Toplamı**	**Dini Kimliğin Önemi**	**Topluluk İçindeki Dini İç Grup Özdesimi**	**Dini İç Gruptan Uzaklaşma**	**Sosyal Temas Sıklığı**	**Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe**	**Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe**
Eğitim Düzeyi		.30	-.15	-.17*	-.06	.10	.21**	.08	.12
Ekonomik Düzey	.30		-.07	-.03	-.03	-.07	.09	.03	-.01
Dini Kimlik Toplamı	-.15	-.07		.94**	.67**	-.16*	-.20*	-.13	.12
Dini Kimliğin Önemi	-.17*	-.03	.94**		.54**	-.45**	-.23**	-.14	-.17*
Topluluk İçindeki Dini Grup Özdeşimi	-.06	-.03	.67**	.54**		-.10	-.05	.02	-.17*
Dini İç Gruptan Uzaklaşma	.10	-.07	-.16*	-.45**	-.10		.09	.04	.17*
Sosyal Temas Sıklığı	.21**	.09	-.20*	-.23**	-.05	.09		-.55**	-.01
Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	.08	.03	-.13	-.14	.02	.04	-.55**		.13
Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	.12	-.01	.12	-.17*	-.17*	.17	-.01	.13	

***p<.05,**p<.01**

3.3 Alevi ve Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihleri

Bu bölümde, Alevi ve Sünnilere yönelik sosyal mesafe ölçekleri maddelerinin her biri için ki kare testi yapılmıştır. Böylece grupların iç ve dış gruba yönelik tutumları belirlenmeye çalışılmıştır.

3.3.1 Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihleri

Tablo 6'da görüldüğü gibi Alevi ve Sünnilerin Alevilere yönelik tutumlarında önemli ölçüde farklılıklar bulunmaktadır. En büyük farklılığın ise ilk iki maddede olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır. Zira ''kız kardeşinin bir Alevi ile evlenmesini onaylayan''Alevilerin oranı % 97.5 iken, Sünnilerde bu oran %28.8 gibi düşük bir düzeyde kalmaktadır (x^2=162.560,p<.05). Yine Alevi bir kişiyle rahatlıkla evlenebileceğini söyleyen Alevilerin oranı % 97.5 iken Sünnilerde bu oran %30.7 düzeyindedir (x^2=155.314,p<.05).

Alevilerle evlilik konusu Sünniler için eskiden beri problem oluşturan ve genellikle istenmeyen bir durumdur. Sünniler çoğunlukla namaz, hac, oruç, gusül gibi emirlere ve özellikle içki içmek gibi yasaklara uymadıkları gerekçesiyle Alevilerle evliliğe sıcak bakmamaktadırlar. Anket uygulaması sırasında tüm maddeleri konuşarak birlikte doldurmayı teklif eden Sünni(erkek) bir kişi, ''Müslüman bir kadının Müslüman olmayan biriyle evlenmesinin uygun olmadığını'' söylemiş ve kız kardeşinin Alevi biriyle evlenmesini istemediğini belirtmiştir. Bazı Sünnilerin, Alevilerin tam anlamıyla Müslüman olmadıkları şeklinde bir görüşe sahip oldukları günlük hayatta da karşılaşılan bir durumdur. Bu yüzden Sünni aileler erkeklerden ziyade özellikle kızlarının Alevi biriyle evlenmesini istememektedirler.

Sünnilerle Aleviler arasındaki bu büyük farklılık ilk iki maddeden itibaren azalmaya başlamaktadır. Nitekim "Alevi bir kişinin kestiği hayvanın etini yerim'' diyen Alevilerin oranı % 98.8 iken bu soruya evet cevabını veren Sünnilerin oranı %63.4'tür (x^2=65.901,p<.05). Görüşme yaptığımız on Sünni kişi, Alevilerin İslami usullere uygun kesim yapmadıkları ve kelime-i şahadet getirmeden kesim yaptıkları gerekçesiyle kestikleri hayvanı yemediklerini belirtmişlerdir. ''Alevilerle her türlü ticari işte ortaklık yapma'' fikri için Aleviler % 96.9, Sünniler ise % 75.2 oranında olumlu görüş bildirmişlerdir(x^2=31.814,p<.05). "Alevi bir aile ile aynı mahallede komşu olmak isterim'' maddesine bakıldığında ise Alevilerin % 99.4,Sünnilerin %86.9 oranında evet cevabını verdikleri ve dolayısıyla aradaki farkın bu maddede oldukça azaldığı görülmektedir (x^2=19.745,p<.05).

Bu çalışmada, Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihleri için elde edilen bulgular Yapıcı'nın (2004) bulgularıyla büyük ölçüde uyuşmaktadır. Zira söz konusu araştırmada, Aleviler her bir madde için sırasıyla %93.3,%95.5,%94.4,%96.6 ve %97.8 oranlarında evet cevabı vermişlerdir. Aynı araştırmada Sünniler ise her bir madde için sırasıyla %23.6,%28.5,%52.5,%61.5 ve %75.4 oranlarında olumlu görüş belirtmişlerdir. Ancak her iki çalışmaya ait bulgular karşılaştırıldığında görüleceği gibi bu çalışmada gerek Alevilerin gerekse Sünnilerin her bir maddedeki evet cevabı oranı önceki araştırmaya göre daha yüksek çıkmıştır. Ancak ilk iki madde için her iki araştırmanın bulguları arasında çok fazla bir farkın bulunmadığı özellikle belirtilmelidir.

Tablo 6: Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihleri

		Sünnilerin Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi (n:153)				**Alevilerin Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi (n:163)**			
		Hayır		**Evet**		**Hayır**		**Evet**	
		n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
1	Kız kardeşimin bir Alevi ile evlenmesini onaylarım.	109	71.2	44	28.8	4	2.5	159	97.5
2	Alevi bir kişiyle rahatlıkla evlenirim.	106	69.3	47	30.7	4	2.5	159	97.5
3	Alevi bir kişinin kestiği hayvanın etini yerim.	56	36.6	97	63.4	2	1.2	161	98.8
4	Alevilerle her türlü ticari işte ortaklık yaparım.	38	24.8	115	75.2	5	3.1	158	96.9
5	Alevi bir aile ile aynı mahallede komşu olmak isterim.	20	13.1	133	86.9	1	0.6	162	99.4

Alevilere yönelik sosyal mesafe ölçeği bakımından gruplar arasında var olan ve yukarıda ki kare değerleriyle verilen farklılığın anlamlılık derecesi t testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 7: Sünni ve Alevilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanlarının karşılaştırılması

		Ort.	Ss	t
Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	Sünni Alevi	2.15 .09	1.49 .54	-15.96*

*p<.001

Alevilere yönelik sosyal mesafe toplam puanı itibariyle yapılan analize göre iki grup arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır (p<.001) .Tabloda görüldüğü gibi Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanı ortalaması (ort.=2.15) Alevilerin ortalamasına(ort.=.09) göre daha yüksektir. Yani Aleviler kendi inanç gruplarıyla(iç grup) yakın ve samimi ilişkiler geliştirirken Sünniler dış grup olarak gördükleri Alevilere karşı daha olumsuz tutumlar geliştirmekte ve onlara karşı daha mesafeli durmaktadırlar.

Cinsiyet değişkeninin Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihlerinde belirleyici olup olmadığını tespit etmek için t testi yapılmıştır. Analize göre Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir(p>.05) Bununla beraber, anlamlı olmasa da Sünni kadınların(ort.=2.24) Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihinin erkeklere (ort.=2.07) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Sünni kız ve erkeklerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanlarının karşılaştırılması

	Cinsiyet	Ort.	Ss	t
Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	Kadın Erkek	2.24 2.07	1.50 1.50	-.67*

*p>.05

Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihlerinin eğitim düzeyi ve ekonomik durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini anlamak için tek yönlü anova analizi yapılmıştır. Sonuca göre, eğitim düzeyi ve ekonomik durum değişkenleri Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Tablo 9: Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanlarının eğitim düzeyine göre karşılaştırılması

	Eğitim Düzeyi	Ort.	Ss	F
Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	Okuma-yazma biliyor	2.25	1.28	.71*
	İlköğretim mezunu	2.70	1.40	
	Lise mezunu	2.02	1.54	
	MYO/Üniversite mezunu	2.09	1.55	
	Y.Lisans/Doktora mezunu	2.00	1.34	

*p>.05

Tablo 10: Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe puanlarının gelir düzeyine göre karşılaştırılması

	Aylık Gelir Düzeyi	Ort.	Ss	F
Alevilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	1000 tl ve altı	2.17	1.51	.13*
	1001-2500 tl	2.18	1.60	
	2501 tl ve üzeri	2.00	1.16	

*p>.05

3.3.2 Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihleri

Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi bakımından iki grubun yüzde ve frekans dağılımlarının yer aldığı tabloya bakıldığında, özellikle ilk ikisi olmak üzere tüm maddelerde Alevi ve Sünniler arasında önemli farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Buna göre ‘‘kız kardeşinin bir Sünni ile evlenmesini onaylayan’’Alevilerin oranı % 33.7 iken Sünnilerde bu oran % 92.2’ye çıkmaktadır. Ki kare analizi de her iki inanç grubu arasında anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir (x^2=114.333,p< .05) Hatırlanacağı gibi kız kardeşinin Alevi bir kişi ile evlenmesini onaylayan Sünnilerin oranı % 28.8 düzeyindeydi. Görüldüğü gibi kız kardeşinin dış gruptan biriyle evlenmesini onaylama konusunda Aleviler Sünnilere göre daha olumlu bir tutuma sahip olsalar da iki grup arasında büyük bir farklılık bulunduğu söylenemez. ‘‘Sünni biriyle evlenme’’ konusunda ise Alevilerin % 34.4 Sünnilerin ise %92.8 oranlarında evet cevabını verdikleri görülmektedir. İki grup arasında oran olarak var olan farklılık ki kare analizi ile de teyit edilmektedir(x^2=115,254,p< .05).Alevi bir kişiyle evlenme konusunda olumlu görüşe sahip olan Sünnilerin oranının % 30.7 olduğu göz önüne alındığında dış gruptan biriyle evlenme hususunda da iki inanç grubunun benzer tutuma sahip olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki verilere bakıldığında evlilik konusunda her iki grubun da birbirine oldukça kapalı olduğu söylenebilir. Daha önce belirtildiği gibi Sünniler daha çok dini algılayış farklılıkları nedeniyle Alevilere kızlarını vermek istememektedirler. Aleviler ise Türkdoğan’ın (1995) da belirttiği gibi kızlarının dini inancı nedeniyle aşağılanacağı veya Sünnileştirileceği gibi kaygılarla Sünni biriyle evlenmesine karşı çıkmaktadırlar. Bununla birlikte, Yapıcı’nın (2004) yaptığı çalışmada ‘‘kız kardeşimin bir Sünni ile evlenmesini onaylarım’’ ve ‘‘Sünni bir kişiyle rahatlıkla evlenebilirim’’ diyenler % 78.4 gibi yüksek bir oranda bulunmuştur. Fakat söz konusu araştırmanın sadece Çukurova Üniversitesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirildiği göz önüne alındığında aradaki farklılığın normal olduğu söylenebilir. Zira özellikle şehirlerde yaşayan ve yüksek okul bitiren yeni nesil Alevilerin Sünniler ile evlenme konusunda daha serbest davrandıkları ifade edilmektedir (Yapıcı,2004:280,Türkdoğan,1995).

Tablo 11: Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihleri

		Alevilerin Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi (n:163)				Sünnilerin Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi (n:153)			
		Hayır		Evet		Hayır		Evet	
		n	%	n	%	n	%	n	%
1	Kız kardeşimin bir Sünni'yle evlenmesini onaylarım.	108	66.3	55	33.7	12	7.8	141	92.2
2	Sünni bir kişiyle rahatlıkla evlenirim.	107	65.6	56	34.4	11	7.2	142	92.8
3	Sünni bir kişinin kestiği hayvanın etini yerim.	18	11.0	145	89.0	4	2.6	149	97.4
4	Sünnilerle her türlü ticari işte ortaklık yaparım.	67	41.1	96	58.9	14	9.2	139	90.8
5	Sünni bir aile ile aynı mahallede komşu olmak isterim.	42	25.8	121	74.2	6	3.9	147	96.1

Her iki grup arasındaki farklılığın, Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihlerinde olduğu gibi ilk iki maddeden itibaren azaldığı görülmektedir.''Sünni bir kişinin kestiği hayvanın etini yerim'' maddesine bakıldığında Alevilerin % 89.0 Sünnilerin ise %97.4 oranında evet cevabını verdikleri görülmektedir. Ki kare testi bu madde için de her iki grup arasında anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir (x^2=8,656,p<.05). ''Sünnilerle her türlü ticari işte ortaklık yaparım'' diyen Alevilerin oranı % 58.9 iken Sünniler bu soruya % 90.8 oranında evet cevabını vermişlerdir. Ki kare testi aradaki farklılığın anlamlı olduğunu göstermektedir (x^2=42.273,p<.05). Son olarak ''Sünni bir aile ile aynı mahallede komşu olmak isterim'' maddesine bakıldığında, Alevilerin % 74.2 Sünnilerin ise %96.1 oranlarında evet cevabını verdikleri görülmektedir. Yapılan ki kare testi bu konuda da Alevi ve Sünniler arasında anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir (x^2=29,235,p<.05).Daha önce belirtildiği gibi, Sünniler Alevilerle ticari işlerde ortaklık yapma ve onlarla aynı mahallede komşu olma konularında sırasıyla % 75.2 ve %86.9 oranlarında evet cevabı vermişlerdir. Yani dış grupla ticari ortaklık ve komşuluk konularında Sünniler Alevilere göre daha olumlu bir tavır sergilemişlerdir.

Tablo 12: Sünni ve Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanlarının karşılaştırılması

		Ort.	Ss	t
Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	Sünni Alevi	.30 2.09	.88 1.59	12.46*

*p<.001

Tablo 12'de görüldüğü gibi, t testi sonucuna göre Sünnilere yönelik sosyal mesafe toplam puanları açısından Sünni ve Aleviler anlamlı olarak farklılaşmaktadır (p<.001). Buna göre Sünnilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanları (ort.=.30) Alevilerin sosyal mesafe puanlarından (ort.=2.09) daha düşüktür.

Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihlerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini anlamak için t testi yapılmıştır. Sonuca göre, Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır (p<.001).Alevi kadınların (ort.=2.60,ss=1.58) Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanları Alevi erkeklere (ort.=1.67,ss=1.47)göre daha yüksektir. Yani Alevi erkekler Alevi kadınlara göre Sünnilere yönelik daha olumlu tutum göstermişlerdir.

Tablo 13: Alevi kız ve erkeklerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanlarının karşılaştırılması

	Cinsiyet	Ort.	Ss	t
Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	Kadın Erkek	2.60 1.67	1.58 1.47	-3.88*

*p<.001

Eğitim düzeyi ve gelir durumunun Alevilerin Sünnilere yönelik tutumları üzerindeki etkilerini tespit etmek için tek yönlü anova testi yapılmıştır. Tabloda

görüldüğü gibi Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihlerinin eğitim düzeyine göre herhangi bir farklılık göstermediği, ekonomik duruma göre ise farklılaştığı bulunmuştur(F(1,160)=3.95,P< .05). Yapılan tukey hsd sonucuna göre, anlamlı farklılık aylık geliri 1000 tl ve altı ile 2501 tl ve üzeri olanlar arasında bulunmaktadır(p<.05). Buna göre aylık geliri 2501 tl ve üzeri (ort.=1.40,ss=1.47) olanların Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi puanları geliri 1000 tl ve altı (ort.=2.40,ss=1.57) olanların puanlarına göre daha düşüktür. Yani gelir düzeyi yüksek olan Aleviler Sünnilere yönelik daha olumlu tutumlara sahiptir.

Tablo 14:Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanlarının eğitim düzeyine göre karşılaştırılması

	Eğitim Düzeyi	Ort.	Ss	F
Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	Okuma-yazma biliyor	2.50	1.71	2.20*
	İlköğretim mezunu	2.61	1.39	
	Lise mezunu	2.21	1.60	
	MYO/Üniversite mezunu	1.70	1.59	
	Y.Lisans/Doktora mezunu	1.81	1.66	

*p>.05

Tablo15: Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe puanlarının aylık gelir düzeyine göre karşılaştırılması

	Aylık Gelir Düzeyi	Ort.	Ss	F
Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihi	1000 tl ve altı	2.40	1.57	3.95*
	1001-2500 tl	2.02	1.58	
	2501 tl ve üzeri	1.40	1.47	

*p<.05

3.4 Alevi ve Sünnilere Yönelik Sosyal Mesafe Tercihlerine İlişkin Regresyon Analizleri

Alevi ve Sünnilerin birbirlerine yönelik sosyal mesafe tercihlerini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla regresyon analizi uygulanmıştır.

Yapılan Aşamalı Hiyerarşik Regresyon Analizi kapsamında denkleme ilk aşamada cinsiyet ve eğitim düzeyi; ikinci aşamada dini kimlik ölçeğinin alt boyutları olan dini kimliğin önemi, topluluk içindeki dini iç grup özdeşimi, dini iç gruptan uzaklaşma ve son aşamada ise sosyal temas sıklığı değişkeni alınmıştır.

Tablo 16: Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi puanlarının yordanmasına ilişkin hiyerarşik regresyon analizi özet tablosu

Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R^2	Beta	t	F
1	Cinsiyet	.36	.13	.29	4.02	12.12
	Eğitim Düzeyi	.36	.13	-.21	-2.90	
2	Dini Kimliğin Önemi	.51	.26	.39	4.57	11.09
	Topluluk İçindeki Dini İç Grup Özdeşimi	.51	.26	-.15	-2.10	
	Dini İç Gruptan Uzaklaşma	.51	.26	.01	.20	
3	Sosyal Temas Sıklığı	.65	.42	-.43	-6.68	19.26

Tabloda görüldüğü gibi ilk aşamada analize giren cinsiyet ($t=4.02, p<.001$) ve eğitim düzeyi ($t=-2.90, p<.01$) değişkenlerinin Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihlerini anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. İlk aşamada analize giren değişkenler varyansın %13'ünü açıklamaktadır. İkinci aşamada denkleme giren dini kimliğin önemi($t=4.57, p<.001$) ve topluluk içindeki dini iç grup özdeşimi ($t= -2.10$, $p<.05$) değişkenleri Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihini anlamlı düzeyde yordamış, dini iç gruptan uzaklaşma alt ölçeği ise varyansa anlamlı bir katkı sağlamamıştır. İkinci aşamada denkleme alınan değişkenler varyansa %13'lük bir katkıda bulunarak toplam varyansın %26'sını açıklamaktadır. Üçüncü aşamada analize alınan sosyal temas sıklının varyansa katkısının anlamlı olduğu görülmüştür($t= - 6.68$, $p<.001$).Sosyal temas sıklığı varyansa %16'lık bir katkı

sağlayarak kendinden önceki değişkenlerle birlikte toplam varyansın %42'sini açıklamaktadır.

Tablo 17: Sünnilerin Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihi puanlarının yordanmasına ilişkin hiyerarşik regresyon analizi özet tablosu

Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R^2	Beta	t	F
1	Cinsiyet	.09	.009	.05	.64	.71
	Eğitim Düzeyi	.09	.009	-.08	-.98	
2	Dini Kimliğin Önemi	.21	.05	.24	2.26	1.41
	Topluluk İçindeki Dini İç Grup Özdeşimi	.21	.05	-.16	-1.67	
	Dini İç Gruptan Uzaklaşma	.21	.05	.05	.61	
3	Sosyal Temas Sıklığı	.56	.32	-.54	-7.67	11.44

Tabloda özetlendiği gibi, birinci ve ikinci aşamada denkleme alınan değişkenlerin Sünnilerin Alevilere yönelik tutumlarının yordanmasına anlamlı katkı sağlamadığı görülmüştür. Ancak üçüncü aşamada denkleme giren sosyal temas sıklığının varyansa katkısının istatiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür(t= -7.67,p<.001).Temas sıklığı toplam varyansın %32'sini açıklamaktadır.

3.5 Alevilerin İç ve Dış Gruba Yönelik Kalıp yargıları

Tablo 18 'de görüldüğü gibi Alevilerin iç grubu nitelendirmek için en çok kullandıkları sıfatlar; barışçı (%82,8),yardımsever (%74,8), demokrat (%73,0), hoşgörülü (%72,4), mert (%72,4), aile değerlerine bağlı (% 70,6), cana yakın-sıcak (% 68,7), dürüst (%67,5), modern/yenilikçi (%66,3), temiz (%65,0) ,çalışkan (% 62,6) ve mantıklı düşünen/akılcı (%62,6)'dır . Bu sıfatlar Yapıcı (2004) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarıyla karşılaştırıldığında iki sıfat hariç diğerlerinin aynı olduğu görülmektedir. Bahsi geçen araştırmada 'kaderci' ve 'dini inançlarına bağlı' sıfatları ilk on bir içerisinde yer alırken bu araştırmada onların yerine 'çalışkan' ve 'dürüst' sıfatları yer almaktadır.

Alevilerin Sünnilere yönelik olarak üzerinde en çok uzlaştıkları sıfatlar; geleneksel/muhafazakâr (%74,2), önyargılı (% 72,4), kaderci (%66,3), dini inançlarına bağlı (%57,7), hurafeci (%52,8),bencil (% 51,5),soğuk (%48,5), saldırgan (%44,2), sinsi (%44,2),hilekâr (%37,4) ve otoriter (%36,2) sıfatlarıdır. Görüldüğü gibi biri hariç seçilen sıfatların tümü olumsuzdur.

Bu verilere bakıldığında Alevilerin Sünnilere yönelik seçtikleri ilk on bir özelliğin sekizinin Yapıcı' nın araştırmasıyla aynı, dördünün ise farklı olduğu görülmektedir. Farklı olan sıfatlar önceki araştırmada (aile değerlerine bağlı, yardımsever, tembel, temiz) biri hariç genel olarak olumlu özellikler iken bu araştırmada (soğuk, saldırgan, hilekâr, bencil) tümü olumsuz sıfatlardır. Ayrıca her iki araştırmadaki sıfatların seçilme oranlarına bakıldığında, bu araştırmada sıfatların daha yüksek bir yüzdeye sahip olduğu yani Alevi katılımcıların iç ve dış grupları nitelediğini düşündükleri sıfatlar üzerinde daha çok uzlaştıkları görülmektedir.

Tablo 18'de görüldüğü gibi Aleviler kendi gruplarına olumlu dış gruba ise olumsuz sıfatlar atfederek iç grup kayırmacılığı yapmışlardır. Öyle ki ''dini inançlarına bağlı'' (% 57,7) ve ''aile değerlerine bağlı'' (%33,7) sıfatları dışında ilk on beş sıfat içinde Alevilerin Sünnileri nitelemek için seçtikleri başka olumlu sıfat bulunmamaktadır. Tablodan çıkarılabilecek bir başka sonuç ise Alevilerin iç grubu demokrat ve modern gibi çağdaş ve ilerici özelliklerle tanımlarken dış grubu ise geleneksel, otoriter ve kaderci gibi daha çok olumsuz anlamlar çağrıştıran özelliklerle betimlemeleridir.

Tablo 18: Alevilerin iç ve dış gruba yönelik kalıpyargıları

	ALEVİLERİN ALEVİLERE YÖNELİK KALIPYARGILARI			ALEVİLERİN SÜNNİLERE YÖNELİK KALIPYARGILARI		
	Özellik	**N:163**	**%**	**Özellik**	**N:163**	**%**
1	Barışçı	135	82,8	Geleneksel/Muhafazakâr	121	74,2
2	Yardımsever	122	74,8	Önyargılı	118	72,4
3	Demokrat	119	73,0	Kaderci	108	66,3
4	Hoşgörülü	118	72,4	Dini İnançlarına bağlı	94	57,7
5	Mert	118	72,4	Hurafeci	86	52,8
6	Aile Değerlerine Bağlı	115	70,6	Bencil(Egoist)	84	51,5
7	Cana yakın(sıcak)	112	68,7	Soğuk	79	48,5
8	Dürüst	110	67,5	Saldırgan	72	44,2
9	Modern/Yenilikçi	108	66,3	Sinsi	72	44,2
10	Temiz	106	65,0	Hilekâr	61	37,4
11	Çalışkan	102	62,6	Otoriter	59	36,2
12	Mantıklı düşünen(Akılcı)	102	62,6	Aile değerlerine bağlı	55	33,7
13	Nazik/Kibar	75	46,0	Kaba	51	31,3
14	Cesur	70	42,9	Korkak	46	28,2
15	Dini inançlarına bağlı	67	41,1	Pis	44	27,0
16	Duygusal	67	41,1	Yardımsever	43	26,4
17	Otoriter	23	14,1	Tembel	40	24,5
18	Cinsel Konularda Serbest	20	12,3	Çalışkan	38	23,3
19	Önyargılı	15	9,2	Sapık İnançlı	38	23,3
20	Geleneksel/Muhafazakâr	11	6,7	Cinsel Konularda Serbest	35	21,5
21	Kaderci	11	6,7	Temiz	35	21,5
22	Korkak	8	4,9	Mert	27	16,6
23	Bencil(Egoist)	7	4,3	Cesur	23	14,1
24	Tembel	7	4,3	Duygusal	20	12,3
25	Hurafeci	5	3,1	Cana yakın(sıcak)	16	9,8
26	Saldırgan	5	3,1	Barışçı	16	9,8
27	Sinsi	4	2,5	Dürüst	15	9,2
28	Kaba	3	1,8	Hoşgörülü	14	8,6
29	Hilekâr	3	1,8	Mantıklı Düşünen(Akılcı)	13	8,0
30	Pis	3	1,8	Nazik/Kibar	12	7,4
31	Soğuk	3	1,8	Demokrat	9	5,5
32	Sapık inançlı	2	1,2	Modern/Yenilikçi	6	3,7

Alevilerin dış gruba yönelik kalıpyargılarının cinsiyete göre değişip değişmediğini anlamak için bağımsız örneklemler t testi yapılmıştır. Sonuca göre Alevi erkek ve kadınlar arasında tablo 19'da gösterilen sıfatlar bakımından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Alevi kadınların tablodaki on iki sıfatı seçme düzeyi erkeklere göre daha yüksektir.

Tablo 19: Alevilerin cinsiyete göre dış gruba yönelik kalıpyargıları

Sıfatlar	**Kadın Alevi**		**Erkek Alevi**		T
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	
Sinsi	1.55	.50	1.34	.47	-2.66**
Saldırgan	1.55	.50	1.34	.47	-2.66**
Bencil(Egoist)	1.62	.48	1.42	.49	-2.50*
Tembel	1.32	.47	1.17	.38	-2.11*
Soğuk	1.60	.49	1.38	.48	-2.93**
Cinsel konularda serbest	1.32	.47	1.12	.33	-3.08**
Korkak	1.36	.48	1.21	.41	-2.12*
Hurafeci	1.62	.48	1.44	.50	-2.21*
Sapık inançlı	1.33	.47	1.14	.35	-2.86**
Kaderci	1.74	.43	1.59	.49	-2.02*
Kaba	1.40	.49	1.23	.42	-2.31*
Pis	1.40	.49	1.15	.36	-3.57***

*p<.05,**p<.01,***p<.001

Sünnilere yönelik kullanılan sıfatların eğitim düzeyi, ekonomik durum ve en uzun süre yaşanan yere göre değişip değişmediğine tek yönlü varyans (ANOVA) analizi ile bakılmıştır.

Alevilerin Sünnilere yönelik kullandıkları sinsi (F(1,158)=3.06,p<.05) soğuk (F(1,158)=2.62,P<.05) ve kaba(F(1,158)=4.21,p<.01) sıfatlarının eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir.Post hoc(Tukey Hsd) sonucuna göre ilköğretim mezunu ile MYO/Üniversite mezunu arasında sinsi(p<.05) ve kaba(p<.01), İlköğretim mezunu ile Yüksek Lisans/Doktora mezunu arasında soğuk(p<.05) ve kaba(p<.05) sıfatları bakımından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.Buna göre İlköğretim mezunlarının sinsi ve kaba sıfatlarını tercih etme düzeyleri Üniversite mezunlarına göre daha yüksektir. Ayrıca İlköğretim mezunlarının soğuk ve kaba sıfatlarını kullanma düzeyi Yüksek Lisans/Doktora

mezunlarına göre daha yüksektir. Alevi katılımcıların eğitim düzeyi düştükçe Sünnilere yönelik sinsi ve kaba sıfatlarını tercih etme oranları yükselmektedir.

Tablo 20:Alevilerin eğitim durumuna göre dış gruba yönelik kalıpyargıları

Sıfatlar	**Eğitim Düzeyi**	Ort.	Ss	F
Sinsi	Okuma-yazma biliyor	1.60	.51	3.06*
	İlköğretim mezunu	1.64	.48	
	Lise mezunu	1.43	.50	
	MYO/Üniversite mezunu	1.35	.48	
	Y.Lisans/Doktora mezunu	1.18	.40	
Soğuk	Okuma-yazma biliyor	1.50	.52	2.62*
	İlköğretim mezunu	1.67	.47	
	Lise mezunu	1.50	.50	
	MYO/Üniversite mezunu	1.41	.49	
	Y.Lisans/Doktora mezunu	1.18	.40	
Kaba	Okuma-yazma biliyor	1.50	.52	4.21**
	İlköğretim mezunu	1.52	.50	
	Lise mezunu	1.32	.47	
	MYO/Üniversite mezunu	1.19	.39	
	Y.Lisans/Doktora mezunu	1.09	.30	

*p<.05, **p<.01

Analize göre sinsi, hilekar, kaba, pis ve temiz sıfatları ekonomik duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.Yapılan post hoc analizi (Tukey Hsd) sonucuna göre ekonomik düzeyi 1000 TL ve altı ile 2501 TL ve üzeri olanlar sinsi (p< .01), hilekar (p< .05), kaba (p< .01), pis (p< .05) ve temiz (p<.05) sıfatları ortalamaları bakımından farklılaşmaktadır. Geliri 1000 TL ve altı olanların sinsi, hilekâr, kaba ve pis sıfatlarını tercih etme düzeyi geliri 2501 TL ve üzeri olanlara göre daha yüksek iken geliri 2501 TL ve üzeri olanların da temiz sıfatını tercih düzeyi daha yüksektir. Ayrıca ekonomik durumunu 1001 TL-2500 TL arası olarak belirtenler ile 2501 TL ve üzeri olarak belirtenler arasında sinsi(p<.001) ve temiz(p<.05) sıfatları bakımından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Geliri 1001 TL-2500 TL olanların sinsi sıfatı ortalaması daha yüksek iken geliri 2501 TL ve üzeri olanların da temiz sıfatı ortalaması daha yüksektir.

Tablo 21: Alevilerin ekonomik duruma göre Sünnilere yönelik kalıpyargıları

Sıfatlar	**Aylık Gelir Düzeyi**	Ort.	Ss	F
Sinsi	1000 tl ve altı 1001-2500 tl 2501 tl ve üzeri	1.47 1.53 1.08	.50 .50 .27	8.79***
Hilekâr	1000 tl ve altı 1001-2500 TL 2501 tl ve üzeri	1.46 1.35 1.16	.50 .48 .37	3.83*
Kaba	1000 tl ve altı 1001-2500 tl 2501 tl ve üzeri	1.40 1.29 1.08	.49 .46 .27	4.65**
Pis	1000 tl ve altı 1001-2500 tl 2501 tl ve üzeri	1.35 1.25 1.08	.48 .43 .27	3.64*
Temiz	1000 tl ve altı 1001-2500 tl 2501 tl ve üzeri	1.18 1.16 1.44	.38 .37 .50	4.65*

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Katılımcıların en uzun süre yaşadığı yer değişkenine bakıldığında sadece pis ($F(1,159)=3.09$, $p<.05$) sıfatı üzerinde anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir. Tukey Hsd. sonucuna göre anlamlı farklılık köy ile ilçe ($p<.05$) ve köy ile il ($p<.05$) arasında bulunmaktadır. En uzun süre köyde yaşayanların pis sıfatı ortalaması (ort.=1.50,ss.=.50) ilçe (ort.=1.16,ss.=.38) ve ilde (ort.=1.24,ss.=.43) yaşayanlara göre daha yüksektir.

3.6 Sünnilerin İç ve Dış Gruba Yönelik Kalıpyargıları

Sünnilerin kendilerini değerlendirmek için kullandıkları başlıca sıfatlar; aile değerlerine bağlı (%71,2), temiz (%70,6),yardımsever (%65,4), dini inançlarına bağlı (%58,2),barışçı (%56,9),hoşgörülü (%52,9), geleneksel/muhafazakâr(%52,9) ,mert (%51,6),dürüst(%50,3), cana yakın-sıcak (% 46,4) ve çalışkan(%42,5)'dır. Sünniler de Aleviler gibi kendilerini ait hissettikleri gruba çoğunlukla olumlu özellikler atfetmişlerdir. Bu sıfatlar Alevilerin iç grubu tanımlamak için kullandıkları

sıfatlarla karşılaştırıldığında ‘dini inançlarına bağlı’ ve ‘geleneksel/muhafazakâr’ dışında diğerlerinin aynı olduğu görülmektedir.

Sünnilerin Alevileri tanımlamak için en çok kullandıkları sıfatlara bakıldığında çalışkan (%49,0), yardımsever (%47,1), mert (%45,8), cana yakın-sıcak (%43,1), barışçı (%41,2), demokrat (%35,3), dini inançlarına bağlı (%34,6), aile değerlerine bağlı (%34,0),modern/yenilikçi (%33,3),dürüst (%33,3),hoşgörülü (%32,0) ve cinsel konularda serbest (%25,5) sıfatlarıyla karşılaşılmaktadır. Görüldüğü gibi Sünni katılımcılar Alevilerin tersine dış gruba yönelik olumlu sıfatları daha çok tercih etmişlerdir. Bu sonuçlar Yapıcı tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmanın sonuçlarıyla karşılaştırıldığında aradaki farklılık göze çarpmaktadır. Söz konusu çalışmada Sünnilerin Alevileri tanımlamak için kullandıkları sıfatlar; cinsel konularda serbest (%38,45),aile değerlerine bağlı (%36,61),dini inançlarına bağlı (% 34,56),önyargılı (%32,74),pis(% 32,31),çalışkan (%32,11),yardımsever (%30,47),sinsi (%29,45),cana yakın-sıcak(%27,20),sapık inançlı (%25,97) şeklindedir. Her iki araştırmada da Sünniler, Alevilere göre dış grubu daha olumlu sıfatlarla tanımlamakla birlikte bu araştırmada olumlu yargıların oranı ve sayısı daha fazladır.

Alevi ve Sünnilerin dış grup tanımlarındaki bu farklılığın olası nedenlerinden biri Alevilerin gerek sayı gerekse de güç ve statü bakımından azınlık konumunda bulunmalarıdır. Zira azınlık durumundaki gruplar kendi kimliklerini tehlike altında hissetmekte ve genellikle bunun kaynağı olarak çoğunluğu oluşturan grubu gördüklerinden ona karşı olumsuz yargılar geliştirebilmektedirler.

Yukarıda Alevilerin iç grubu modern dış grubu ise geleneksel özelliklerle tanımladıkları belirtilmişti. Tabloya bakıldığında aynı görüşün Sünniler için de geçerli olduğu yani Sünnilerin kendi iç gruplarını geleneksel/muhafazakâr dış grubu ise demokrat ve modern sıfatlarıyla nitelendirdikleri görülmektedir.

Tablo 22: Sünnilerin iç ve dış gruplara yönelik kalıpyargıları

	SÜNNİLERİN SÜNNİLERE YÖNELİK KALIPYARGILARI			SÜNNİLERİN ALEVİLERE YÖNELİK KALIPYARGILARI		
	Özellik	**N:153**	**%**	**Özellik**	**N:153**	**%**
1	Aile değerlerine bağlı	109	71,2	Çalışkan	75	49,0
2	Temiz	108	70,6	Yardımsever	72	47,1
3	Yardımsever	100	65,4	Mert	70	45,8
4	Dini inançlarına bağlı	89	58,2	Cana yakın(sıcak)	66	43,1
5	Barışçı	87	56,9	Barışçı	63	41,2
6	Hoşgörülü	81	52,9	Demokrat	54	35,3
7	Geleneksel/Muhafazakâr	81	52,9	Dini inançlarına bağlı	53	34,6
8	Mert	79	51,6	Aile değerlerine bağlı	52	34,0
9	Dürüst	77	50,3	Modern/Yenilikçi	51	33,3
10	Cana yakın(sıcak)	71	46,4	Dürüst	51	33,3
11	Çalışkan	65	42,5	Hoşgörülü	49	32,0
12	Kaderci	48	31,4	Cinsel konularda serbest	39	25,5
13	Cesur	47	30,7	Temiz	37	24,2
14	Mantıklı düşünen(Akılcı)	44	28,8	Cesur	35	22,9
15	Duygusal	38	24,8	Mantıklı düşünen (Akılcı)	33	21,6
16	Nazik/Kibar	35	22,9	Nazik/Kibar	32	20,9
17	Demokrat	32	20,9	Önyargılı	30	19,6
18	Otoriter	28	18,3	Geleneksel/ Muhafazakâr	27	17,6
19	Önyargılı	26	17,0	Pis	26	17,0
20	Modern/Yenilikçi	22	14,4	Duygusal	24	15,7
21	Hurafeci	14	9,2	Bencil(Egoist)	19	12,4
22	Tembel	13	8,5	Soğuk	19	12,4
23	Bencil(Egoist)	9	5,9	Sinsi	17	11,1
24	Saldırgan	8	5,2	Hurafeci	16	10,5
25	Korkak	6	3,9	Otoriter	13	8,5
26	Kaba	6	3,9	Hilekâr	13	8,5
27	Sinsi	5	3,3	Sapık İnançlı	10	6,5
28	Hilekâr	4	2,6	Kaba	10	6,5
29	Cinsel konularda serbest	3	2,0	Saldırgan	10	6,5
30	Soğuk	2	1,3	Tembel	7	4,6
31	Pis	1	0,7	Kaderci	6	3,9
32	Sapık İnançlı	0	0	Korkak	4	2,6

Sünnilerin cinsiyete göre dış grup tanımlamalarındaki farklılıkları tespit etmek için t testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre cinsel konularda serbest ($p<.05$), sapık inançlı($p<.05$) ve demokrat($p<.01$) sıfatlarının cinsiyet değişkenine bağlı olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tablo 23'de görüldüğü gibi Sünni erkeklerin bu üç sıfattan aldıkları puan ortalamaları kadınlara göre daha yüksektir.

Tablo 23: Sünnilerin cinsiyete göre dış gruba yönelik kalıpyargıları

Sıfatlar	**Kadın Sünni**		**Erkek Sünni**		t
	Ort.	Ss	Ort.	Ss.	
Cinsel konularda serbest	1.15	.36	1.32	.47	2.59
Sapık inançlı	1.01	.12	1.10	.30	2.41
Demokrat	1.21	.41	1.45	.50	3.22

Eğitim durumu, ekonomik düzey ve en uzun süre yaşadığı yer değişkenlerine göre Sünnilerin dış gruba yönelik kalıpyargı farklılıklarını belirlemek için varyans analizi (One Way ANOVA) yapılmıştır.

Analiz sonucuna göre Sünnilerin Alevilere yönelik kullandıkları temiz($F(1,148)=2.59,p<.05$) ve modern/yenilikçi ($F(1,148)=2.80,p<.05$) sıfatları eğitim durumu değişkenine göre anlamlı farklılığa sahiptir. Tukey Hsd sonucuna göre modern/yenilikçi sıfatı için anlamlı farklılık ilköğretim mezunu ile MYO/Üniversite mezunu olanlar($p<.05$) ve lise mezunu ile MYO/Üniversite mezunu olanlar ($p<.05$) arasında bulunmaktadır. Buna göre MYO/Üniversite mezunu(ort.=1.44) olanların modern/yenilikçi sıfatını kullanma düzeyi İlköğretim (ort.=1.17) ve Lise mezunu(ort.=1.20) olanlara göre daha yüksektir. Temiz sıfatı açısından bakıldığında ise anlamlı farklılığın okuma-yazma bilenler ile ilköğretim mezunu olanlar ($p<.05$) ve lise mezunu ile MYO/Üniversite mezunu olanlar($p<.05$) arasında bulunduğu görülmektedir. İlköğretim mezunu olanların(ort.=1.41) temiz sıfatını kullanma düzeyi okuma-yazma bilenlere (ort.=1.08) göre daha yüksektir. Ayrıca lise mezunu olanların(ort.=1.38) temiz sıfatını tercih etme düzeyi MYO/Üniversite mezunu olanlara(ort.=1.17) göre daha yüksektir.

Tablo 24: Eğitim düzeyine göre Sünnilerin dış gruba yönelik kalıpyargıları

Sıfatlar	**Eğitim Düzeyi**	Ort.	Ss	F
Modern/Yenilikçi	Okuma-yazma biliyor İlköğretim mezunu Lise mezunu MYO/Üniversite mezunu Y.Lisans/Doktora mezunu	1.16 1.17 1.20 1.44 1.45	.38 .39 .40 .50 .52	2.80*
Temiz	Okuma-yazma biliyor İlköğretim mezunu Lise mezunu MYO/Üniversite mezunu Y.Lisans/Doktora mezunu	1.08 1.41 1.38 1.17 1.09	.28 .50 .49 .38 .30	2.59*

*p<.05

Sünnilerin Alevilere yönelik kullandıkları sıfatlardan yalnızca modern/yenilikçi (F(1,150)=4.82,p<.01) sıfatının ekonomik duruma göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Tukey Hsd. Sonucuna göre aylık geliri 1000 TL ve altı ile 2501 TL ve üzeri olanlar arasında modern/yenilikçi (p<.05)sıfatına göre anlamlı farklılık bulunmaktadır. Geliri 2501 TL ve üzeri olanların(ort.=1.60,ss=.49) bu sıfatı kullanım düzeyi geliri 1000 TL ve altı (ort.=1.28,ss=.45) ile 1001 TL-2500TL (ort.=1.27,ss=.45 arası olanlara göre daha yüksektir.

Tablo 25: Aylık gelir düzeyine göre Sünnilerin dış gruba yönelik kalıpyargıları

Sıfatlar	**Aylık Gelir Düzeyi**	Ort.	Ss	F
Modern/Yenilikçi	1000 tl ve altı 1001-2500 tl 2501 tl ve üzeri	1.28 1.27 1.60	.45 .45 .49	4.82*

*p<.01

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, Alevi ve Sünnilerin birbirlerine yönelik tutumlarını ve kalıpyargılarını araştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Grupların birbirlerine yönelik sosyal mesafe tercihleri, dini kimlik ve dış grupla temas sıklığı ilişkisiyle değerlendirilmiştir.

İç –grupla özdeşimin dış -gruplara yönelik önyargılı tutumlarda etkili olduğunu ortaya koyan birçok araştırma yapılmıştır. Örneğin Stephan ve arkadaşları (2002) tarafından beyaz ve Afrika kökenli Amerikalı öğrencilerle yapılan bir araştırmada her iki grup için de iç-grupla güçlü özdeşimin dış gruba yönelik olumsuz tutumlarla ilişkili olduğu bulunmuştur. Van Oudenhoven'in (1998) Hollandalılar üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada ise Hollandalı kimliği ile güçlü bir şekilde özdeşleşen bireylerin Hollanda'da yaşayan etnik azınlıkları daha çok tehdit olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Masson ve Verkuyten(1993) tarafından yine Hollandalı gençlerle yapılan başka bir araştırmada gençlerdeki önyargılı tutumların bireyler arası temas ve özellikle etnik değerlendirmelere bağlı olduğu bulunmuştur.

Bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, dini kimliğin dış-gruba yönelik tutumları etkileyeceği varsayımının kısmen doğrulandığı görülmüştür. Çünkü Alevi grupta dini kimliğin önemi arttıkça Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi yani önyargılar da artmakta iken Sünni grup için dini kimliğin önemi- önyargı arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Araştırmalara göre grupların birbirlerine yönelik tutumlarında etkili olan diğer bir faktör ise gruplar arası temastır. Pettigrew ve arkadaşlarının (2007)Alman yetişkin bireyler üzerinde yaptığı bir araştırmada önyargılar ile direkt ve dolaylı temasın negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Yani Alman yetişkinlerin Almanya'da yaşayan Müslüman ve yabancılarla direkt ya da dolaylı temasları arttıkça önyargıları azalmıştır. Yine Brown ve arkadaşları(2007) farklı okullarda

okuyan öğrencilerle bir araştırma yapmıştır. Araştırmacılar, dış gruptan bir üye ile gerçekleşen temasın dış grubun tümüne karşı olumlu tutumlarla ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Alevi-Sünni ilişkilerini açıklamaya çalışan bu araştırma, temasın gruplar arası tutumlarda olumlu etkisinin bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Yapılan korelasyon analizine göre hem Alevi hem de Sünnilerin dış-grup üyeleriyle temas sıklıkları arttıkça onlara yönelik olumlu tutumları da artış göstermiştir. Dolayısıyla temas ve önyargı ilişkisine dair hipotezimiz doğrulanmıştır.

Araştırmamızın ana hipotezlerinden biri olan ve dış gruba karşı iç grubun kayırılacağı varsayımına dayanan hipotezimiz doğrulanmıştır. Hem Alevi hem de Sünniler iç gruba yönelik çok düşük düzeyde, dış gruba yönelik ise yüksek düzeyde sosyal mesafe tercihinde bulunmuşlardır. Ancak grupların birbirlerine atfettikleri kalıpyargılar incelendiğinde, Alevilerin iç gruba olumlu dış gruba olumsuz kalıpyargılar atfettikleri görülmüş, Sünnilerin ise genel olarak her iki gruba da olumlu kalıpyargıları yakıştırdıkları tespit edilmiştir.

İki grup arasında farklılık olup olmadığını anlamak için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve dini kimlik (toplam), dini kimliğin önemi, topluluk içindeki dini kimlik özdeşimi, sosyal temas sıklığı ve sosyal mesafe tercihi düzeyleri bakımından grupların anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre Alevilerin, dini kimlik (toplam) ve dini kimliğin önemi düzeyinin Sünnilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplum içinde azınlık konumunda bulunan Alevilerin dini grup kimliğine daha çok önem vermesi literatür ile tutarlı bulunmaktadır. Ayrıca Alevilerin dış grup üyeleriyle temas sıklığı ve Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihi düzeyleri Sünnilere göre daha yüksek bulunmuştur. Sünnilerin ise topluluk içindeki dini kimlik özdeşimi ve Alevilere yönelik sosyal mesafe tercihi düzeyinin Alevilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre Sünniler, Alevilerin Sünni kimliğini olumlu olarak değerlendirdiklerini düşünmekte, Aleviler ise Sünnilerin Alevi kimliğini ve Alevileri olumsuz olarak gördüklerine inanmaktadırlar.

Akbaş (2010) tarafından yapılan araştırmada, anlamlı olmasa da Alevilerin Sünnilere göre dini kimliklerine daha çok önem verdikleri, Sünnilerin ise topluluk

içindeki dini kimlik özdeşimi düzeyinin Alevilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla bu sonuçlar araştırmamızla tutarlılık göstermektedir. Ancak aynı araştırmada Alevilerin dini iç gruptan uzaklaşma düzeyinin Sünnilerden daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmış olup bu sonuç araştırmamızla tutarlılık göstermemektedir.

Araştırmamızda, Sünni grupta herhangi bir cinsiyet farklılığı bulunmazken Alevi grupta cinsiyet farklılığının bulunduğu belirlenmiştir. Buna göre Alevi kadınların erkeklere göre dini kimliklerine daha çok önem verdikleri ve Sünnilere yönelik daha fazla sosyal mesafe tercihinde bulundukları görülmüştür.

Eğitim seviyesinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisine bakıldığında, eğitim seviyesi yükseldikçe Alevilerin Sünniler ile olan temas sıklıklarının da arttığı görülmüştür. Aynı sonuca Akbaş (2010) tarafından yapılan araştırmada da ulaşılmıştır. Ayrıca eğitim seviyesi yükseldikçe Alevilerin Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihleri yani olumsuz tutumları azalma göstermiştir. Yine, eğitim düzeyi arttıkça Alevilerin dini kimliklerine verdikleri önem ve dini kimlik bağlılıkları azalmıştır. Sünni grupta ise eğitim düzeyi arttıkça dış grup üyeleriyle temas sıklığı da artmış, dini kimliğin önemi ise azalmıştır.

Araştırmanın demografik değişkenlerden bir diğeri olan ekonomik durumun Sünnilerin Alevilere yönelik tutumları üzerinde herhangi bir etkisi bulunmazken Alevilerin Sünnilere yönelik tutumlarında anlamlı etkisinin bulunduğu belirlenmiştir. Alevilerin aylık gelir miktarları arttıkça Sünnilere yönelik sosyal mesafe tercihleri azalmıştır. Ayrıca ekonomik seviyeleri yükseldikçe Alevilerin dış grupla olan temas sıklıkları ve dini iç-gruptan uzaklaşma düzeyleri de artış göstermiştir.

Bu araştırma, Türkiye'deki Alevi ve Sünniler'in grup algılarını ve birbirlerine karşı olan tutumlarını sosyal psikolojik açıdan araştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, Sünni grubun Alevilere daha çok olumlu kalıpyargıları atfettikleri gözlenmekle birlikte, her iki kesimin de birbirlerine karşı olumsuz tutumlara sahip oldukları bulunmuştur.

Önyargılar, bireylerin diğerlerini kendi mensup olduğu grubun değerleri ve inançlarıyla değerlendirmesine neden olur. Böylece farklı olana karşı tahammülsüz olmak, ona karşı ayırımcı davranışlar sergilemek ve hatta fiziksel saldırıda bulunmak önyargılı insanlar için çok kolay olabilmektedir.

Farklı gruplara mensup bireyler arasında yaşanan önyargı ve ayrımcılığın büyük ölçüde yok edilmesi ancak toplumsal bir dönüşümle mümkün olabilir. Bu süreçte yararlanılması gereken etkili alanlardan biri eğitimdir. Dili, dini, ırkı, cinsiyeti farklı insanların, aynı statüde ve eşit derecede değerli kabul edildikleri bir eğitim ortamında bir arada bulunmaları önyargıların çözülmesi için bir fırsattır. Bunun gerçekleşebilmesi, eğitim politikalarının ve ders kitaplarının amaca uygun olarak yeniden düzenlenmesi gibi değişimleri gerekli kılmaktadır.

Alevi ve Sünniler arasında zaman zaman yaşanan gerilim ve çatışmaların kaynağının anlaşılarak sorunun tüm boyutlarıyla çözümlenmesi için meselenin sosyal psikolojik boyutlarının araştırılması çok önemli görünmektedir. Bu anlamda mevcut araştırma akademik çevrenin yanı sıra politika, eğitim, sivil toplum gibi farklı alanlarda çalışanların yararlanabileceği bilgiler sunmaktadır.

Bununla birlikte, araştırmanın Malatya'da yaşayan gönüllü katılımcılarla ve Şubat-Nisan 2014 arasındaki zaman diliminde yapılmış olması genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Bu sorunun aşılması için sonraki araştırmalarda daha büyük örneklemli ve boylamsal araştırmalardan yararlanılması önerilmektedir. Ayrıca araştırmada veri toplamak amacıyla nicel yöntem kullanılmış ve sadece açık olan tutumlar ölçülmüştür. Sonraki araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanılması ve açık önyargı ve kalıpyargıların yanı sıra örtülü olan kalıpyargı ve önyargıların da tespit edilmesi Alevi ve Sünni ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbaş, G.(2010). Social identity and intergroup relations: The case of Alevis and Sunnis in Amasya. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: ODTÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akdemir, M.(2004). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 1.

Alevi Çalıştayları Nihai Raporu.(2010).Erişim tarihi: 15.12.2014 https://serdargunes.files.wordpress.com/2013/08/alevi-c3a7alc4b1c59ftaylarc4b1-nihai-rapor-2010.pdf

Allport, G.W.(1954).The Nature Of Prejudice. Cambridge: Addison Wesley.

Altunoğlu, M.(2009).Kimlik'in Modern İnşaı, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arkonaç, S.A.(1998) .Sosyal Psikoloji. İstanbul: Alfa Basım –Yayım Dağıtım.

Augostinos,M.,Walker,I. ve Donaghue,N.(2006).Social Cognition ,Sage,London.

Baron, R.A. ve Byrne, D.(2000).Social Psychology. Allyn and Bacon, London.

Bilgin, N.(1994). Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu. İzmir: Ege Yayıncılık. İnceleme Dizisi.

…… .(1995) . Kolektif Kimlik. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

…… .(2003).Sosyal Psikoloji Sözlüğü. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

……... . (2007) .Kimlik İnşası, Ankara: Aşina Kitaplar.

Bilici, F.(2010). Alevi-Bektaşi İlahiyatının Günümüz Türkiye'sindeki İşlevi. T. Olsson, E.Özdalga, C.Raudvere (Ed.). *Alevi Kimliği* içinde (73-85). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Brewer, M.B.(1999). "The Psychology of Prejudice: ingroup love or outgroup hate?'' . Journal of Social Issues,55,s.429-444.

Brown,R.,Eller,A.,Leeds,S., ve Stace,K.(2007).Intergroup contact and intergroup attitudes: A longitudinal study. European Journal of Social Psychology. Eur. J.Soc. Psychol.37,692-703.

Conolly, W. E.(1995).Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri. F.Lekesizalın (Çev.).İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Çamuroğlu, R. (2001).Değişen Koşullarda Alevilik. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Ç. Gürkaynak, E. (2012). Toplumsal temas: Önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi? K. Çayır ve M.A. Ceyhan (der.).*Ayrımcılık-Çok boyutlu yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.255-265.

Demirtaş, H.A. (2003) .Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar. İletişim Araştırmaları Dergisi, s.123-144 .

……(2012) .Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık. K.Çayır ve M.A. Ceyhan(der.). Ayrımcılık-Çok boyutlu yaklaşımlar. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayı

Yayınları, s.73-85

Dovidio, J.F. ,Gaertner, S.L. ve Kawakami, K.(2003).Intergroup Contact: The Past, Present and the Future.Group Processes&Intergroup Relations, Vol 6(1) 5-21.

Duckitt, J.(2001).Reducing Prejudice: An Historical and Multi- Level Approach. (Eds.).M.Augoustinos &K.J.Reynolds, İçinde, Understanding Prejudice, Racism and Social Conflict (253-272).Sage, London.

Feldman, R.S.(1998).Social Psychology. Prentice hall, New Jersey.

Fromm, E.(2012) .Psikanalitik ve Din. E. Erten (Çev.). İstanbul: Say Yayınları

Fığlalı, E.R.(1991).”Çağımızda İktisadi İslam Mezhepleri”.Ankara: Selçuk Yayınları (233- 234).

……..... (1996). “Türkiye’de Alevilik Bektaşilik”. Ankara: Selçuk Yayınları.

Gölbaşı, H.(2008).Modernleşmeyi engelleyen arkaik bir çatışma sorunu: Alevi-Sünni çatışmasının arka planı. C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,9(1),39-61.

Göregenli, M.(2012).Temel Kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K.Çayır ve M.A. Ceyhan(der.).Ayrımcılık-Çok boyutlu yaklaşımlar. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.17-27.

Hall, S. (1998). “ Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etkinlikler “ , Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi.(der. A.D. KING; çev. G. Seçkin- Ü.H. Yolsal).Ankara, s.63-96

Harnish, R.Hodge, C.Jackson, L. Ve Sullivan, L.(1996).Achieving Positive Social

Identity: Social Mobility, Social Creativity and Permeability of Group Boundaries. Journel of Personality and Social Psychology, 70(2),241-254 .

Harlak, H.(2000) .Önyargılar: Psikososyal Bir İnceleme. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Haslam, S.A. ve Reicher, S. (2006). Stressing the Group: Social Identity and the unfolding dynamics of responses to stres. Journal of Applied Psychology, 91 (5), 1037-1052.

Hogg, M.A. (1997).Sosyal Psikolojik Açıdan Grupta Bütünleşme. A.Mavili Aktaş (Çev.) .İstanbul: Sistem Yayıncılık.

…… (2005).Social ıdentity and the psychology of groups. M.R. Leary ve J.P. Tangney (Ed.).*Handbook of self and identity* içinde (502-519).New York: The Guilford Press.

Hogg, M.A. ve Abrams, D.(1998) .Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes. London: Routledge.

Hogg, M.A. ve Vaughan, G.M. (1995).Social Psychology: An İntroduction. Prentice Hall //Harvester Wheatsheaf, London.

Hogg, M.A.ve Vaughan, G.M.(2011),Sosyal Psikoloji. İ.Yıldız ve A.Gelmez (Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.

James, W.(1890).The principles of psychology. New York. Holt.

King, P.E.(2003).Religion and ıdentity: The role of ideological, social and spiritual contexts. Applied Developmental Science. Vol. 7,No 3,197-204.

Koçan,G.,ve Öncü,A.(2004).Citizen Alevi in Turkey:Beyond confirmation and denial. Journal of Historical Sociology,17(4),464-489.

Köse, T.(2010).The AKP and the "Alevi Opening" :Understanding the dynamics of the Rapprochement. Insight Turkey, Vol.12,No:2, pp.143-164.

Leach, C.W. ve Spears, R. (2008). A Vengefulness of the Impotent: The Pain of In-Group Inferiority and Schadenfreude Toward Successful Out-Groups. Journal of Personality and Social Psychology, 95 (6), 1383-1396.

Mackie, D.M.vd.(1996)." Social psychological foundations of stereotype formation" Stereotype and stereotyping .(der.) C.N. Macrae. vd. NY: Guilford, 41-47.

Mannix ,E.,Neale,M.A.(2005),What differences make a difference: The promise and reality of diverse teams in organizations. Psychological Science in the Public Interest, 6(2),31-55.

Mardin, Ş.(1992).Türkiye'de Din ve Siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları.

Masson, C.N. ve Verkuyten, M.(1993).Prejudice, ethnic identity, contact and ethnic group preferences among Dutch young adolescents. Journal of Applied Social Psychology. Volume 23,Issue 2,pages 156-168.

Mead, H. G. (1934). Mind, Self and Society. The University of Chicago Press.

Melikoff, İ.(1994).Uyur İdik Uyardılar. T.Alptekin (Çev.). İstanbul: Cem Yayınları.

Melikoff, İ.(2010).Bektaşilik/Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları. T.Olsson, E.Özdalga, C.Raudvere,(Ed.). *Alevi Kimliği* içinde (3-12).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Miller, A.G.(1982)."Historical and contemporary perspectives on stereotyping".A. G.

Milliyet Gazetesi (2009).Ha başka dindensin ha başka mezhepten. Erişim tarihi: 20 Kasım2014. http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=1105210&Kategori=guncel&b=Ha%20baska%20dindensin%20ha%20baska%20mezhepten

Noyan,B.(1985).Alevilik-Bektaşilik Nedir?,Ankara.

Okan, M.(2004).Türkiye'de Alevilik. Ankara: İmge Kitabevi.

Onat,H.,Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din ve Türkiye'nin Bazı Gerçekleri, www.hasanonat.net adresinden 04.11.2013 tarihinde indirilmiştir.

Onat, H.(2010).Kimlik ve kimlik-teoloji ilişkisi bağlamında Alevi-Bektaşi kimlik tartışmaları,www.hasanonat.net adresinden 10.03.2014 tarihinde indirilmiştir.

Oytan, M.T.(1979). Bektaşiliğin iç yüzü: Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir?. İstanbul.

Özdemir, C. (2001) .Kimlik ve Söylem. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2.

Paker, M.(2012).Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık. K.Çayır ve M.A. Ceyhan (der.) Ayrımcılık-Çok boyutlu yaklaşımlar. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.41-52.

Pettigrew, T.F.(1998).Intergroup Contact Theory. Annual Review of Psychology, 49:65- 85.

Pettigrew, T.F. ve Tropp, L.R.(2006).A meta- analytic test of intergroup contact theory Journal of Personality and Social Psychology, Vol:90,No:5,751-783

Pettigrew, T.F. ve Tropp, L.R.(2005).Relationships between intergroup contact and Prejudice among minority and majority status groups. Psychological Science,16,951-957.

Pettigrew,T.F.,Christ,O.,Wagner,U.ve Stellmacher,J.(2007).Direct and indirect

İntergroup contact effects on prejudice: A normative interpretation. İnternational Journal of İntercultural Relations. Volume 31,Issue 4, Pages 411-425.

Sakallı, N.(2010).Sosyal Etkiler. Ankara: İmge Kitabevi.

Savaşçı, Ö.(2004).Alevi-Bektaşi İnancının Temel Kavramları. İ.Engin ve H.Engin (Ed.).Alevilik. s. 23-42.

Schwartz, L.K. ve Simmons, J.P.(2001).Contact quality and attitudes toward the elderly. Educational Gerontology,27,127-137.

Shankland, D.(1993).Alevi and Sunni in rural Turkey: diverse paths of change. University Library Cambridge.

Shankland, D.(2003).Alevis in Turkey, The Emergence of Secular İslamic Tradition, London: Routledge.

Sherif, M.(1936).The psychology of social norms. NY: Harper ve Brothers Publishers.

Sidanius, J. ve Pratto, F.(2003).Social Dominance Theory and The Dynamics of İnequality: A Reply to Schmitt, Branscombe,&Kappen and Wilson & Liu. British Journalof Social Psychology, 42,207-2013.

Soylu, S. (1994).Örgütlerde Sosyal Kategorizasyon ve Sosyal Kimlik. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Spears, R. ve Haslam, S.A. (1997). " Stereotyping and the Burden of Cognitive

Load",The Social Psychology of Stereotyping and Group Life. R.Spears, P.H.Oakes, N.Ellemers ve S.A.Haslam (der),Blackwell, Oxford, s.171-207.

Stephan, W.G.,Boniecki,K.A.,Ybarra,O.,Bettencourt,A.,Ervin,K.S.,Jackson,L.A.et al.(2002).The role of threats in the racial attitudes of Blacks and Whites. Personality and Social Psychology Bulletin,28,1242-1254.

Subaşı,N. (2003) Anadolu Aleviliği.Erişim tarihi: 3 Kasım 2014, http://www.necdetsubasi.com/index.php/calisma/makale/64-anadolu-aleviligi.

Sürgevil, O. (2008). Farklılık Kavramına ve Farklılıkların Yönetimine Temel Oluşturan Sosyo- Psikolojik Kuramlar ve Yaklaşımlar. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 20, 111-124, ISSN 1301-5265.

Şener, C.(1995).Alevilik olayı. İstanbul: Ant Yayınları.

Tajfel, H.(1978) .Differentiation between social groups. Studies in the social psychology of intergroup relations. London: Academic Press.

Tajfel, H. ve Turner, J.C.(1979).An İntegrative theory of intergroup conflict. In W.G. Austin ve S.Worchel(Eds).The social psychology of intergroup relations. Monterey, CA: Brooks Cole.

Tajfel,H.,Billig,M.G.,Bundy,R.P.&Flament ,C.(1971).Social categorization and intergroup behaviour. European Journal of Social Psychology, I (2) ,pp.149-178.

Tajfel, H.ve Wilkes, A.L.(1963).Classificication and quantitative judgement. Brit.

J.Psychol.(1963),54, 2,pp.101-114.

Tajfel, H., Sheikh, A. A., & Gardner, R. C. (1964). Content of stereotypes and the inference of similarity between members of stereotyped groups. Acta Psychologica, 22, 191-201.

Tajfel, H.(1982).Social Psychology of Intergroup Relations. Annual Reviews Psychol,33:1-39.

Taylor,S.E.,Peplau,L.A.ve Sears,D.O.(2012).Sosyal Psikoloji.A.Dönmez (Çev.). İstanbul: İmge Kitapevi.

Turner, J.C. (1978). " Social Categorization and Social Discrimination in the Minimal Group Paradigm " , Differentiation Between Social Groups: Studies İn the Social Psychology of Intergroup Relations. H.Tajfel (der.),Academic Press, Londra, s. 101-140.

Türkdoğan, O.(1995).Alevi Bektaşi Kimliği: Sosyo-Antropolojik Araştırma. İstanbul: Timaş Yayınları.

Van Oudenhoven,J.P.,Prins,K.S.,& Bunk,B.P.(1998).Attitudes of minority and majority members towards adaptation of immigrants. European Journal of Social Psychology,28, 995-1013.

Yapıcı, A. (2004).Din Kimlik ve Önyargı. İstanbul: Karahan Kitabevi.

Yılmaz, H.(1998).Kentleşme sürecinde Alevilik-Bektaşilik. Süleyman Demirel Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Isparta.

Yılmaz, H.(2009).Alevilik-Sünnilik açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,189-209.

Zeidan, D.(1995).The Alevi of Anatolia. Middle East Review of International

Affairs,3(4),74-89.

Zelyut, R.(1993).Aleviler Ne Yapmalı: Şehirlerdeki Alevilerin Sorunları ve Çözümleri. İstanbul: Yön Yayınları,9.

EKLER

EK-1

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Bu araştırma; Dicle Üniversitesi Din Sosyolojisi Bölümü yüksek lisans öğrencisi Azize DURMAZ tarafından yüksek lisans tezi kapsamında yürütülmektedir. Çalışma, Alevi ve Sünnilerin birbirlerine karşı tutumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla size farklı sorular sorulmaktadır. Soruların doğru ya da yanlış cevapları yoktur. Önemli olan sizin ne düşündüğünüz ve ne hissettiğinizdir. Anket sorularına vereceğiniz samimi ve gerçek cevaplar çalışmanın güvenilirliği ve objektif bir değerlendirme için önemlidir. Bu yüzden soruları dikkatle okuyarak size uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Anket formuna isim veya herhangi bir kimlik bilgisi yazmanıza gerek yoktur.

Anketimiz dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Lütfen her bölümün başındaki yönergeleri dikkatlice okuyunuz. Hiçbir maddeyi cevapsız bırakmayınız. Gösterdiğiniz işbirliği ve yardım için en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Azize DURMAZ
Yüksek Lisans Öğrencisi

1-Yaşınız ?

2-Cinsiyetiniz : Erkek Kadın

3-İkamet Ettiğiniz Semt :…….

4-Mesleğiniz/İşiniz nedir ?.....

5-Eğitim Düzeyiniz :

1. ( ) Okuma-yazma bilmiyor 2. ( ) Okuma-yazma biliyor 3. ( ) İlköğretim Mezunu

4. ( ) Lise Mezunu 5. ( )MYO/Üniversite 6. ( ) Yüksek lisans/Doktora mezunu

6-En uzun süre yaşadığınız yer:

1.( ) Köy 2 . ( ) Kasaba/Belde 3. ( ) İlçe 4. ( ) İl

7-Ortalama aylık gelir miktarını belirtiniz.

1.( ) 1000 TL ve altı 2. ( ) 1001 TL -2500 TL 3. ( ) 25001 TL ve Üzeri

8-Dini bakımdan aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizi en iyi tanımlayan ifadedir ?

1. ( )Alevi 2.( )Sünni 3. ( )Diğer (lütfen belirtiniz)……

EK-2

DİNİ KİMLİK ÖLÇEĞİ

Aşağıda dini mezhep gruplarına ilişkin farklı ifadeler yer almaktadır. İfadelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Size en uygun gelen seçeneği(rakamı) 1'den (kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde daire içine alarak belirtiniz. Lütfen ölçekte bulunan tüm ifadeleri değerlendiriniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Kendi dini mezhep grubuma karşı güçlü bir bağım var	1	2	3	4	5
2.Dini mezhep grup üyeliğim benim için iyi anlamlar taşır.	1	2	3	4	5
3.Dini mezhep grubumun altyapısını daha iyi anlamama yardım eden şeyleri sık sık yaparım.	1	2	3	4	5
4. Dini mezhep grubumun bir üyesi olmaktan memnunum.	1	2	3	4	5
5.Dini mezhep grubumun tarihini, gelenek ve göreneklerini keşfetmek için zaman harcarım.	1	2	3	4	5
6.Kendimi dini mezhep grubumun tipik bir örneği olarak görürüm.	1	2	3	4	5
7.Dini mezhebimden gurur duyarım.	1	2	3	4	5
8.Dini mezhep kimliğim kim olduğumun önemli bir parçasıdır.	1	2	3	4	5
9. Dini mezhep grubum hakkında daha çok şey öğrenmek için sık sık başkalarıyla sohbet ederim.	1	2	3	4	5
10.Genelde dini mezhep kimliğimden memnunum.	1	2	3	4	5
11.Eğer birisi dini mezhep grubum hakkında kötü bir söz söylerse benim hakkımda kötü söz söylemiş demektir.	1	2	3	4	5
12.Dini mezhep kimliğim hakkında kendimi iyi hissediyorum.	1	2	3	4	5
13. Bazen dini mezhep kimliğimden hoşlanmıyorum.	1	2	3	4	5
14. Kendi dini mezhep kimliğimden rahatsızlık duyduğum zamanlar olur.	1	2	3	4	5
15. Dini mezhep kimliğimin bana zarar verdiğini düşündüğüm zamanlar olur.	1	2	3	4	5
16. Genelde dini mezhep grubum diğer insanlar tarafından iyi /olumlu görülür.	1	2	3	4	5
17. Diğer dini mezhep grubundan olanlar benim dini mezhep grubuma saygı gösterirler.	1	2	3	4	5
18. Diğer insanlar, dini mezhep grubumdaki insanların kötü olduğunu düşünürler.	1	2	3	4	5
19.Çoğu insan, dini mezhep grubumdaki insanların genelde diğer gruplardan daha az başarılı olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5

EK-3

Size göre aşağıdaki sıfatlardan hangileri Sünnileri ve Alevileri en iyi biçimde nitelemektedir? Lütfen kendi görüş ve inançlarınızı yansıttığını düşündüğünüz sıfatları seçerek her bir sütun için en **az 5 sıfat** işaretleyiniz.

	Sünniler	Aleviler
1	Mert	Mert
2	Sinsi	Sinsi
3	Barışçı	Barışçı
4	Saldırgan	Saldırgan
5	Bencil(Egoist)	Bencil (Egoist)
6	Yardımsever	Yardımsever
7	Çalışkan	Çalışkan
8	Tembel	Tembel
9	Cana yakın(sıcak)	Cana yakın(sıcak)
10	Soğuk	Soğuk
11	Cinsel konularda serbest	Cinsel konularda serbest
12	Aile değerlerine bağlı	Aile değerlerine bağlı
13	Cesur	Cesur
14	Korkak	Korkak
15	Dürüst	Dürüst
16	Hilekâr	Hilekâr
17	Dini inançlarına bağlı	Dini inançlarına bağlı
18	Hoşgörülü	Hoşgörülü
19	Önyargılı	Önyargılı
20	Duygusal	Duygusal
21	Mantıklı düşünen(Akılcı)	Mantıklı düşünen(akılcı)
22	Hurafeci	Hurafeci
23	Sapık inançlı	Sapık inançlı
24	Kaderci	Kaderci
25	Nazik/kibar	Nazik/kibar
26	Kaba	Kaba
27	Demokrat	Demokrat
28	Otoriter	Otoriter
29	Geleneksel/Muhafazakâr	Geleneksel/Muhafazakâr
30	Modern/Yenilikçi	Modern/Yenilikçi
31	Pis	Pis
32	Temiz	Temiz

EK-4

SOSYAL TEMAS ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ankette ait olduğunuz mezhebin diğer mezhep grubuyla ne düzeyde iletişimde olduğunu anlamak için bazı sorular sorulmuştur. Bütün sorularda " Sünnilerle/Aleviler" ibaresi bulunmaktadır. Şayet Sünni mezhebe aitseniz, sorulardaki "Alevilerle" kısmını dikkate alarak; şayet Alevi mezhebe aitseniz, sorularda "Sünnilerle" kısmını dikkate alarak cevap veriniz. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Sizin görüş ve düşüncenize karşılık gelen seçeneği(rakamı) "Hiç"ten " Her zaman" a giden 1 ile 5 arasındaki uygun gördüğünüz rakamı daire içine alarak belirtiniz.

Örneğin Sünni mezhebine aitseniz birinci soruyu " Ne sıklıkta Alevilerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?" şeklinde okuyunuz. Şayet Alevi mezhebine aitseniz aynı soruyu " Ne sıklıkta Sünnilerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz" şeklinde okuyunuz.

	Hiç	Nadiren	Ara sıra	Sık sık	Her zaman
1.Ne sıklıkta Sünnilerle/Alevilerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
2.Ne sıklıkta Sünnilerle/Alevilerle komşu olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
3.Ne sıklıkta Sünnilerle/Alevilerle yakın arkadaş-dost olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
4.Ne sıklıkta Sünnilerle/Alevilerle resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?	1	2	3	4	5
5.Ne sıklıkta Sünni/Alevi tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektesiniz?	1	2	3	4	5

EK-5

Aşağıdaki **iki tabloda bulunan bütün soruları cevaplayınız.**

Alevilere yönelik olarak aşağıdaki şıklardan hangisini rahatça tercih edersiniz?

	Hayır	Evet
1.Kız kardeşimin bir Alevi ile evlenmesini onaylarım.		
2.Alevi bir kişiyle rahatlıkla evlenirim.		
3.Alevi bir kişinin kestiği hayvanın etini yerim.		
4.Alevilerle her türlü ticari işte ortaklık yaparım.		
5.Alevi bir aile ile aynı mahallede komşu olmak isterim.		

Sünnilere yönelik olarak aşağıdaki şıklardan hangilerini rahatça tercih edersiniz?

	Hayır	Evet
1.Kız kardeşimin Sünni bir kişi ile evlenmesini onaylarım.		
2.Sünni bir kişiyle rahatlıkla evlenirim.		
3.Sünni olan bir kişinin kestiği hayvanın etini yerim.		
4.Sünnilerle her türlü ticari işte ortaklık yaparım.		
5. Sünni bir aile ile aynı mahallede komşu olmak isterim.		

EK-6

DİCLE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

DİCLE UNIVERSITY MEDICAL FACULTY ETHICS COMMITTEE FOR NONINTERVENTIONAL STUDIES

91

KARAR

Yrd. Doç. Dr. Celal ÇAYIR, Yük. Lis. Öğrenci. Azize DURMAZ araştırmacılar tarafından planlanan "Alevi ve sünni gruplarda sosyal kimlik ve önyargı: Malatya örneği" başlıklı araştırmaya *Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurul'u* tarafından toplantıda hazır bulunan üyeler tarafından oy birliği ile onay verilmiştir.

Klinik araştırma tamamlanıp yayın aşamasına geldiğinde, yayına sunulan bildiri veya makalenin bir örneğinin Etik Kurul'a verilmesi zorunludur.

DECISION

The project titled as "Social Identity and Prejudice in Alevi and Sunni Groups: The Sample Of Malatya" planned Celal ÇAYIR, Azize DURMAZ has been approved by Ethics Committee of Dicle University Faculty of Medicine.

Oturum No (Meeting number) :	Tarih (Date): 23.01.2015	Saat (Hour): 13:00-15:00
KURUL BAŞKANI (CHIEF)	Prof. Dr. Aydın ECE	

KURUL ÜYELERİ / MEMBERS

	ÜNVANI	ADI-SOYADI	KURUMU	BRANŞI	İMZA
1	Prof. Dr.	Aydın ECE	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Çocuk Sağlığı ve Hst.	
2	Yrd. Doç. Dr.	İbrahim KAPLAN	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Biyokimya	
3	Prof. Dr.	Süleyman GÖREN	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Adli Tıp	
4	Yrd. Doç. Dr.	İlker KELLE	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Tıbbi Farmakoloji	
5	Doç.Dr.	A. Çetin TANRIKULU	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Göğüs Hast.	
6	Doç . Dr.	Abdullah BÖYÜK	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Genel Cerrahi	
7	Yrd. Doç. Dr.	İsmail YILDIZ	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Biyoistatistik	
8	Doç. Dr.	Uğur FIRAT	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Patoloji	
9	Yrd. Doç. Dr.	Orhan ATEŞ	Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	Temel İslam Bilimleri	
10	Doç. Dr.	Mehmet Uğur ÇEVİK	Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi	Nöroloji	
11	Avukat	Şahhanım KAPLAN	Dicle Üniversitesi Hastaneleri Başhekimlik	Avukat	

Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlık Binası Zemin Kat 21280 Kampüs/DİYARBAKIR
Telefon:+90.412 . 248 80 01-16/4631 Faks:+90.412. 248 84 40 kuruletikdiyar@gmail.com